DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 140 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 140 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018

Innhold

1 Innledning og sammendrag 7

2 EFTAs frihandelsforhandlinger med Indonesia 8
2.1 Forhandlingsprosessen 8
2.2 Norges handel med Indonesia 8
2.3 Bilaterale relasjoner mellom Norge og Indonesia 8
2.4 Menneskerettighetssituasjonen i Indonesia 9
2.5 Den økonomiske og politiske utviklingen i Indonesia 9

3 De viktigste forhandlingsresultatene 10
3.1 Generelt 10
3.2 Avtalens fortale 10
3.3 Handel med varer 10
3.4 Opprinnelsesregler og gjensidig tolladministrativt samarbeid 12
3.5 Handelsfasilitering 13
3.6 Tjenester 13
3.7 Etableringer (investeringer) 13
3.8 Immaterialrett 14
3.9 Offentlige anskaffelser 15
3.10 Konkurranse 15
3.11 Handel og bærekraftig utvikling ... 15
3.12 Samarbeid 16
3.13 Institusjonelle bestemmelser 16
3.14 Tvisteløsning 16

4 Nærmere om de enkelte bestemmelsene i frihandelsavtalen 17
4.1 Innledende bestemmelser 17
4.2 Alminnelige bestemmelser 17
4.2.1 Artikkel 1.1 Etablering av et omfattende økonomisk partnerskap 17
4.2.2 Artikkel 1.2 Formål 17
4.2.3 Artikkel 1.3 om geografisk virkeområde 17
4.2.4 Artikkel 1.4 om økonomisk partnerskap regulert av denne avtale 17
4.2.5 Artikkel 1.5 om forholdet til andre internasjonale avtaler 17
4.2.6 Artikkel 1.6 om oppfyllelse av forpliktelser 18
4.2.7 Artikkel 1.7 om åpenhet og fortrolig informasjon 18
4.2.8 Artikkel 1.8 om skatteunntak 18
4.3 Handel med varer 18
4.3.1 Artikkel 2.1 om virkeområde 18
4.3.2 Artikkel 2.2 om importavgifter 18
4.3.3 Artikkel 2.3 om eksportavgifter 18
4.3.4 Artikkel 2.4 om opprinnelsesregler og administrativt samarbeid 18
4.3.5 Artikkel 2.5 om tollverdi 18
4.3.6 Artikkel 2.6 om import-lisensiering 18
4.3.7 Artikkel 2.7 om kvantitative restriksjoner 19
4.3.8 Artikkel 2.8 om gebyrer og formaliteter 19
4.3.9 Artikkel 2.9 om intern beskatning og reguleringer 19
4.3.10 Artikkel 2.10 om eksportsubsidier på landbruksvarer 19
4.3.11 Artikkel 2.11 om standarder, tekniske reguleringer og samsvarsvurderingsprosedyrer ... 19
4.3.12 Artikkel 2.12 om veterinære og plantesanitære tiltak 19
4.3.13 Artikkel 2.13 om handelsfasilitering 20
4.3.14 Artikkel 2.14 om subsidier og utjevningstiltak 20
4.3.15 Artikkel 2.15 om antidumpingtiltak 20
4.3.16 Artikkel 2.16 om beskyttelsestiltak innenfor rammen av WTO ... 20
4.3.17 Artikkel 2.17 om bilaterale beskyttelsestiltak 20
4.3.18 Artikkel 2.18 om statlige handelsforetak 21
4.3.19 Artikkel 2.19 om generelle unntak 21
4.3.20 Artikkel 2.20 om sikkerhetsunntak 21
4.3.21 Artikkel 2.21 om betalingsbalansen 21
4.3.22 Artikkel 2.22 om utveksling av data 21
4.3.23 Artikkel 2.23 om underkomité for handel med varer 21
4.4 Handel med tjenester 21
4.4.1 Artikkel 3.1 om virkeområde og dekningsomfang 21
4.4.2 Artikkel 3.2 om definisjoner 21
4.4.3 Artikkel 3.3 om bestevilkårsbehandling 21
4.4.4 Artikkel 3.4 om markedsadgang 22

4.4.5 Artikkel 3.5 om nasjonal behandling ... 22
4.4.6 Artikkel 3.6 om tilleggsforpliktelser ... 22
4.4.7 Artikkel 3.7 om innenlandsk regulering ... 22
4.4.8 Artikkel 3.8 om godkjenning ... 22
4.4.9 Artikkel 3.9 om bevegelighet for fysiske personer ... 22
4.4.10 Artikkel 3.10 om åpenhet ... 22
4.4.11 Artikkel 3.11 om monopoler og tjenesteytere med enerett ... 22
4.4.12 Artikkel 3.12 om forretningsmetoder ... 22
4.4.13 Artikkel 3.13 om betalinger og overføringer ... 22
4.4.14 Artikkel 3.14 om restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen ... 22
4.4.15 Artikkel 3.15 om konsultasjoner om gjennomføring ... 23
4.4.16 Artikkel 3.16 om generelle unntak ... 23
4.4.17 Artikkel 3.17 om sikkerhetsunntak ... 23
4.4.18 Artikkel 3.18 om bindingslister over spesifikke forpliktelser ... 23
4.4.19 Artikkel 3.19 om endring av bindingslister ... 23
4.4.20 Artikkel 3.20 om gjennomgang ... 23
4.4.21 Artikkel 3.21 om vedlegg ... 23
4.5 Investeringer ... 23
4.5.1 Artikkel 4.1 om virkeområde og dekningsomfang ... 23
4.5.2 Artikkel 4.2 om definisjoner ... 23
4.5.3 Artikkel 4.3 om investeringsfremme ... 23
4.5.4 Artikkel 4.4 om nasjonal behandling ... 23
4.5.5 Artikkel 4.5 om bindingslister over spesifikke forpliktelser ... 24
4.5.6 Artikkel 4.6 om endring av bindingslister ... 24
4.5.7 Artikkel 4.7 om nøkkelpersonell ... 24
4.5.8 Artikkel 4.8 om rett til regulering ... 24
4.5.9 Artikkel 4.9 om betalinger og overføringer ... 24
4.5.10 Artikkel 4.10 om restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen ... 24
4.5.11 Artikkel 4.11 om generelle unntak ... 24
4.5.12 Artikkel 4.12 om sikkerhetsunntak ... 24
4.5.13 Artikkel 4.13 om gjennomgang ... 24
4.6 Immaterialrettslig vern ... 24
4.6.1 Artikkel 5 om immaterialrettslig vern ... 24
4.7 Offentlige anskaffelser ... 25
4.7.1 Artikkel 6.1 om åpenhet ... 25
4.7.2 Artikkel 6.2 om videre forhandlinger ... 25
4.7.3 Artikkel 6.3 om kontaktpunkt ... 25
4.7.4 Artikkel 6.4 om tvisteløsning ... 25
4.8 Konkurranse ... 25
4.8.1 Artikkel 7.1 om konkurranseregler som gjelder foretak ... 25
4.8.2 Artikkel 7.2 om statsforetak og foretak med særskilte og eksklusive retter og monopoler ... 25
4.8.3 Artikkel 7.3 om samarbeid ... 25
4.8.4 Artikkel 7.4 om konsultasjoner ... 25
4.8.5 Artikkel 7.5 om tvisteløsning ... 25
4.9 Handel og bærekraftig utvikling ... 25
4.9.1 Artikkel 8.1 om kontekst, formål og virkeområde ... 25
4.9.2 Artikkel 8.2 om rett til regulering og vernenivå ... 26
4.9.3 Artikkel 8.3 om opprettholdelse av vernenivå ved anvendelse og håndheving av lover, forskrifter og standarder ... 26
4.9.4 Artikkel 8.4 om bærekraftig økonomisk utvikling ... 26
4.9.5 Artikkel 8.5 om sosial utvikling ... 26
4.9.6 Artikkel 8.6 om internasjonale arbeidslivsstandarder og -avtaler ... 26
4.9.7 Artikkel 8.7 om multilaterale miljøavtaler og miljøprinsipper ... 26
4.9.8 Artikkel 8.8 om bærekraftig skogforvaltning og tilknyttet handel ... 26
4.9.9 Artikkel 8.9 om bærekraftig forvaltning av fiskeri og akvakultur og tilknyttet handel ... 27
4.9.10 Artikkel 8.10 om bærekraftig forvaltning av sektoren for vegetabilske oljer og tilknyttet handel ... 27
4.9.11 Artikkel 8.11 om samarbeid i internasjonale fora ... 27
4.9.12 Artikkel 8.12 om gjennomføring og konsultasjon ... 27
4.9.13 Artikkel 8.13 om gjennomgang ... 27
4.10 Samarbeid ... 27
4.10.1 Artikkel 9.1 om formål og virkeområde ... 27
4.10.2 Artikkel 9.2 om prinsipper ... 28
4.10.3 Artikkel 9.3 om metoder og midler ... 28

4.10.4 Artikkel 9.4 om et omforent memorandum ... 28
4.10.5 Artikkel 9.5 om samarbeidsområder ... 28
4.10.6 Artikkel 9.6 om finansielle ordninger ... 28
4.10.7 Artikkel 9.7 om en underkomité for samarbeid ... 28
4.10.8 Artikkel 9.8 om tvisteløsning ... 28
4.11 Institusjonelle bestemmelser ... 28
4.11.1 Artikkel 10.1 om Blandet komité ... 28
4.11.2 Artikkel 10.2 om kommunikasjon 28
4.12 Tvisteløsning ... 28
4.12.1 Artikkel 11.1 om virkeområde og fora ... 28
4.12.2 Artikkel 11.2 om vennskapelig mellomkomst, forlik eller megling ... 29
4.12.3 Artikkel 11.3 om konsultasjoner ... 29
4.12.4 Artikkel 11.4 om opprettelse av voldgiftspanel ... 29
4.12.5 Artikkel 11.5 om voldgiftspanelets prosedyrer ... 29
4.12.6 Artikkel 11.6 om voldgiftspanelets rapporter ... 29
4.12.7 Artikkel 11.7 om utsettelse eller avslutning av voldgiftspanelets forhandlinger ... 29
4.12.8 Artikkel 11.8 om gjennomføring av panelets sluttrapport ... 29
4.12.9 Artikkel 11.9 om kompensasjon og oppheving av fordeler ... 30
4.12.10 Artikkel 11.10 om øvrige bestemmelser ... 30
4.13 Avsluttende bestemmelser ... 30
4.13.1 Artikkel 12.1 om fotnoter, vedlegg og tillegg ... 30
4.13.2 Artikkel 12.2 om endringer ... 30
4.13.3 Artikkel 12.3 om tiltredelse ... 30
4.13.4 Artikkel 12.4 om oppsigelse og opphør ... 30
4.13.5 Artikkel 12.5 om ikrafttredelse ... 30
4.13.6 Artikkel 12.6 om depositar ... 30
4.14 Tolkningsprotokoller og omforent memorandum om samarbeid og kapasitetsbygging ... 30
4.15 Vedleggene til frihandelsavtalen ... 31

5 Gjennomføring i norsk rett ... 32

6 Økonomiske og administrative konsekvenser ... 33

7 Konklusjon og tilrådning ... 34

Forslag til vedtak om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018 ... 35

Vedlegg
1 Omfattende økonomisk partnerskapsavtale mellom Republikken Indonesia og EFTA-statene ... 36

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 140 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018

Tilråding fra Utenriksdepartementet 20. september 2019, godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)

1 Innledning og sammendrag

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Indonesia ble undertegnet i Jakarta 16. desember 2018.

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Indonesia omfatter handel med varer, opprinnelsesregler, handelsfasilitering, tekniske handelshindre, veterinære og plantesanitære bestemmelser, handelstiltak (inkludert antidumping), handel med tjenester, investeringer, offentlige anskaffelser, konkurranse, immaterielle rettigheter, handel og bærekraftig utvikling, samarbeid og kapasitetsbygging, institusjonelle bestemmelser og tvisteløsning.

Hovedmålsettingen med avtalen er å stimulere til økt handel, investeringer og økonomisk samarbeid mellom partene.

EFTA-statene har opptrådt som en samlet gruppe i forhandlingene på basis av omforente forhandlingsposisjoner.

I og med at frihandelsavtalen anses som en sak av særlig stor viktighet, er Stortingets samtykke til ratifikasjon nødvendig i medhold av Grl. § 26, annet ledd.

Frihandelsavtalens hoveddel i engelsk originalversjon med oversettelse til norsk følger som trykt vedlegg til proposisjonen. Vedleggene til avtalen overleveres Stortinget som utrykte vedlegg. Vedleggene er også tilgjengelig elektronisk på http://www.regjeringen.no.

2 EFTAs frihandelsforhandlinger med Indonesia

2.1 Forhandlingsprosessen

Forhandlingene mellom EFTA og Indonesia ble påbegynt i januar 2011 og ble avsluttet i november 2018. Det ble avholdt 16 forhandlingsrunder og en rekke møter på både ekspert- og forhandlingsledernivå, samt politiske møter. Sveits opptrådte som talsperson for EFTA.

Nærings- og fiskeridepartementet har ledet den norske forhandlingsdelegasjonen og Norge har hatt talspersonansvar for forhandlingene om landbruksvarer og gruppen for veterinære og plantesanitære bestemmelser. Norge ledet også forhandlingene om kapitlet om tjenester i den avsluttende fasen. Forhandlingsdelegasjonen har hatt medlemmer fra andre departementer og direktorater som har bidratt i arbeidet. Delegasjonsmedlemmer fra andre departementer og etater har bidratt særskilt i gjennomføringen av forhandlingene på følgende områder:

- Bestemmelsene om toll- og opprinnelsesspørsmål, administrativt samarbeid og handelsfasilitering: Finansdepartementet ved Tolldirektoratet
- Kapitlet om handel med varer: Landbruks- og matdepartementet og Landbruksdirektoratet
- Bestemmelsene om veterinære og plantesanitære tiltak: Landbruks- og matdepartementet
- Rettslige og horisontale bestemmelser: Utenriksdepartementet
- Kapitlet om immaterialrettigheter: Justis- og beredskapsdepartementet og Patentstyret
- Bestemmelsene om handel og bærekraftig utvikling: Klima- og miljødepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Forhandlingene har blitt ført på grunnlag av omforente norske posisjoner. Forhandlingsdelegasjonen har trukket på innspill fra berørte departementer. Resultatet er i overensstemmelse med føringer gitt av mandatet fra regjeringen og instruksene som er gitt til de enkelte forhandlingsrundene.

EFTAs faste råd i Genève og EFTA-ministrene har vært holdt løpende orientert om utviklingen i forhandlingene. På norsk side har hovedspørsmålene under forhandlingene vært avklart løpende mellom departementene og under forberedelsesmøter til hver enkelt forhandlingsrunde. Det har også vært redegjort for forhandlingene i møter med sivilsamfunnsorganisasjoner, EFTAs konsultative komité og EFTAs parlamentariske komité.

2.2 Norges handel med Indonesia

Varehandelen mellom Norge og Indonesia var i 2018 3 016 millioner kroner, hvorav importen utgjorde i overkant av 1 424 millioner kroner og eksporten om lag 1 591 millioner kroner. Norges viktigste eksportvarer til Indonesia er mineraloljer, sjømat, kraftmaskiner og apparater, elektriske maskiner og apparater og kjemiske produkter. De viktigste importvarene fra Indonesia er fottøy, klær og tilbehør til klær, telekommunikasjonsapparater, tømmer, trelast, diverse ferdige varer og elektriske maskiner og apparater.

Statens pensjonsfond utland har investert 16 milliarder kroner i 64 selskaper på børs og 23 milliarder kroner i rentepapirer. Tendensen er fortsatt økning i pensjonsfondets investeringer i Indonesia.

2.3 Bilaterale relasjoner mellom Norge og Indonesia

Det bilaterale samarbeidet mellom Norge og Indonesia er omfattende. Bærebjelkene er partnerskapet innen klima og skog, energisamarbeid, hav- og fiskerisamarbeid, næringsliv, menneskerettigheter og multilateralt samarbeid. En hovedutfordring er at naturressursforvaltningen til lands og til havs må gjøres mer bærekraftig. Dette gjelder ikke minst forvaltning av regnskog og torvmyr, som gjennom mange år har måttet vike til fordel for blant annet palmeolje.

Bilateral bistand er i hovedsak knyttet til klima og skog, og det har siden inngåelse av samarbeidet i 2010 blitt utbetalt 780 millioner kroner, eller rundt 13 prosent av totalrammen på 6 milliarder

kroner. Minst 80 prosent av bidraget er reservert til betaling for verifiserte utslippsreduksjoner. I 2019 bekreftet Indonesia at klimagassutslipp fra avskoging gikk ned i 2017. Dette betyr at Norge for første gang siden regnskogsamarbeidet med Indonesia startet i 2010 vil betale landet for reduserte klimagassutslipp fra avskoging. Til sammen vil Norge betale for nesten 5 millioner tonn CO_2 for 2017.

Ikke-bærekraftig bruk av havets ressurser, herunder stor tilførsel av avfall og plast til havet, er et stort problem. Norge samarbeider med Indonesia for å bekjempe marin forsøpling, både nasjonalt og i multilaterale fora, som FNs miljøforsamling. Norge støtter også flere menneskerettighetsprosjekter i Indonesia.

2.4 Menneskerettighetssituasjonen i Indonesia

Siden overgangen til demokrati etter 1998 har det alt i alt vært store framskritt for menneskerettighetene i Indonesia. Generelt respekteres sivile og politiske rettigheter, og menneskerettighetsorganisasjoner og pressen får generelt det rommet de behøver for å rette søkelyset mot menneskerettighetsbrudd. Indonesia har tradisjonelt vært en pådriver for menneskerettighetsarbeidet i ASEAN. Myndighetene vedgår at det er utfordringer, som det også jobbes med. Bekymringer finnes likevel når det gjelder blant annet dødsstraff og religiøse og seksuelle minoriteters rettigheter. Det eksisterer også innskrenkinger i pressefrihet og forsamlingsfrihet i Papua-provinsene.

Det indonesiske underhuset har i senere år presentert og vedtatt lovforslag som utfordrer grunnleggende menneskerettigheter, særlig lovutkastet til ny straffelov og vedtatt lov for folkevalgte forsamlinger (MD3). Lovforslagene viser et tydelig ønske om å begrense mulighetsrommet for å kritisere myndigheter og folkevalgte, og et ønske om kriminalisering av seksuelt samkvem utenfor ekteskap og mellom personer av samme kjønn. Homofili forbys ikke eksplisitt. Blasfemiparagrafen er foreslått beholdt i nåværende form, mens omfanget av forbrytelser med dødsdom er foreslått redusert. Lovforslaget til ny straffelov er kraftig forsinket grunnet sterk kritikk, og det er usikkert om hele eller kun deler av dette vil bli vedtatt.

2.5 Den økonomiske og politiske utviklingen i Indonesia

Indonesia er verdens fjerde mest folkerike land med 264 millioner innbyggere. Det er verdens tredje største demokrati og verdens 16. største økonomi. Landet er svært mangfoldig, både religiøst, etnisk og språklig. Indonesia har meget store økonomiske og sosiale forskjeller mellom den store og relativt velstående middelklassen og den fattige delen av befolkningen. Årlig økonomisk vekst har i flere år ligget på drøyt 5 prosent. Den uformelle økonomien har et betydelig omfang og bidrar til at skatteprovenyen utgjør kun 11 prosent av Indonesias brutto nasjonalprodukt. Andelen fattige er 9,8 prosent. Landet har store naturressurser og henter betydelige inntekter fra palmeoljeproduksjon, gruvedrift, tekstilindustrien, landbruk, fiskerisektoren og turistnæringen. Fintech og digital økonomi er en sektor i rivende utvikling. Korrupsjon er et vedvarende og alvorlig problem, og omfanget er av den grad at også utenlandske investorer kan bli rammet.

Siden president Haji Mohamed Suhartos fall i 1998 har demokratiet slått rot i Indonesia. Den demokratiske utviklingen forventes å fortsette. Landet har verdens største muslimske befolkning. Enkelte konservative islamske grupperinger utfordrer den demokratiske styringsmodellen og allmenne menneskerettigheter. Landet gjennomførte valg 17. april 2019, der president Joko Widodo ble gjenvalgt. Hans regjering er en koalisjon av sekulære og islamske partier, hvor presidentens parti er det største. Religion er en viktig faktor i innenrikspolitikken og spilte en rolle også i valgkampen. Politiske fanesaker for opposisjonen preges til dels av dette.

3 De viktigste forhandlingsresultatene

3.1 Generelt

EFTA fikk gjennomslag for sentrale krav i forhandlingene og frihandelsavtalen ble ferdigstilt med et godt resultat på viktige områder for Norge som varer, tjenester, investeringer og handel- og bærekraftig utvikling. På vareområdet er det oppnådd vesentlig forbedret markedsadgang for norsk eksport og forutsigbarhet utover regelverket i Verdens handelsorganisasjon (WTO) for blant annet kvantitative restriksjoner, importlisensprosedyrer og veterinære- og plantesanitære bestemmelser. For tjenester oppnådde Norge markedsadgangsforpliktelser fra Indonesia som går vesentlig utover statens WTO-forpliktelser for prioriterte sektorer som forretningstjenester og telekommunikasjonstjenester. Investeringer utenfor tjenestesektoren omfattes ikke av WTOs Generalavtale for handel med tjenester (GATS). Frihandelsavtalen garanterer imidlertid adgang til fullt norsk eierskap i viktige sektorer som olje og gass, fiskeoppdrett og malingsproduksjon. Kapitlet om handel og bærekraftig utvikling støtter opp om klima- og skogssamarbeidet blant annet ved å inneholde utvidete bestemmelser om bærekraftig skogforvaltning og bærekraftig utvikling av vegetabilske oljer. For første gang i en EFTA-frihandelsavtale er det også inntatt en bestemmelse om bærekraftig forvaltning av fiskerier og havbruk.

Nedenfor omtales de ulike delene av avtalen.

3.2 Avtalens fortale

I avtalens fortale stadfester partene blant annet sine forpliktelser til prinsipper om demokrati, rettsstaten, menneskerettigheter og fundamentale friheter i samsvar med FN-pakten og FNs menneskerettighetserklæring, arbeidstakerrettigheter, herunder prinsippene som følger av ILO-konvensjoner som partene er part i, næringslivets samfunnsansvar, bærekraftig utvikling og antikorrupsjon.

3.3 Handel med varer

Industrivarer og sjømat

Frihandelsavtalens bestemmelser om handel med varer er nedfelt i kapittel 2. Ved avtalens ikrafttredelse vil EFTA-statene gi nulltoll for alle industrivarer, mens Indonesia vil gradvis eliminere eller redusere toll på nesten alle produkter som eksporteres fra Norge. 80 prosent i verdi av norsk eksport til Indonesia kan eksporteres tollfritt til Indonesia når avtalen trer i kraft. Det vil bli gradvis nedtrapping av toll for øvrige varer, som starter fra avtalens ikrafttredelse, slik at om lag 99 prosent av dagens norske eksport til Indonesia får nulltoll tolv år etter avtalens ikrafttredelse. Av Norges 20 største eksportprodukter får 16 nulltoll fra dag én etter avtalens ikrafttredelse, slik som blant annet olje og gass, gjødsel, utstyr til boremaskiner/boremaskiner, gassturbiner, navigasjonsinstrumenter, ulike typer motorer, og grafitt. Resten vil kunne eksportere tollfritt etter fem eller ni år, slik som dumpere, rør av jern og stål, og fersk og fryst laks og ørret. Indonesia videreføre toll på 791 industrivarelinjer som de anså som svært sensitive. Norge har imidlertid ikke særlige eksportinteresser for disse varene.

Importlisensiering og kvantitative restriksjoner

Mange eksportører opplever til dels store utfordringer når de skal eksportere til Indonesia på grunn av svært byrdefulle og byråkratiske prosesser som involverer importlisenser og andre ikketariffære handelshindre. Dette blir av mange eksportører ofte nevnt som et større problem for eksporten enn toll. I bestemmelsene i frihandelsavtalen har de prosessuelle bestemmelsene rundt utstedelsen av importlisenser blitt tydeligere: det blir nå lettere og tydeligere når det er mulig for en økonomisk operatør å anke avgjørelser som er tatt, det er klargjort at både en anke og eventuelt avslag på anken skal begrunnes skriftlig. Det etableres også en forpliktelse om informasjonsutveksling om importlisensieringskrav og kontaktpunkter mellom partene for å lette kommunika-

sjon rundt disse spørsmålene. Partenes forpliktelser under WTO hva gjelder dette punktet tydeliggjøres også. Når det gjelder kvantitative restriksjoner, der eksportører også opplever utfordringer i Indonesia, er det blitt etablert et krav om at partene som anvender disse skal ha som mål å avslutte disse innen det er gått tre år, og at anvendelsen av eventuelle restriksjoner skal være ikkediskriminerende og ikke ha en handelshindrende effekt.

Bearbeidede landbruksvarer

Frihandelsavtalen omfatter handel med bearbeidede landbruksvarer slik det går fram av vedlegg IV. EFTA-statene og Indonesia gir tollkonsesjoner for bearbeidede landbruksvarer i henhold til varelistene i vedlegget.

Etter avtalen plikter Norge å gi Indonesia de samme tollkonsesjoner for bearbeidede landbruksvarer som Norge har gitt til EU. Indonesia har fått tollreduksjoner for blant annet yoghurt, kaffe, te, sukkerholdige produkter, sjokolade, bakervarer, supper, sauser og drikkevarer. Samtidig fastslår en fotnote at varer under HS nr. 15.11 og 15.30 (som dekker palmeolje), som importeres til Norge, skal være i tråd med bærekraftsmålene omtalt i bestemmelsen om bærekraftig utvikling i den vegetabilske olje-sektoren i kapitlet om handel og bærekraftig utvikling.

Indonesia plikter å gi tollkonsesjoner til Norge for blant annet sjokolade, bakervarer, supper og tilberedte næringsmidler. Norge videreføre dagens system med prisutjevning for bearbeidede landbruksvarer overfor Indonesia.

Ubearbeidede landbruksvarer

Bestemmelsene knyttet til handel med ubearbeidede landbruksvarer går fram av kapittel 2.

Forhandlingsresultatet gir Indonesia bedre markedsadgang til Norge for blomster, grønnsaker, frukt, krydder, vegetabilske oljer, frø, fruktjuice og tobakk. Norge har også tilbudt Indonesia nulltoll for fôrvarer til fisk.

Norges eksport av ubearbeidede landbruksvarer til Indonesia er liten. Total eksport av landbruksvarer var på 12 millioner kroner i 2018. Norge har imidlertid fått forbedret markedsadgang for kjøtt, meierivarer, blomster, grønnsaker, frukt, vegetabilske oljer og vann.

Norge aksepterte, etter krav fra Indonesia, at Norge ikke kan bruke eksportsubsidier for landbruksvarer som gis tollkonsesjoner. Det legges også opp til at det i fremtiden kan bli ytterligere drøftinger om videre liberalisering av handelen med landbruksvarer.

Ved avtalens iverksettelse opphører GSP-ordningen (det generelle preferansesystemet for utviklingsland) Norge har med Indonesia. Indonesia får imidlertid bedre adgang for landbruksvarer gjennom frihandelsavtalen enn de hadde med GSP-ordningen.

Tekniske reguleringer

For tekniske reguleringer (TBT) inneholder avtalen plusselementer i forhold til regelverket i Verdens handelsorganisasjon (WTO), blant annet ved at partene forplikter seg til å holde tekniske konsultasjoner dersom en part anser en annen part å handle i strid med WTO-regelverket. Avtalen fastslår blant annet at partene har plikt til å konsultere om TBT-tiltak innført av en part som en annen part mener strider mot WTOs TBT-avtale eller denne artikkelen og som innvirker på handelen mellom partene. Konsultasjonene skal gjennomføres innen 40 dager. Artikkelen har også en bestemmelse om reforhandling av importkrav dersom en tredjepart (i realiteten EU) oppnår lettelser i sine betingelser for handel med Indonesia. Formålet med bestemmelsen er at EFTA-statene i fremtiden skal få de samme fordelaktige betingelsene som EU.

Handelstiltak

EFTA-statene anvender ikke handelstiltak, og ønsket i avtalen forbud mot å benytte antidumpingtiltak. På grunn av indonesisk lovgivning, samt interne politiske forhold i Indonesia, var det ikke mulig å enes om et slikt forbud. De relevante artiklene i varekapitlet inntar derfor i avtalen WTOs avtaler om henholdsvis subsidier, antidumping og sikkerhetstiltak, men supplerer disse med bestemmelser som inneholder ulike disiplinerende elementer. I tillegg er det avtalt bestemmelser om bilaterale sikkerhetstiltak som partene på bestemte vilkår kan iverksette dersom avtalens tollreduksjonsforplikter fører til skade. Resultatet ses på som tilfredsstillende sett med norske øyne.

Det er avtalt en oppfordring om ikke å benytte handelstiltak mot hverandre, og om å unnta hverandre fra eventuelle globale sikkerhetstiltak som en part måtte iverksette. Partene har en notifikasjonsplikt med etterfølgende konsultasjoner ved innføring av bilaterale sikkerhetstiltak, samt i forkant av subsidie- og antidumpingundersøkelser.

Annet enn i særlige tilfeller kan antidumpingundersøkelser ikke iverksettes for samme pro-

dukt en gang til dersom en undersøkelse har konkludert med at vilkårene for antidumpingtiltak ikke var til stede. Ved innføring av bilaterale sikkerhetstiltak er det avtalt at tiltaket i særlige tilfeller kan videreføres fra ett til tre års varighet forutsatt kompensasjon.

Veterinære og plantesanitære tiltak

Bestemmelsen om veterinære og plantesanitære tiltak (SPS) er nedfelt i kapittel 2. Artikkelen må sees i sammenheng med det totale importregimet til Indonesia som har framstått som restriktivt og noe uforutsigbart. Helse- og hygienemessige krav til importen har bidratt til at markedet har vært vanskelig tilgjengelig for norske eksportører. Hovedformålet med denne bestemmelsen har derfor vært å sikre klarere og mer forutsigbare regler for importkontroll av alle matvarer og animalske produkter, herunder særlig fisk. Et annet hovedformål er å sikre en effektiv og rask grensekontroll som skal hindre forringelse av varene mens de venter på importkontrollen.

Resultatet av forhandlingene må karakteriseres som tilfredsstillende, og forpliktelsene i bestemmelsene trekker opp klare rammer for hvordan grensekontrollen skal foregå. Denne skal følge globale og internasjonale regler for handel, forankret i WTO og standardsettende organisasjoner for mat, dyr og planter. Rettsikkerheten for de handlende er sikret med klagemuligheter, og det er etablert konsultasjonsordninger på myndighetsnivå mellom Indonesia og EFTA-statene hvis det oppstår uenighet mellom partene med henhold til gjennomføringen av avtalen.

Artikkelen har også en forpliktelse om reforhandling av importkrav dersom en tredjepart (i realiteten EU) oppnår lettelser i sine betingelser for handel med Indonesia. I et slikt tilfelle skal EFTA-statene og Indonesia bli enige om å gi hverandre de samme fordelaktige betingelsene som mellom Indonesia og EU.

3.4 Opprinnelsesregler og gjensidig tolladministrativt samarbeid

Bestemmelsene om opprinnelsesregler, inkludert tilhørende tollsamarbeid om kontroll av opprinnelsesbevis mv. og transportregler, er nedfelt i kapittel 2 og i vedlegg I til avtalen.

Opprinnelsesreglene avgrenser de fordeler som frihandelsavtalen gir til bare å gjelde varer som har tilstrekkelig tilknytning til avtalepartene. Opprinnelsesreglene presiserer derfor kravene om lokalt innhold som må være oppfylt for at ferdigvaren skal oppnå opprinnelsesstatus.

Etter avtalen gjelder følgende alternative vilkår for at en vare oppnår opprinnelsesstatus:

1) at produktet anses som fremstilt i sin helhet i en av avtalepartene i henhold til vedleggets artikkel 3;
2) at produktet, i samsvar med bestemmelsen i de spesifikke listereglene nevnt i tillegg 2 til vedlegg I, anses for tilstrekkelig bearbeidet.
3) at produktet tilfredsstiller bestemmelsene om kumulasjon med innsatsmaterialer som er opprinnelsesprodukter fra en annen avtalepart;

Det er også i vedleggets artikkel 5 tatt inn en bestemmelse om hvilke enkle former for bearbeiding, eller foredling utført på ikke-opprinnelsesmaterialer, som ikke anses som tilstrekkelig for at produktet kan anses som opprinnelsesprodukt.

Bestemmelsene om transport av varer mellom avtalepartene er gjort mer fleksibel enn i tidligere avtaler, ved at man nå tillater mellomlagring og oppsplitting av forsendelser i tredjeland så lenge det kan godtgjøres at varene ikke har blitt manipulert.

I motsetning til det som har vært mest vanlig for EFTAs frihandelsavtaler, inneholder avtalen mellom EFTA-statene og Indonesia ikke bestemmelser om forbud mot bruk av tollrestitusjon. Med tollrestitusjon forstås tilbakebetaling av toll for tidligere innfortollede innsatsmaterialer som er brukt til fremstilling/produksjon av produktene som utføres. Som tollrestitusjon anses også ordninger med tilsvarende virkning, for eksempel tollfri innførsel av en vare når tollfriheten er betinget av at varen skal gjenutføres.

I territorialitetsprinsippet er det gitt åpning for å benytte såkalt «utenlands bearbeiding» ved fremstilling av varer som skal eksporteres som opprinnelsesprodukter under denne avtalen. Den maksimale verditilførsel er satt til 20 prosent av ferdigvarens ex-works pris (pris ut av fabrikk).

Vedlegget inneholder detaljerte bestemmelser om administrativt samarbeid mellom avtalepartenes tollmyndigheter, som blant annet innebærer at det skal etableres et samarbeid mellom nasjonale tollmyndigheter om utferdigelse og kontroll av opprinnelsesbevis.

Som dokumentasjon for varens opprinnelse skal eksportører kun benytte seg av opprinnelseserklæring. Varesertifikatet EUR.1 er erstattet av en erklæring som kan sendes elektronisk mellom eksportør og importør.

3.5 Handelsfasilitering

Avtalens bestemmelser om handelsfasilitering fremgår av kapittel 2, og letter handelen med varer gjennom prinsipper for åpenhet, forenkling, rettssikkerhet og samarbeid. Dette oppnås for eksempel gjennom partenes forpliktelse til å offentliggjøre relevante lover og forskrifter på internett, så langt som praktisk mulig på engelsk, samt å gi næringslivet mulighet for bindende forhåndsuttalelser om emner som klassifisering, tollverdi og opprinnelsesregler. Videre kan ikke partene lenger kreve legalisering av kommersielle dokumenter i forbindelse med import.

3.6 Tjenester

Avtalens bestemmelser om handel med tjenester er nedfelt i kapittel 3, og bygger på de samme hovedprinsipper og struktur som i GATS. Partene forplikter seg til å gi hverandre minst like gode vilkår som andre handelspartnere. Unntak gjelder der bedre behandling følger av andre frihandelsavtaleforpliktelser som partene har påtatt seg, eksempelvis EØS for Norges del, og der partene har ført inn eksplisitte forbehold. Partene påtar seg videre forpliktelser om likebehandling sammenlignet med egne tjenesteytere på de sektorer som de fører inn i sine respektive bindingslister.

Foruten bestemmelsene om likebehandling, inneholder avtalen en rekke generelle regler som blant annet sikrer tilgang til nødvendig informasjon og uhindret overføringer og betalinger. Videre inneholder avtalen sektorspesifikke vedlegg om blant annet finansielle tjenester, telekommunikasjon, midlertidige personbevegelser og godkjenning av yrkeskvalifikasjoner. Bestemmelsene i disse vedleggene gir blant annet rett til rask saksbehandling av lisenssøknad og tillatelser, samt informasjon om saksgang for slike søknader, herunder behov for mer informasjon, notifikasjon når søknaden er ferdigbehandlet og begrunnelse dersom søknad avslås.

Indonesia har i avtalen tatt markedsadgangsforpliktelser som går ut over deres eksisterende forpliktelser i GATS, eksempelvis innenfor telekommunikasjon, der Indonesia har bundet gjeldende regelverk, og tillater opptil 67 prosent eierskap for norske etableringer, og for ingeniør og arkitekttjenester der 55 prosent norsk eierskap tillates. Indonesia har også bundet flere tjenestekategorier som ikke er omfattet av deres GATS-forpliktelser, eksempelvis miljøtjenester og rådgivnings-og konsulenttjenester relatert til energidistribusjon.

Indonesias hovedinteresser i forhandlingene var midlertidige personbevegelser og anerkjennelse av yrkeskvalifikasjoner. Norges markedsadgangsforpliktelser er i det vesentlige på nivå med øvrige frihandelsavtaler, med unntak av midlertidige personbevegelser, der Norge basert på konkrete krav fra Indonesia, har forpliktet seg til blant annet opphold for studentpraktikanter (graduate trainees) på inntil seks måneder, og opphold på inntil seks måneder for tjenesteytere som leverer tjenester basert på kontrakt og selvstendige næringsdrivende. Norges forpliktelser for maritim transport inkluderer ikke forpliktelser på grensekryssende internasjonal maritim transport, ettersom Indonesia ikke kunne tilby tilfredsstillende forpliktelser for dette segmentet innenfor maritim transport

3.7 Etableringer (investeringer)

Avtalens forpliktelser for etableringer er nedfelt i kapittel 4, og formålet er å sikre vesentlig samme regulering for investeringer i varesektoren som for investeringer i tjenestesektoren. Kapitlet fokuserer på markedsadgang og er basert på leveringsmåte 3 i GATS, kommersiell tilstedeværelse, og skaper klarhet og forutsigbarhet om rammevilkårene for investorer og deres investeringer i partstatene.

Kapitlet gjelder bare for investeringer som ikke er dekket av frihandelsavtalens kapittel 3 om handel med tjenester. EFTA-statene og Indonesia garanterer hverandre nasjonal behandling for investorer og deres investeringer i de sektorer og undersektorer som er angitt i bindingslistene i vedlegg til avtalen, med visse nærmere definerte forbehold. Sektorer som ikke er omfattet av bindingslistene er ikke dekket av kapitlets bestemmelser. Avtalen gir ikke investorer og deres investeringer egen beskyttelse etter at de har etablert seg (investeringsbeskyttelse).

Investeringskapitlet forplikter partene til å gi personer fra den andre parten, og nøkkelpersonell ansatt av en person fra den andre parten og deres ektefelle og barn, tilgang til og midlertidig opphold i sitt territorium innenfor rammene av sine lover og reguleringer. Kapitlet slår også fast at partene kan opprettholde og innføre ny regulering som er i overensstemmelse med kapitlet og som er i det offentliges interesse (herunder helse, miljø og sikkerhet). Det fastslås videre at en part i utgangspunktet ikke skal anvende restriksjoner

på løpende transaksjoner og kapitalbevegelser relatert til kommersiell tilstedeværelse som reguleres av kapitlet.

For indonesiske investeringer i Norge oppstiller den norske bindingslisten krav om bosted knyttet til ledelsen i aksjeselskap og allmennaksjeselskap, og nasjonalitetskrav ved oppkjøp av fiskefartøyer mv. Det er videre gjort unntak for norske lover og tiltak som har til formål å beskytte og fremme språklig og kulturelt mangfold og politikk knyttet til kulturområdet og det audiovisuelle området, med sikte på å ivareta handlefriheten på kultur- og medieområdet. Videre er det gjort et bredt unntak for skatt. Norge har ikke tatt forpliktelser i kraft- og energisektorene. Reindrift er også unntatt.

Indonesia har inkludert et bredt sett av sektorer i avtalen og tatt forpliktelser om nasjonal behandling for norske investorer i energisektoren (utvinning av olje- og gass, fornybar energi, inkludert vannkraft) og for investeringer i fiskeoppdrett. I tillegg omfatter avtalen flere industrisektorer som for eksempel produksjon av maling og skipsbygging.

Norske investorer må etablere kommersiell tilstedeværelse i en egen selskapsform og for investeringer i industriproduksjon gjelder en del særlige krav som er: 1) investor må inngå partnerskap med lokale selskaper, 2) investeringene utgjør et minstebeløp som er oppstilt i avtalen og 3) investeringene må lede til minst 20 lokalt ansatte. Kravene som stilles til investeringer fra EFTA-statene er enten listet opp innledningsvis i vedlegget og gjelder generelt (horisontale krav) eller beskrevet i vedlegget for den enkelte sektor (sektorspesifikke krav). De fleste kravene gjelder for produksjon av varer.

For produksjon av gass og elektrisitet er det visse eierskapsbegrensninger i Indonesia. For kraftproduksjon større eller lik 10 MW er maksimalt eierskap 67 prosent mens for større enheter er maksimalt eierskap satt til 95 prosent. Olje- og gassutvinning har ingen eierskapsbegrensninger. Det samme gjelder investeringer i fiskeoppdrett til havs eller i ferskvann.

3.8 Immaterialrett

Frihandelsavtalens bestemmelser om immaterialrett er nedfelt i avtalens kapittel 5 og reguleres av avtalens vedlegg XVII og de konvensjoner som det er vist til i vedlegget. Forpliktelsene i avtalens artikkel 5 sikrer ikke-diskriminerende vilkår for beskyttelse av immaterialrettigheter. Det er presisert at dette gjelder både nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling, med slike unntak som WTO-avtalen om handelsmessige sider ved immaterialrettigheter (TRIPS) åpner for.

Det ble i avtalens artikkel 5.4 tatt inn en særskilt bestemmelse for det tilfelle at Indonesia inngår fremtidige handelsavtaler med bestemmelser om immaterialrettigheter med et høyere beskyttelsesnivå enn det som ble oppnådd i avtalen. Bestemmelsen sikrer at det skal gis melding om slike avtaler, bestevilkårsbehandling og mulighet for reforhandling av frihandelsavtalen med sikte på å inkludere tilsvarende bestemmelser.

Artiklene i avtalens vedlegg XVII fastsetter det nærmere innholdet i beskyttelsen av de forskjellige kategoriene av immaterialrettigheter. Bestemmelser i frihandelsavtaler om immaterialrettigheter skal sikre effektivt vern av norske aktørers immaterialrettigheter. Samtidig ble det klart at Norge i forhandlingene med Indonesia på flere områder, slik som varemerker, design og patent, ikke ville oppnå et vern som går særlig utover minimumsnivået i TRIPS-avtalen. På andre områder, slik som beskyttelse av geografiske betegnelser, andre geografiske angivelser, landsnavn og håndheving, er avtalen i hovedsak i samsvar med EFTAs modelltekst.

Da Indonesia ikke er medlem av Internasjonal konvensjon om vern av nye plantesorter (UPOV), er det tatt inn en bestemmelse om at parter som ikke har tiltrådt UPOV 1978, skal ha et regelverk som samsvarer med de materielle bestemmelsene i UPOV 1991. Indonesias regelverk om planteforedlerrettigheter er innholdsmessig allerede i samsvar med UPOV 1991. Det er klargjort i avtalen at forpliktelsen til å ha regler på nivå med UPOV 1991 ikke er til hinder for at Indonesia fortsatt kan beskytte lokale plantesorter.

Når det gjelder patenter, uttrykker forhandlingsresultatet en felles forståelse nedfelt i en egen tolkningsprotokoll til avtalen («Record of understanding») som klargjør at import av produkter likestilles med lokal fremstilling når det gjelder krav til utnyttelse av patent. Avtalen har ingen bestemmelser om supplerende beskyttelsessertifikater for legemidler eller plantefarmasøytiske produkter (SPC).

Når det gjelder beskyttelse av fortrolig informasjon (testdata) i søknader om markedsføringstillatelse for legemidler og plantevernmidler, inneholder vedlegget i artikkel 6 en forpliktelse som gir ti års beskyttelse for testdata knyttet til plantevernmidler. Beskyttelsen går ut på at andre ikke kan vise til slike testdata før beskyttelsestiden er utløpt. Det er ikke angitt noen minstetid for

beskyttelse av testdata knyttet til legemidler, men det er vist til at slike data skal beskyttes mot urimelig kommersiell bruk, og at etterfølgende søknader om markedsføringstillatelse først skal behandles etter at en tidsperiode definert i nasjonal rett er utløpt. Avtalen overlater altså til nasjonal rett til å fastsette hvilke tidsperioder for testdatabeskyttelse som skal gjelde.

Indonesia krevde at vedlegget om immaterialrett skulle inneholde bestemmelser om beskyttelse av genetiske ressurser og tradisjonell kunnskap og forholdet til konvensjonen om biologisk mangfold (CBD). Norges holdning er at slike ønsker skal støttes så langt de ligger innenfor rammen av gjeldende norsk rett. Det ble forhandlet frem en bestemmelse i vedlegget artikkel 10, som anerkjenner partenes suverene rett over sine naturressurser, viktigheten av biologisk mangfold og verdien av urfolk og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskap. Videre understrekes betydningen av krav om at det i patentsøknader skal gis opplysninger om opprinnelsen for genetisk materiale og tradisjonell kunnskap knyttet til slikt materiale. Bestemmelsen i vedlegget gir også en henvisning til forpliktelsene etter Nagoyaprotokollen om tilgang til genetisk materiale og tradisjonell kunnskap knyttet til slikt materiale, herunder om krav til samtykke og avtaler om deling av utbytte fra utnyttelsen av materialet.

Like viktig som et godt materielt vern for immaterialrettigheter er å sikre effektiv håndheving av rettighetene. Avtalen inneholder derfor flere bestemmelser om håndheving, blant annet forpliktelser i artikkel 15 om grensekontroll for å holde tilbake varer der import eller eksport av varen innebærer et inngrep i en immaterialrettighet. I vedlegget artikkel 21 er det inntatt en egen forpliktelse om utvidet samarbeid mellom partene på immaterialrettsområdet.

3.9 Offentlige anskaffelser

Avtalens forpliktelser om offentlige anskaffelser er nedfelt i kapittel 6. Offentlige anskaffelser er et svært sensitivt område for Indonesia, og det var ikke mulig å komme til enighet om å inkludere et kapittel som inneholdt gjensidig markedsadgang for offentlige anskaffelser, som var EFTAs mål. Partene ble isteden enige om å styrke den gjensidige forståelsen av hverandres anskaffelsesregler. Partene har forpliktet seg til å svare omgående på spørsmål og gi opplysninger om hverandres anskaffelsessystemer, og å gjøre tilgjengelig relevante lover, forskrifter, internasjonale avtaler mv.

For å sikre at leverandører fra EFTA i fremtiden får like god markedsadgang til offentlige anskaffelser i Indonesia som leverandører fra andre nasjoner, er det inntatt en artikkel om reforhandlinger. Her pålegges partene å straks notifisere de øvrige partene, dersom de tilbyr en tredjepart bedre markedsadgang for offentlige anskaffelser. På forespørsel fra en annen part skal det da påbegynnes forhandlinger med sikte på tilsvarende forbedringer i avtalen mellom EFTA-statene og Indonesia.

3.10 Konkurranse

Frihandelsavtalens bestemmelser om konkurranse er nedfelt i avtalens kapittel 7. I tråd med vanlig EFTA-modell inneholder kapitlet en beskrivelse av hva slags adferd som regnes for å være konkurransebegrensende, i tillegg til samarbeids- og konsultasjonsmekanismer.

3.11 Handel og bærekraftig utvikling

Kapittel 8 omhandler handel og bærekraftig utvikling. Kapitlet bygger på EFTAs modellkapittel og bidrar til bevisstgjøring og aksept av at handel skal foregå på en måte som bygger oppunder og støtter bærekraftig utvikling.

Kapitlet binder partene til å søke å sikre at deres lovgivning bidrar til og oppmuntrer til et høyt beskyttelsesnivå for arbeidstakerrettigheter og miljø. Partene skal videre etterstrebe å ytterligere forbedre beskyttelsesnivået. Videre forplikter partene seg til å håndheve sin lovgivning innen miljø og arbeidsliv og til å ikke redusere nivået på sin miljø- og arbeidstakerbeskyttelse for å tiltrekke seg handel eller investeringer fra en annen part. Kapitlet inneholder bestemmelser om håndheving av miljø- og arbeidsstandarder og –avtaler. Kapitlet inneholder videre en bestemmelse om handel og bærekraftig forvaltning av fiskerier og havbruk.

Indonesia har verdens tredje største tropiske regnskog, og Norge og Indonesia inngikk i 2010 en avtale for å redusere avskoging. I tillegg til å inneholde en utvidet bestemmelse om handel og bærekraftig skogforvaltning, inneholder kapitlet en bestemmelse som omhandler handel og bærekraftig produksjon av vegetabilske oljer. Bestemmelsene støtter oppunder Norges klima- og skogsamarbeid med Indonesia. Kapitlet inneholder videre en bestemmelse om kontaktpunkter og konsultasjon. Det gis også anledning til at rele-

vante spørsmål som ikke blir løst gjennom disse prosedyrene, kan tas videre til konsultasjoner og megling under avtalens ordinære tvisteløsningsmekanisme. Kapitlet er imidlertid unntatt adgang til voldgift, i tråd med EFTAs modell.

3.12 Samarbeid

Avtalens bestemmelser om samarbeid og kapasitetsbygging er inntatt i kapittel 9. Kapitlet etablerer et rammeverk for samarbeid og kapasitetsbygging som skal bidra til å styrke de gjensidige fordelene med avtalen. Formålet med samarbeid og kapasitetsbygging er å bidra til økt konkurranseevne for varer og tjenester, og å oppnå bærekraftig utvikling. Det er i tillegg inngått et omforent memorandum med tilhørende vedlegg om samarbeid og kapasitetsbygging.

3.13 Institusjonelle bestemmelser

Avtalens institusjonelle bestemmelser er i hovedsak nedfelt i avtalens kapittel 10. Det opprettes en blandet komité som blant annet skal administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen.

Den blandede komité skal bestå av representanter fra hver av EFTA-statene og fra Indonesia. Komiteen skal normalt møtes hvert annet år.

En av komiteens viktigste funksjoner er i henhold til avtalens artikkel 12.2 å treffe beslutninger om eventuelle endringer i avtalens vedlegg. Slike endringer vil normalt være av teknisk art.

Komiteen skal også vurdere om det er behov for å utvide avtalen og kan anbefale at det skal innledes forhandlinger på områder som ikke er dekket av avtalen, eller som komiteen er enig om å videreutvikle.

3.14 Tvisteløsning

Avtalen inneholder bestemmelser om løsninger av tvister om partenes rettigheter og forpliktelser etter avtalen. Disse er nedfelt i avtalens kapittel 11. Etter at partene i tvisten har avholdt konsultasjoner, er det åpnet for adgang til voldgift. Dersom den tapende part ikke gjennomfører voldgiftspanelets avgjørelse innen en nærmere angitt tidsfrist, er det gitt adgang til mottiltak.

4 Nærmere om de enkelte bestemmelsene i frihandelsavtalen

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Indonesia består av tolv kapitler, 17 vedlegg og to tolkningsprotokoller. Vedleggene utgjør en integrert del av frihandelsavtalen.

4.1 Innledende bestemmelser

Avtalens fortale redegjør for hvem som er parter i avtalen og de forhold partene legger vekt på i gjennomføringen av frihandelsavtalen. EFTA-statene og Indonesia ønsker å styrke båndene seg imellom ved å etablere tette og varige forbindelser mellom partene. Partene anerkjenner viktigheten av samarbeid og kapasitetsbygging for å understøtte gjennomføringen av avtalen. Partene bekrefter sine forpliktelser til demokrati, rettstat, menneskerettigheter og anerkjenner at økonomisk utvikling, sosial utvikling og miljøbeskyttelse er gjensidig avhengige og støttende elementer av bærekraftig utvikling. Både når det gjelder arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter og bedrifters samfunnsansvar, vises det til partenes internasjonale forpliktelser på disse områdene. Videre stadfester partene sin hensikt om å fremme og ytterligere styrke det multilaterale handelssystemet ved å bygge på sine rettigheter og forpliktelser under avtaleverket i Verdens handelsorganisasjon (WTO). Partene erkjenner viktigheten av bedrifters samfunnsansvar, god offentlig styring og arbeid mot korrupsjon.

4.2 Alminnelige bestemmelser

4.2.1 Artikkel 1.1 Etablering av et omfattende økonomisk partnerskap

Artikkel 1.1 fastslår at partene til frihandelsavtalen oppretter et frihandelsområde i samsvar med bestemmelsene i denne avtalen, basert på handelsforbindelser mellom markedsøkonomier, med siktemål om å bidra til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen, samt styrke velstand og bærekraftig utvikling.

4.2.2 Artikkel 1.2 Formål

Artikkel 1.2 fastslår at formålet med frihandelsavtalen er å liberalisere handel med varer og tjenester, øke investeringsmulighetene, sikre tilstrekkelig og effektiv beskyttelse av immaterielle rettigheter i tråd med internasjonale standarder, styrke samarbeidet og vurdere mulig liberalisering innen offentlige anskaffelser, fremme rettferdig konkurranse, særlig relatert til økonomiske relasjoner mellom partene, sikre samarbeid og kapasitetsbygging med sikte på å styrke og utvide fordelene som følger av avtalen, og derigjennom redusere fattigdom og fremme konkurranse, samt utvikle internasjonal handel i tråd med målet om bærekraftig utvikling.

4.2.3 Artikkel 1.3 om geografisk virkeområde

Artikkel 1.3 fastslår avtalens geografiske virkeområde. Avtalen omfatter ikke Svalbard, med unntak for handel med varer.

4.2.4 Artikkel 1.4 om økonomisk partnerskap regulert av denne avtale

Artikkel 1.4 fastslår at avtalen gjelder handel og økonomiske forhold mellom de enkelte EFTA-statene på den ene siden og Indonesia på den andre, men ikke handelsrelasjonene mellom de enkelte EFTA-statene. Artikkelen fastslår videre at Sveits skal representere Liechtenstein i saker som er omfattet av traktaten av 29. mars 1923, som etablerer en tollunion mellom disse to statene.

4.2.5 Artikkel 1.5 om forholdet til andre internasjonale avtaler

Artikkel 1.5 bekrefter partenes rettigheter og forpliktelser under WTO-regelverket, og andre internasjonale avtaler som statene er parter i. Dersom en av partene mener at opprettholdelsen eller opprettelsen av en tollunion, frihandelsområde, grensehandelsordning eller annen preferensiell avtale endrer handelsregimet som følger av fri-

handelsavtalen, kan denne parten be om konsultasjoner.

4.2.6 Artikkel 1.6 om oppfyllelse av forpliktelser

Artikkel 1.6 fastslår partenes plikt til å iverksette nødvendige tiltak for å oppfylle avtalens forpliktelser, og fastslår partenes plikt til å sikre at deres respektive sentrale, regionale og lokale administrative enheter eller myndigheter, samt ikkestatlige organer i utøvelsen av delegert offentlig myndighet, overholder avtalens forpliktelser.

4.2.7 Artikkel 1.7 om åpenhet og fortrolig informasjon

Artikkel 1.7 omhandler åpenhet, og viser til at partene skal kunngjøre, eller gjøre offentlig tilgjengelig på annen måte, lover, forskrifter, rettsavgjørelser, forvaltningsvedtak som får generell anvendelse og deres folkerettslige avtaler som kan påvirke anvendelsen av avtalen. Partene forplikter seg til å besvare spørsmål og ved forespørsel utlevere informasjon om slikt regelverk, med forbehold om informasjon som er fortrolig under partenes nasjonale lovverk.

4.2.8 Artikkel 1.8 om skatteunntak

Artikkel 1.8 fastslår at avtalen ikke skal gjelde for skattetiltak. Dette prinsippet gjelder med de begrensninger som er fastsatt i artikkel 2.9 om nasjonal behandling for varer, artikkel 3.16 og artikkel 4.11 (Generelle unntak for henholdsvis handel med tjenester og for investeringer). Artikkelen fastslår samtidig at avtalen ikke skal påvirke de rettigheter og forpliktelser en part har etter eventuelle skatteavtaler seg imellom, og at det er opp til skattemyndighetene å avgjøre hvorvidt det er motstrid mellom en skatteavtale og frihandelsavtalen. Dette innebærer at Norge kan skattlegge inntekter og formue i samsvar med skatteavtalen, som har forrang.

4.3 Handel med varer

4.3.1 Artikkel 2.1 om virkeområde

Artikkel 2.1 viser til at kapitlet omfatter handel med varer mellom partene.

4.3.2 Artikkel 2.2 om importavgifter

Artikkel 2.2 viser til at partenes tollkonsesjoner overfor hverandre er beskrevet i vedlegg II–V. Videre skal ingen av partene kunne introdusere nye tollsatser overfor hverandre. Importtoll defineres, og omfatter ikke toll innført i henhold til artikkel III (Internbeskatning) eller VIII (Gebyrer og formaliteter) av Generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 (GATT 1994) eller artikkel 2.15 til denne avtalen.

4.3.3 Artikkel 2.3 om eksportavgifter

Artikkel 2.3 fastslår at dersom en part kommer til enighet med en tredjepart om å eliminere eller redusere eksportavgifter, skal denne parten etter forespørsel fra en annen part tilgodese den annen part med minst like gode vilkår.

4.3.4 Artikkel 2.4 om opprinnelsesregler og administrativt samarbeid

Artikkel 2.4 viser til at bestemmelser om opprinnelsesregler og administrativt samarbeid reguleres i vedlegg I (Opprinnelsesregler).

4.3.5 Artikkel 2.5 om tollverdi

Artikkel 2.5 fastslår at artikkel VII i GATT 1994 (Beregning av tollverdi) og første del av avtalen om gjennomføring av artikkel VII i GATT 1994, kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige endringer.

4.3.6 Artikkel 2.6 om import-lisensiering

Artikkel 2.6 fastslår at WTO-avtalen om importlisensieringsprosedyrer kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige endringer. Partene skal ved innføring eller videreføring av importlisensieringsprosedyrer gjennomføre prosedyrene i tråd med avtalen, og særlig påse at de er gjennomført på en åpen, ikke-diskriminerende, rettferdig og forutsigbar måte, med minst mulig handelsbegrensende effekt. Dersom en lisenssøknad ikke godkjennes, skal søkeren, uten opphold, motta en skriftlig begrunnelse og skal videre gis rett til å anke beslutningen i minst ett ledd, og motta en skriftlig forklaring dersom avgjørelsen om ikke å godkjenne søknaden opprettholdes. Partene skal ved avtalens ikrafttredelse notifisere hverandre om gjeldende importlisensieringsprosedyrer, og deretter notifisere nye eller endrede prosedyrer, i henhold til WTO-avtalen om importlisensieringsprosedyrer. En part skal etter forespørsel fra en annen part omgående svare på anmodninger om informasjon om krav knyttet til import-

lisensiering. Partene skal utveksle informasjon om kontaktpunkter ansvarlige for utstedelse av importlisenser for å tilrettelegge for kommunikasjon og utveksling av informasjon på jevnlig basis.

4.3.7 Artikkel 2.7 om kvantitative restriksjoner

Artikkel 2.7 fastslår at artikkel XI i GATT 1994 (Kvantitative restriksjoner) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger. Videre fastslås at ingen av partene kan vedta eller opprettholde forbud eller begrensninger på import av et produkt fra en annen part, med unntak av tiltak som er i samsvar med avsnitt 2 i artikkel XI i GATT 1994. En part som innfører et tiltak i samsvar med avsnitt 2 skal omgående notifisere Blandet komité. Tiltak som treffes skal være midlertidige og ikke gå ut over det som er nødvendig for å håndtere forholdene som dekkes av unntaksbestemmelsene i avsnitt 2 under GATT 1994 artikkel XI. Videre forplikter partene seg til å sikre at tiltak som faller inn under avsnitt 2 av GATT 1994 artikkel XI forvaltes på en måte som er åpen og ikke-diskriminerende, samt at disse ikke forberedes, vedtas eller håndheves på en måte som skaper unødvendige handelshindringer mellom partene.

4.3.8 Artikkel 2.8 om gebyrer og formaliteter

Artikkel 2.8 fastslår at artikkel VIII i GATT 1994 (Gebyrer og formaliteter) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger, og at den er gjenstand for artikkel 9 (Gebyrer og formaliteter) i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

4.3.9 Artikkel 2.9 om intern beskatning og reguleringer

Artikkel 2.9 fastslår at artikkel III i GATT 1994 (Intern beskatning) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.3.10 Artikkel 2.10 om eksportsubsidier på landbruksvarer

Artikkel 2.10 fastslår at ingen av partene kan innføre eller opprettholde eksportsubsidier, som definert i WTO-avtalen om jordbruk, på eksport av jordbruksvarer til en annen part.

4.3.11 Artikkel 2.11 om standarder, tekniske reguleringer og samsvarsvurderingsprosedyrer

Artikkel 2.11 fastslår at, med mindre annet er fastsatt i frihandelsavtalen, kommer WTOs avtale om tekniske handelshindringer (TBT-avtalen) til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige justeringer. Partene skal utveksle kontaktpunkter med ekspertise om tekniske handelshindre for å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling. Videre fastslår artikkelen partenes plikt til å konsultere innen 40 dager av mottak av en forespørsel, når en part anser at en annen part har innført eller vurderer å innføre et tiltak som ikke er i tråd med TBT-avtalen, med sikte på å finne en løsning som er i tråd med avtalen. Etter forslag fra en part skal partene, uten ugrunnet opphold, komme til enighet om et arrangement om å la behandling knyttet til tekniske reguleringer, standarder og samsvarsvurderinger avtalt med en tredjepart gjøres gjeldende for den andre parten. Partene kan også komme til enighet om å utvide avtalen eller å inngå andre avtaler for å unngå, eliminere eller redusere tekniske handelshindringer, inkludert avtaler om gjensidige godkjenning av samsvarsvurderinger for spesifikke sektorer.

4.3.12 Artikkel 2.12 om veterinære og plantesanitære tiltak

Artikkel 2.12 fastslår at med mindre annet er fastsatt i frihandelsavtalen, kommer WTOs avtale om veterinære og plantesanitære tiltak (SPS-avtalen) til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige justeringer. Den importerende part skal sikre fri sirkulering av varer når de er frigitt for import, og sanitære og plantesanitære bestemmelser skal håndheves på en ikke-diskriminerende måte. Partene er videre enige om å anvende system-revisjon av hverandres tilsynsmyndigheter som foretrukket vurderingsmetode, og behovet for inspeksjoner av virksomheter skal være avtalt mellom partene. Antall modellsertifikater skal holdes til et minimum hvis mulig, og dersom offisielle sertifikater kreves, skal disse være i overensstemmelse med prinsipper nedfelt i internasjonale standarder, og partene skal notifisere hverandre dersom det foretas endringer i sertifikater. Endringene må forklares og den andre part skal ha tilstrekkelig med tid til å tilpasse seg til nye krav. Importkontroll skal gjennomføres i henhold til internasjonale standarder utstedt av relevante internasjonale organisasjoner.

Krav og kontroll ved import skal baseres på risikovurderinger, og håndheves på en effektiv og ikke-diskriminerende måte. Varer som er underlagt rutinekontroll bør frigis mens testresultater avventes, og fordervelse av bedervelige varer skal unngås. Dersom en vare holdes igjen ved import på grunn av manglende oppfyllelse av sanitære eller plantesanitære krav, skal ansvarlig myndighet i den eksporterende part bli notifisert umiddelbart, økonomisk operatør skal gis begrunnelse og partene skal besørge at det eksisterer en ankemulighet. En part som vurderer at den andre avtaleparten har truffet tiltak som kan medføre handelshindringer kan be om konsultasjoner. Slike konsultasjoner skal finne sted innen 30 dager etter at henvendelse om konsultasjoner er mottatt. Der saken gjelder bedervelige varer skal konsultasjoner holdes uten ugrunnet opphold. Dersom konsultasjonene finner sted utenfor Blandet komité, skal komiteen informeres. Konsultasjonene kan skje på enhver avtalt måte. Videre fastsetter artikkelen at partene skal utveksle informasjon om kontaktpunkter. Etter forslag fra en part skal partene, uten ugrunnet opphold, komme til enighet om et arrangement om å la behandling knyttet til sanitære og plantesanitære reguleringer avtalt med en tredjepart gjøres gjeldende for den andre parten.

4.3.13 Artikkel 2.13 om handelsfasilitering

Artikkel 2.13 viser de regler om handelsfasilitering som er fastsatt i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

4.3.14 Artikkel 2.14 om subsidier og utjevningstiltak

Artikkel 2.14 fastslår at partenes rettigheter og forpliktelser relatert til subsidier og utjevningstiltak skal reguleres av artikkel VI og XVI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om subsidier og utjevningstiltak. Før en part iverksetter undersøkelser, skal den skriftlig underrette den parten som kan bli gjenstand for undersøkelse om dette minst 30 dager før undersøkelser iverksettes, og sette av 30 dager til konsultasjoner med sikte på å finne en omforent løsning.

4.3.15 Artikkel 2.15 om antidumpingtiltak

Artikkel 2.15 fastslår at partenes rettigheter og forpliktelser relatert til antidumpingtiltak skal reguleres av artikkel VI i GATT 1994 og WTO-avtalen om antidumping, med de begrensninger som følger av artikkelens avsnitt to til fem. Videre at partene skal vurdere å avstå fra å iverksette antidumpingprosedyrer og anvende antidumpingtiltak mot hverandre. Dersom en part mottar søknad fra sin hjemmeindustri om å iverksette en undersøkelse, skal parten skriftlig notifisere parten som anklages for dumping 30 dager før undersøkelser iverksettes. Under særlig eksepsjonelle forhold, kan denne perioden reduseres til et minimum på syv dager. Etter forespørsel fra en part hvis varer er gjenstand for en undersøkelse, skal den notifiserende part tillate en 30 dagers periode med konsultasjoner. Disse konsultasjonen kan finne sted i Blandet komité. Konsultasjonene hindrer ikke ansvarlige myndigheter i en part fra effektivt å forberede initiering av undersøkelsen. Med mindre omstendighetene har endret seg, skal ikke en part initiere antidumping-undersøkelser for samme produkt og fra samme part etter et resultat der man har kommet frem til ikke-anvendelse eller tilbaketrekking av tiltak, eller etter at tiltaket er avsluttet.

4.3.16 Artikkel 2.16 om beskyttelsestiltak innenfor rammen av WTO

Artikkel 2.16 fastslår at partenes rettigheter og forpliktelser relatert til globale beskyttelsestiltak mellom partene skal reguleres av artikkel XIX i GATT 1994 og WTO-avtalen om beskyttelsestiltak, samt artikkel V i WTO-avtalen om jordbruk. Import fra en eller flere av partene skal forsøkes unntatt globale beskyttelsestiltak dersom denne importen ikke forårsaker alvorlig skade eller trussel om dette.

4.3.17 Artikkel 2.17 om bilaterale beskyttelsestiltak

Artikkel 2.17 fastslår at en part kan iverksette bilaterale beskyttelsestiltak hvis import av en vare øker i kvantitet i absolutte termer eller relativt i forhold til partens industri, på en slik måte og under slike forhold at denne blir eller kan bli sterkt skadelidende, som et resultat av reduserte eller eliminerte tollsatser som følge av avtalen. Slike beskyttelsestiltak kan kun iverksettes på bakgrunn av en undersøkelse gjennomført i tråd med WTO-avtalen om beskyttelsestiltak. Beskyttelsestiltak kan bestå i å øke tollsatsen for det gjeldende produktet. En part som ønsker å iverksette bilaterale beskyttelsestiltak under denne artikkelen, må øyeblikkelig underrette de andre partene og fremlegge relevant informasjon, inkludert bevis på alvorlig skade eller trussel

derav. Den parten som rammes av beskyttelsestiltaket kan be om kompensasjon i form av ekvivalent liberalisering av andre varer. Parten som har til formål å innføre beskyttelsestiltak må gi adekvat mulighet for konsultasjoner med mål om å komme til enighet om kompensasjon. Dersom partene ikke kommer til enighet om kompensasjon, kan parten som er mål for beskyttelsestiltakene treffe kompensatoriske tiltak. I utgangspunktet kan ikke bilaterale beskyttelsestiltak opprettholdes lenger enn ett år, men i unntakstilfeller kan tiltaket forlenges med to år. Midlertidige beskyttelsestiltak kan iverksettes i kritiske situasjoner. Ethvert midlertidig beskyttelsestiltak skal avsluttes innen 200 dager.

4.3.18 Artikkel 2.18 om statlige handelsforetak

Artikkel 2.18 stadfester at artikkel XVII i GATT 1994 (Statlige handelsforetak) og avtalen om fortolkning av artikkel XVII i GATT 1994, kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.3.19 Artikkel 2.19 om generelle unntak

Artikkel 2.19 fastslår at artikkel XX i GATT 1994 (Generelle unntak) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.3.20 Artikkel 2.20 om sikkerhetsunntak

Artikkel 2.20 fastslår artikkel XXI i GATT 1994 (Nasjonal sikkerhet) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.3.21 Artikkel 2.21 om betalingsbalansen

Artikkel 2.21 fastslår i avsnitt 1 at ingenting i kapitlet om handel med varer skal være til hinder, dersom en part har alvorlige vanskeligheter med betalingsbalansen eller det er umiddelbar fare for at slike vanskeligheter skal oppstå, for at denne part i tråd med vilkårene i GATT 1994 og forståelsen om betalingsbalansebestemmelser i GATT 1994 kan iverksette handelsbegrensninger. Slike tiltak skal være tidsbegrensede og ikke-diskriminerende, og ikke være mer omfattende enn nødvendig for å rette opp forhold beskrevet i artikkelens avsnitt 1. Dersom en part iverksetter tiltak i henhold til artikkelens avsnitt 1, skal de andre partene straks bli notifisert.

4.3.22 Artikkel 2.22 om utveksling av data

Artikkel 2.22 viser til betydningen av handelsdata i analyser om frihandelsavtalens påvirkning på bilateral handel. Partene skal gjennomføre jevnlig utveksling av tollsatser og importstatistikk, inkludert separat statistikk for preferensiell handel, relatert til handel med varer mellom partene.

4.3.23 Artikkel 2.23 om underkomité for handel med varer

Artikkel 2.23 oppretter en underkomité for handel med varer. Underkomiteens mandat er beskrevet i vedlegg VII.

4.4 Handel med tjenester

4.4.1 Artikkel 3.1 om virkeområde og dekningsomfang

Artikkel 3.1 fastslår at kapitlet anvendes for tiltak partene har iverksatt som påvirker handel med tjenester. Dette gjelder tiltak iverksatt av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter, samt ikke-statlige organer ved utøvelse av myndighet delegert til dem av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter. Artikkelen fastslår videre at kapitlet ikke skaper forpliktelser for partene med hensyn til lufttransporttjenester ut over hva som følger av avsnitt 3 i vedlegget om lufttransporttjenester i WTOs Generalavtale om handel med tjenester (GATS), samt at definisjoner i avsnitt 6 i GATS-vedlegget innlemmes i og gjøres til en del avtalen.

Videre fastslår artikkelen at kapitlet ikke dekker offentlige anskaffelser.

4.4.2 Artikkel 3.2 om definisjoner

Artikkel 3.2. definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

4.4.3 Artikkel 3.3 om bestevilkårsbehandling

Artikkel 3.3 forplikter partene, med unntak gitt i listen over unntak fra bestevilkårsbehandling (MFN) i vedlegg VIII (MFN-unntak), til å gi hverandres tjenester og tjenesteytere minst like gode vilkår med hensyn til alle tiltak som påvirker tilbudet av tjenester, som gis tilsvarende tjenester og tjenesteytere fra stater som ikke er part i avtalen. Dette gjelder ikke vilkår gitt av en part på grunnlag av andre frihandelsavtaler i samsvar

med GATS artikkel V eller avtaler om felles arbeidsmarked i henhold til GATS artikkel V bis. Ved inngåelse av en ny slik avtale med en tredjepart, skal den part som har inngått slik ny avtale gis tilstrekkelig mulighet til å forhandle om å inkorporere tilsvarende forpliktelser i frihandelsavtalen.

4.4.4 Artikkel 3.4 om markedsadgang

Artikkel 3.4 forplikter partene til å tilby hverandres tjenester og tjenesteytere markedsadgang i tråd med vedlegg XII (Bindingsliste).

4.4.5 Artikkel 3.5 om nasjonal behandling

Artikkel 3.5 forplikter partene til å tilby hverandres tjenester og tjenesteytere nasjonal behandling i tråd med vedlegg XII (Bindingsliste).

4.4.6 Artikkel 3.6 om tilleggsforpliktelser

Artikkel 3.6 fastslår at partene kan forhandle om tilleggsforpliktelser som verken er markedsadgang eller nasjonal behandling. Også slike tilleggsforpliktelser skal føres inn i vedlegg XII (Bindingsliste).

4.4.7 Artikkel 3.7 om innenlandsk regulering

Artikkel 3.7 fastslår at myndighetstiltak som påvirker handel med tjenester skal forvaltes på en rimelig, objektiv og upartisk måte. Artikkelen pålegger partene at kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisenskrav skal være basert på objektive og transparente kriterier.

4.4.8 Artikkel 3.8 om godkjenning

Artikkel 3.8 forplikter parter som gjennom avtale eller på eget initiativ innrømmer godkjennelse av utdannelse, krav eller kvalifikasjoner med stater som ikke er parter i avtalen, til å gi partene i frihandelsavtalen anledning til å forhandle tilsvarende ordninger. Enhver slik avtale eller godkjennelse skal være i samsvar med WTO-avtaleregelverket, derunder GATS artikkel VII (Godkjenninger), avsnitt 3.

4.4.9 Artikkel 3.9 om bevegelighet for fysiske personer

Artikkel 3.9 gjelder tiltak for personer som er en av partenes tjenesteytere og personer som er ansatt hos en tjenesteyter for å kunne tilby tjenesten. Artikkelen slår fast at personer som er omfattet av spesifikke forpliktelser skal gis adgang til å tilby tjenester i henhold til disse forpliktelsene. Artikkelen slår videre fast at kapitlet ikke gjelder tiltak angående personers adgang til å søke arbeid eller statsborgerskap, bosetting eller oppholdstillatelse på permanent basis.

4.4.10 Artikkel 3.10 om åpenhet

Artikkel 3.10 pålegger partene å publisere alle relevante tiltak som får generell anvendelse som angår eller påvirker kapitlets virkemåte, inkludert folkerettslige avtaler som angår eller påvirker handel med tjenester.

4.4.11 Artikkel 3.11 om monopoler og tjenesteytere med enerett

Artikkel 3.11 pålegger partene å sikre at en tjenesteyter som har monopol ikke handler i strid med partenes forpliktelser om bestevilkårsbehandling og forpliktelsene som følger av vedlegg XII. Artikkelen pålegger partene å sikre at en monopolist som skal tilby en tjeneste utenfor monopolmarkedet, ikke misbruker sin posisjon som monopolist på en måte som er i strid med partenes forpliktelser i vedlegg XII (Bindingsliste).

4.4.12 Artikkel 3.12 om forretningsmetoder

Artikkel 3.12 bekrefter at det kan finnes andre former for forretningsskikk enn de som omtales i artikkel 3.11, som kan hindre konkurranse. Partene forplikter seg til å godta konsultasjoner med sikte på å fjerne uønskede former for konkurransehindrende forretningsskikk.

4.4.13 Artikkel 3.13 om betalinger og overføringer

Artikkel 3.13 fastslår at med unntak for de omstendigheter som er nevnt i artikkel 3.14, skal en part ikke legge restriksjoner på internasjonale overføringer og betalinger for løpende transaksjoner med en annen part. Ingenting i dette kapitlet skal innvirke på partenes rettigheter og plikter under avtalen som regulerer det Internasjonale pengefondet (IMF).

4.4.14 Artikkel 3.14 om restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

Artikkel 3.14 fastslår at avsnitt 1 til 3 i artikkel XII i GATS (Restriksjoner for å beskytte betalings-

balansen) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen.

4.4.15 Artikkel 3.15 om konsultasjoner om gjennomføring

Artikkel 3.15 fastslår at en part som opplever utfordringer i en tjenestesektor bundet i avtalen kan, uavhengig av hva årsakene til utfordringene er, be om konsultasjoner for å utveksle informasjon, erfaringer eller synspunkter på hvordan parten kan møte slike utfordringer.

4.4.16 Artikkel 3.16 om generelle unntak

Artikkel 3.16 stadfester at kapitlet ikke forhindrer parter fra å treffe nødvendige tiltak til beskyttelse av offentlig moral og menneskers, dyrs og planters liv og helse, samt gjennomføring av regelverk som er i overensstemmelse med kapitlet og skatteregelverk.

4.4.17 Artikkel 3.17 om sikkerhetsunntak

Artikkel 3.17 stadfester at ingenting i kapitlet skal innebære at en part må gi informasjon som vil være i strid med sine sikkerhetsinteresser, hindre en part i å treffe nødvendige tiltak for å beskytte sikkerhetsinteresser, eller tiltak i henhold til partens forpliktelser under FN-pakten.

4.4.18 Artikkel 3.18 om bindingslister over spesifikke forpliktelser

Artikkel 3.18 fastslår at hver parts spesifikke forpliktelser etter artikkel 3.4, 3.5 og 3.6 fremgår av vedlegg XII (Bindingsliste).

4.4.19 Artikkel 3.19 om endring av bindingslister

Artikkel 3.19 fastslår at partene etter en parts skriftlige forespørsel innen tre måneder skal holde konsultasjoner for vurdering av endringer eller tilbaketrekking av en spesifikk forpliktelse, med sikte på å sikre et generelt nivå på forpliktelsene som er minst like godt som det var før konsultasjonene. Artikkelen fastslår videre at artikkel 8.1 (Blandet komité) og artikkel 10.1 (Endringer) får anvendelse på endring av bindingslister.

4.4.20 Artikkel 3.20 om gjennomgang

Artikkel 3.20 forplikter partene til jevnlig å gjennomgå sine bindingslister og lister over unntak fra bestevilkårsbehandling, med sikte på ytterligere liberalisering av handelen med tjenester mellom partene. Den første gjennomgangen skal finne sted senest innen fem år etter avtalens ikraftredelse.

4.4.21 Artikkel 3.21 om vedlegg

Artikkel 3.21 fastslår at vedleggene VIII (unntak fra bestevilkårsbehandling), IX (personbevegelser), X (anerkjennelse av yrkeskvalifikasjoner), XI (anerkjennelse av sertifisering av kompetanse og opplæring av sjøfolk for tjenesteyting på fartøy registrert i Sveits – bilateralt vedlegg mellom Sveits og Indonesia), XII (konsesjonslister), XIII (telekommunikasjonstjenester), XIV (finansielle tjenester) og XV (turisme- og reisetjenester), skal være integrerte deler av avtalen.

4.5 Investeringer

4.5.1 Artikkel 4.1 om virkeområde og dekningsomfang

Artikkel 4.1 fastslår at kapitlet gjelder all kommersiell tilstedeværelse i alle sektorer, med unntak for tjenestesektorer definert i artikkel 3.1 i avtalen. Kapitlet skal være uten innvirkning på tolkning eller anvendelse av folkerettslige avtaler på investerings- og skatteområdet som en eller flere EFTA-medlemsstater og Indonesia er part i.

Artikkelen slår videre fast kapitlet ikke dekker offentlige anskaffelser, som dekkes i avtalens kapittel 6.

4.5.2 Artikkel 4.2 om definisjoner

Artikkel 4.2 definerer en rekke begreper som er sentrale i forståelsen av kapitlet.

4.5.3 Artikkel 4.3 om investeringsfremme

Artikkel 4.3 bekrefter at samarbeid om investeringsfremme og teknologioverføringer er viktig for å oppnå økonomisk vekst og utvikling. I bestemmelsen identifiseres mulige samarbeidsområder.

4.5.4 Artikkel 4.4 om nasjonal behandling

Artikkel 4.4 forplikter partene til å behandle fysiske og juridiske personer fra den andre parten og deres foretak, på samme måte som de behandler sine egne aktører og deres foretak i tilsvarende situasjoner (nasjonal behandling). Forplik-

telsene gjelder kun på de sektorene, og med de begrensninger, som fremgår i vedlegg XVI (Bindingslister).

4.5.5 Artikkel 4.5 om bindingslister over spesifikke forpliktelser

Artikkel 4.5 presiserer at sektorene som liberaliseres i tråd med kapitlet følger av vedlegg XVI (Bindingslister). Dette gjelder også for nasjonal behandling, med tilhørende begrensinger, etter artikkel 4.4.

4.5.6 Artikkel 4.6 om endring av bindingslister

Artikkel 4.6 angir prosedyrer for endringer i bindingslisten. Ved skriftlig forespørsel fra en part, skal partene innen tre måneder holde konsultasjoner for å vurdere endringer eller tilbaketrekking av en spesifikk forpliktelse, med sikte på å sikre et generelt nivå på forpliktelsene som er minst like godt som det var før konsultasjonene. Artikkelen fastslår videre at artikkel 8.1 (Blandet komité) og artikkel 10.1 (Endringer), gjelder for endring av bindingslister.

4.5.7 Artikkel 4.7 om nøkkelpersonell

Artikkel 4.7 forplikter partene til å tillate personer fra den andre parten, og nøkkelpersonell ansatt av en person fra den andre parten, midlertidig tilgang til og opphold på sitt territorium, innenfor rammen av sine lover og forskrifter. Det samme gjelder for ektefelle og mindreårige barn til slike personer.

4.5.8 Artikkel 4.8 om rett til regulering

Artikkel 4.8 slår fast at investeringskapitlet ikke skal være til hinder for at partene kan opprettholde og innføre ny regulering som er i overensstemmelse med kapitlet og som er i det offentliges interesse (som helse, miljø, sikkerhet). En part skal ikke senke, eller tilby seg å senke, standardene i slik regulering for å tiltrekke seg investeringer.

4.5.9 Artikkel 4.9 om betalinger og overføringer

Artikkel 4.9 fastslår at en part ikke skal anvende restriksjoner på løpende transaksjoner og kapitalbevegelser relatert til kommersiell tilstedeværelse som reguleres av kapitlet. Rettigheter og forpliktelser under IMF-avtalen påvirkes ikke av dette kapitlet.

4.5.10 Artikkel 4.10 om restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

Artikkel 4.10 fastslår at avsnitt 1 til 3 i GATS artikkel XII (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.5.11 Artikkel 4.11 om generelle unntak

Artikkel 4.11 fastslår at unntakene i GATS artikkel XIV (Generelle unntak) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.5.12 Artikkel 4.12 om sikkerhetsunntak

Artikkel 4.12 fastslår at unntakene i avsnitt 1 i artikkel XIV bis i GATS (Sikkerhetsunntak) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.5.13 Artikkel 4.13 om gjennomgang

Artikkel 4.13 fastslår at partene jevnlig skal gjennomgå kapitlet, innenfor rammen av Blandet komité, med mål om å videreutvikle partenes forpliktelser.

4.6 Immaterialrettslig vern

4.6.1 Artikkel 5 om immaterialrettslig vern

Artikkel 5 forplikter partene til effektiv og ikkediskriminerende beskyttelse og håndheving av immaterialrett i samsvar med artikkelen selv, vedlegg XVII (Immaterialrettigheter), tolkningsprotokollen om patenter og de internasjonale avtaler som det er vist til i vedleggene. Det er presisert at dette gjelder både nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling, med slike unntak som WTO-avtalen om handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter (TRIPS) åpner for. Bestemmelsene i vedlegg XVII (Immaterialrettigheter) fastsetter det nærmere innholdet i beskyttelsen av de forskjellige kategoriene av immaterialrett. Partene er enige om, på oppfordring fra en part i Blandet komité, å vurdere muligheten for å videreutvikle partenes forpliktelser i dette kapitlet og vedlegg XVII (Immaterialrettigheter).

4.7 Offentlige anskaffelser

4.7.1 Artikkel 6.1 om åpenhet

Artikkel 6.1. fastslår at partene skal styrke hverandres forståelse av sine respektive regelverk om offentlige anskaffelser. Videre skal partene offentliggjøre sitt regelverk for offentlige anskaffelser og gjøre tilgjengelig administrative beslutninger og folkerettslige avtaler som kan påvirke deres markedet for offentlige anskaffelser.

Etter forespørsel fra en part, skal en annen part omgående besvare spørsmål og gi informasjon om forhold referert til i artikkelens avsnitt 2.

4.7.2 Artikkel 6.2 om videre forhandlinger

Artikkel 6.2 fastslår at partene omgående skal notifisere hverandre dersom de inngår en avtale hvor de forplikter seg til å gi adgang til markedet for offentlige anskaffelser med en tredjepart, og skal etter forespørsel fra en annen part innlede forhandlinger om markedsadgang for offentlige anskaffelser.

4.7.3 Artikkel 6.3 om kontaktpunkt

Artikkel 6.3 viser til at informasjonsutveksling og samarbeid skal tilrettelegges av de angitte kontaktpunktene.

4.7.4 Artikkel 6.4 om tvisteløsning

Artikkel 6.4 fastslår at partene ikke har adgang til å benytte seg av tvisteløsningsmekanismen under kapittel 11 for forhold knyttet til dette kapitlet. Partene er enige om å forhandle om anvendelsen av tvisteløsningsmekanismen for eventuelle nye fremtidige forpliktelser innenfor rammen av artikkel 6.2 (videre forhandlinger).

4.8 Konkurranse

4.8.1 Artikkel 7.1 om konkurranseregler som gjelder foretak

Artikkel 7.1 fastslår at partene anerkjenner at konkurransebegrensende adferd har potensiale til å underminere fordelene som følger av frihandelsavtalen. Tiltak som vil være uforenlig med avtalens funksjon, i den utstrekning den kan påvirke handelen mellom avtalepartene, defineres som (a) avtaler mellom foretak, alle beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak, og alle former for samordnet praksis mellom foretak som har som formål eller virkning å hindre, innskrenke eller redusere konkurransen, og (b) utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling som forhindrer eller begrenser konkurranse. Partene forplikter seg til å håndheve sin respektive konkurranselovgivning med formål om å bringe slik konkurransebegrensende adferd i samsvar med prinsippene om åpenhet, ikke-diskriminering og rettferdige prosedyrer.

4.8.2 Artikkel 7.2 om statsforetak og foretak med særskilte og eksklusive retter og monopoler

Artikkel 7.2 fastslår at kapitlet ikke er til hinder for at en part kan etablere eller opprettholde statsforetak eller foretak med særskilte og eksklusive retter og monopoler. Partene forplikter seg til å sikre at slike foretak ikke etablerer eller opprettholder konkurransebegrensende praksis som kan påvirke handelen mellom avtalepartene, forutsatt at denne forpliktelsen ikke hindrer foretakene i å utføre offentlige oppdrag lagt til dem.

4.8.3 Artikkel 7.3 om samarbeid

Artikkel 7.3 fastslår viktigheten av samarbeid og at partene kan samarbeide gjennom å utveksle informasjon om utviklingen av konkurranseregimet, basert på nasjonalt regelverk og tilgjengelige ressurser. De involverte partene skal samarbeide om oppfølging av konkurransebegrensende adferd omtalt artikkel 7.1. Ingen part pålegges å utgi informasjon som er konfidensiell etter sin nasjonale lovgivning.

4.8.4 Artikkel 7.4 om konsultasjoner

Artikkel 7.4 fastslår at partene kan konsultere om forhold relatert til konkurransebegrensende praksis og dets negative virkning for handel.

4.8.5 Artikkel 7.5 om tvisteløsning

Artikkel 7.5 slår fast at kapitlet ikke dekkes av avtalens tvisteløsningskapittel.

4.9 Handel og bærekraftig utvikling

4.9.1 Artikkel 8.1 om kontekst, formål og virkeområde

Artikkel 8.1 stadfester kapitlets kontekst, formål og virkeområde. Artikkelen viser til sentrale, internasjonale erklæringer med generelle prinsipper

for miljø, sosiale rettigheter og arbeidstakerrettigheter. Artikkelen forplikter partene til å fremme internasjonal handel på en måte som bidrar til bærekraftig utvikling. Den bekrefter videre sammenhengen mellom økonomisk utvikling, sosial utvikling og miljøvern. Med mindre annet er fastsatt, gjelder kapitlet for tiltak som angår handels- og investeringsaspekter av bærekraftig utvikling. Videre slår artikkelen fast at bestemmelsene ikke skal anvendes på en måte som medfører vilkårlig eller uberettiget diskriminering, eller en skjult handelshindring mellom partene.

4.9.2 Artikkel 8.2 om rett til regulering og vernenivå

Artikkel 8.2 anerkjenner partenes rett til å anvende egne metoder for å oppnå bærekraftig utvikling, herunder fastsettelse av beskyttelsesnivå for miljø og arbeidsliv, samt innføring eller endringer av relevant regelverk og politikk, og binder videre partene til å søke å sikre at deres lovgivning og politikk bidrar til og oppmuntrer til et høyt beskyttelsesnivå for beskyttelse av arbeidstakerrettigheter og miljø, i overensstemmelse med standarder, prinsipper og avtaler de er forpliktet av eller part i, og skal videre etterstrebe et ytterligere forbedret beskyttelsesnivå i regelverk og politikk.

Partene anerkjenner også viktigheten av å legge vitenskapelig, teknisk og annen informasjon og relevante internasjonale standarder og retningslinjer og anbefalinger til grunn for sitt arbeid med miljø og arbeidstakerrettigheter som innvirker på handel og investeringer.

4.9.3 Artikkel 8.3 om opprettholdelse av vernenivå ved anvendelse og håndheving av lover, forskrifter og standarder

Artikkel 8.3 forplikter partene til å håndheve sin lovgivning innen miljø og arbeidsliv og til ikke å redusere nivået på sin miljø- og arbeidstakerbeskyttelse, med formål om å oppmuntre til handel eller investeringer fra en annen part eller for å oppnå konkurransefortrinn for produsenter som opererer i partenes territorium, eller unnlate å anvende eller å gi unntak fra relevant lovgivning for å oppnå samme effekt.

4.9.4 Artikkel 8.4 om bærekraftig økonomisk utvikling

Artikkel 8.4 viser til at partene anerkjenner at handel er en katalysator for inkluderende økonomisk vekst og fattigdomsbekjempelse, og bidrar til å fremme bærekraftig utvikling. Artikkelen fastslår videre at partene vil etterstrebe å legge til rette for investeringer og fremme handel med varer og tjenester som bidrar til bærekraftig utvikling. Partene er også enige om å utveksle synspunkter og vurdere samarbeid på området.

4.9.5 Artikkel 8.5 om sosial utvikling

Artikkel 8.5 stadfester at partene bekrefter de forpliktelser som følger av internasjonale menneskerettighetsinstrumenter som de er part i. Videre understrekes behovet for å beskytte velferden og styrke levebrødet til sårbare grupper. Informasjon, utdanning og opplæring fremheves som viktige faktorer for å bidra til bærekraftig sosial utvikling.

4.9.6 Artikkel 8.6 om internasjonale arbeidslivsstandarder og -avtaler

Artikkel 8.6 stadfester at partene bekrefter sine forpliktelser til effektivt å fremme og etterleve multilaterale konvensjoner om arbeidsstandarder og arbeidstakerrettigheter som følger av medlemskap i den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). Artikkelen stadfester at brudd på grunnleggende prinsipper og rettigheter for arbeidsliv ikke skal benyttes som legitime komparative fortrinn eller proteksjonistiske handelsformål.

4.9.7 Artikkel 8.7 om multilaterale miljøavtaler og miljøprinsipper

Artikkel 8.7 stadfester at partene bekrefter sin forpliktelse til effektivt å gjennomføre og etterleve multilaterale miljøavtaler som de er parter i, samt sin etterlevelse av prinsipper som det refereres til i artikkel 8.1.

4.9.8 Artikkel 8.8 om bærekraftig skogforvaltning og tilknyttet handel

Artikkel 8.8 stadfester at partene anerkjenner viktigheten av effektiv lovgivning og ledelse for å sikre bærekraftig forvaltning av skogressurser og torv og derigjennom bidra til reduksjon av klimagassutslipp og tap av naturmangfold som stammer fra avskoging og skogforringelse av naturskog og torv, inkludert fra arealbruksendringer. Videre fastslår partene at de vil fremme handel med varer som stammer fra bærekraftig forvaltet skog. For dette formålet forplikter partene seg til blant annet å fremme effektiv bruk av konvensjon om

internasjonal handel med truede og sårbare arter (CITES), når det gjelder truede treslag, fremme utvikling og bruk av sertifiseringsordninger, fremme bruken og gjennomføringen av Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT) og andre tilsvarende ordninger, samt dele informasjon om handelsrelaterte initiativer om styresett knyttet til skogforvaltning, inkludert tiltak for å bekjempe ulovlig hogst og å eliminere ulovlig hogst og treprodukter som stammer fra slik hogst fra handelsstrømmer. Videre forplikter partene seg til å samarbeide om saker knyttet til bærekraftig skogforvaltning gjennom eksisterende bilaterale ordninger og i relevante multilaterale fora, særlig reduserte utslipp fra avskoging og skogforringelse, bevaring av skogens karbonlager, bærekraftig forvaltning av skogarealene, og påskoging (REDD+), slik omtalt i Paris-avtalen.

4.9.9 Artikkel 8.9 om bærekraftig forvaltning av fiskeri og akvakultur og tilknyttet handel

Artikkel 8.9 fastslår at partene anerkjenner viktigheten av å sikre vern og bærekraftig forvaltning av levende marine ressurser og marine økosystemer, og handelens rolle i å nå disse målene. Bestemmelsen fastslår at partene skal gjennomføre tiltak for å bekjempe ulovlig, uregulert og urapportert fiske (UUU-fiske) og for å fjerne produkter som stammer fra UUU-fiske, fiskekrim og tvangsarbeid, inkludert fra tredjeparter, fra deres marked. Videre forplikter partene seg til å fremme bærekraftig og ansvarlig havbruk og bidra til oppnåelse av målet i Agenda 2030 om fiskerisubsidier. Partene forplikter seg til å overholde langsiktige tiltak for bevaring og bærekraftig forvaltning og gjennomføre i nasjonal lovgivning og praksis folkerettslige instrumenter innen fiskerier og havbruk som de er parter i. Partene er også enige om å samarbeide om temaer knyttet til bærekraftig forvaltning av fiskeri og havbruk i relevante fora.

4.9.10 Artikkel 8.10 om bærekraftig forvaltning av sektoren for vegetabilske oljer og tilknyttet handel

Artikkel 8.10 stadfester at partene anerkjenner behovet for å ta hensyn til de økonomiske, miljømessige og sosiale mulighetene og utfordringene knyttet til produksjon av vegetabilske oljer, og at handel har en viktig rolle i å fremme bærekraftig forvaltning og drift av sektoren. For å sikre en økonomisk, miljømessig og sosialt gunstig forvaltning og drift av sektoren, har partene påtatt seg å effektivt gjennomføre lovgivning og praksis som beskytter blant annet primære skoger og torv, stopper avskoging, drenering av torvmyrer og landrydding ved brenning, som reduserer luft- og vannforurensning og respekterer rettigheter til lokal- og urfolkssamfunn og arbeidstakere. Videre skal partene støtte formidling og bruk av bærekraftstandarder og retningslinjer for bærekraftig produserte vegetabilske oljer, og å sørge for at den vegetabilske oljen som det handles med mellom partene, er produsert i samsvar med bestemmelsens bærekraftformål.

4.9.11 Artikkel 8.11 om samarbeid i internasjonale fora

Artikkel 8.11 viser til at partene er enige om å styrke samarbeidet om saker av felles interesse for å fremme bærekraftig utvikling, herunder arbeids- og miljøspørsmål og deres handels- og investeringsrelaterte aspekter, i relevante internasjonale fora der de deltar.

4.9.12 Artikkel 8.12 om gjennomføring og konsultasjon

Artikkel 8.12 fastslår at partene skal opprette kontaktpunkter og gjennom disse be om konsultasjoner i Blandet komité om spørsmål knyttet til dette kapitlet. Artikkelen fastslår videre at bestemmelsene om tvisteløsning i frihandelsavtalens kapittel 11 ikke gjøres gjeldende for kapitlet.

4.9.13 Artikkel 8.13 om gjennomgang

Artikkel 8.13 fastslår at partene gjennom Blandet komité jevnlig skal gjennomgå fremdrift i oppnåelsen av målsettingene i kapitlet og vurdere relevant internasjonal utvikling, for å identifisere ytterligere områder der samarbeid kan fremme kapitlets målsettinger.

4.10 Samarbeid

4.10.1 Artikkel 9.1 om formål og virkeområde

Artikkel 9.1 viser til at kapitlet etablerer et rammeverk for samarbeid og kapasitetsbygging under avtalen. Partene er enige om at formålet med samarbeid og kapasitetsbygging er å bidra til økt konkurranseevne for varer og tjenester, og å oppnå bærekraftig utvikling, særlig med henblikk på å styrke menneskelig og institusjonell kapasitet.

4.10.2 Artikkel 9.2 om prinsipper

Artikkel 9.2 fastslår at partene skal fremme samarbeid og kapasitetsbygging med siktemål om å styrke de gjensidige fordelene av avtalen i tråd med nasjonale strategier og politiske mål, samtidig som det tas hensyn til partenes ulike utviklingsnivå hva gjelder sosial og økonomisk utvikling. Artikkelen etablerer videre en rekke prinsipper som skal legges til grunn for måloppnåelse av kapitlet.

4.10.3 Artikkel 9.3 om metoder og midler

Artikkel 9.3 fastslår at samarbeid og kapasitetsbygging skal gis fra EFTA-statene til Indonesia på bilateral basis gjennom EFTA-programmer, multilateralt eller i form av en kombinasjon av disse. Partene skal samarbeide for å oppnå best mulig utnyttelse av metoder for å gjennomføre kapitlet. Samarbeidsmetoder inkluderer informasjons- og ekspertutveksling, utviklingsmidler, felles studier, tilrettelegging av teknologioverføring, seminarer, konferanser og risikoanalyser.

4.10.4 Artikkel 9.4 om et omforent memorandum

Artikkel 9.4 fastslår at kapitlet skal gjennomføres med utgangpunkt i et omforent memorandum om samarbeid og kapasitetsbygging mellom EFTA-statene og Indonesia. Det omforente memorandumet skal undertegnes i tilknytning til frihandelsavtalen, og bygge videre på og supplere eksisterende eller planlagt bilateralt samarbeid.

4.10.5 Artikkel 9.5 om samarbeidsområder

Artikkel 9.5 fastslår at samarbeid, assistanse og teknologioverføring kan dekke ethvert område identifisert av partene, som kan bidra til å øke Indonesias kapasitet til å dra nytte av økt internasjonal handel og investeringer. Mulige samarbeidsområder identifiseres i artikkelen, som også anerkjenner viktigheten av å fremme samarbeid og kapasitetsbygging i arbeidet med å bidra til bærekraftig utvikling.

4.10.6 Artikkel 9.6 om finansielle ordninger

Artikkel 9.6 fastslår at partene skal samarbeide om en målsetting om å benytte seg av de mest effektive metoder for å gjennomføre kapitlet. Den enkelte part er selv ansvarlig for å bære kostnadene for forpliktelser knyttet til gjennomføringen av kapitlet og tilhørende omforent memorandum, i tråd med nasjonalt regelverk.

4.10.7 Artikkel 9.7 om en underkomité for samarbeid

Artikkel 9.7 erklærer at det opprettes en underkomité for samarbeid og beskriver videre mandatet for underkomiteen.

4.10.8 Artikkel 9.8 om tvisteløsning

Artikkel 9.8 fastslår at kapitlet om tvisteløsning ikke gjøres gjeldende for dette kapitlet.

4.11 Institusjonelle bestemmelser

4.11.1 Artikkel 10.1 om Blandet komité

Artikkel 10.1 etablerer Blandet komité, bestående av representanter fra alle partene. Blandet komité har til oppgave å administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen. Beslutninger fattes ved konsensus. Komiteen kan beslutte å opprette de underkomiteer og arbeidsgrupper som den anser nødvendige for å bistå med å gjennomføre de pålagte oppgaver. Komiteen skal møtes ved behov, men normalt hvert annet år. Komiteen kan også møtes ekstraordinært når en avtalepart ber om det. Den kan vedta å endre nærmere angitte vedlegg og tillegg til avtalen, samt fastsette ikrafttredelsesdato for sine beslutninger, jf. artikkel 12.2.

4.11.2 Artikkel 10.2 om kommunikasjon

Artikkel 10.2 nedfeller at den enkelte part skal utpeke et kontaktpunkt for å tilrettelegge for kommunikasjon om forhold knyttet til avtalen.

4.12 Tvisteløsning

4.12.1 Artikkel 11.1 om virkeområde og fora

Artikkel 11.1 fastslår at med mindre noe annet fremgår av avtalen, skal kapitlet gjelde for løsning av alle tvister mellom partene om tolkningen og anvendelsen av avtalen. Artikkelen fastslår videre at i tvister som oppstår både under denne avtalen og WTO-regelverket, så kan klager velge hvilket forum tvisten skal løses i. Samme sak kan ikke bringes inn for tvisteløsning i begge fora.

4.12.2 Artikkel 11.2 om vennskapelig mellomkomst, forlik eller megling

Artikkel 11.2 fastslår at partene ved enighet kan benytte vennskapelig mellomkomst, forlik og megling. Disse prosedyrene skal være konfidensielle, og skal ikke ha konsekvenser for partenes rettigheter under videre tvisteløsningsprosedyrer.

4.12.3 Artikkel 11.3 om konsultasjoner

Artikkel 11.3 etablerer prosedyrer for konsultasjoner mellom partene. Artikkelen fastslår at partene skal gjennom samarbeid og konsultasjoner gjøre alt de kan for å nå frem til en gjensidig tilfredsstillende løsning på spørsmål som oppstår. En part kan skriftlig anmode om konsultasjoner dersom den anser et tiltak for å være uforenlig med avtalen. De øvrige partene skal motta en skriftlig notifikasjon.

Konsultasjoner skal begynne innen 30 dager fra konsultasjonsanmodningen blir mottatt, men for hastesaker settes en kortere frist på 20 dager. Partene i tvisten har plikt til å fremlegge tilstrekkelig informasjon for å få saken fullstendig belyst. Konsultasjonene skal være konfidensielle, og skal ikke ha konsekvenser for partenes rettigheter i videre tvisteløsningsprosedyrer. De øvrige partene skal informeres om en eventuell gjensidig tilfredsstillende løsning.

4.12.4 Artikkel 11.4 om opprettelse av voldgiftspanel

Artikkel 11.4 fastslår at den klagende part kan be om at det opprettes et voldgiftspanel dersom den part som mottok konsultasjonsanmodningen ikke har svart innen ti dager, eller ikke inngår i konsultasjoner med den klagende part innen 30 dager, eller 20 dager for hastesaker, eller at tvisten ikke er løst gjennom konsultasjoner innen 60 dager, eller 45 dager for hastesaker. Anmodningen om voldgift skal være skriftlig, og identifisere tiltaket det gjelder samt gi en kort oversikt over det rettslige og faktiske grunnlaget for klagen. De øvrige avtalepartene skal motta en kopi av anmodningen slik at de kan bestemme hvorvidt de ønsker å delta i voldgiftsprosessen.

Voldgiftpanelet skal bestå av tre medlemmer som skal utnevnes i tråd med Den faste voldgiftsdomstolen i Haags tilleggsregler for voldgiftsbehandling av tvister mellom to stater, med de nødvendige endringer. Med mindre partene i en tvist kommer til enighet om noe annet innen 20 dager fra konsultasjonsanmodningen blir mottatt, skal mandatet for voldgiftspanelet nedfelt i artikkelen følges.

Artikkelen gir en avtalepart som ikke er part i tvistesaken rett til å inngi skriftlige og muntlige innlegg til voldgiftspanelet, motta skriftlige innlegg fra partene og delta på høringer.

4.12.5 Artikkel 11.5 om voldgiftspanelets prosedyrer

Artikkel 11.5 fastslår prosedyrene for voldgiftspanelet. Med mindre partene i tvisteløsningssaken blir enige om noe annet, eller annet er bestemt i avtalen, skal tvisteløsningspanelets prosedyrer reguleres av Den faste voldgiftsdomstolen i Haags voldgiftsregler, med de nødvendige endringer. Alle forhandlinger skal føres på engelsk. Høringene for voldgiftspanelet skal være åpne med unntak av når konfidensiell informasjon diskuteres, med mindre partene blir enige om noe annet. Voldgiftspanelet skal fatte sine beslutninger ved flertallsvedtak.

4.12.6 Artikkel 11.6 om voldgiftspanelets rapporter

Artikkel 11.6 fastslår at voldgiftspanelet skal levere to rapporter, en innledende rapport som tvistepartene gis adgang til å kommentere og en endelig rapport, og angir tidsfrister for fremleggelsen av disse. Etter å ha blitt oversendt partene til tvisten skal den endelige rapporten offentliggjøres, med mindre partene blir enige om noe annet. Enhver kjennelse som panelet kommer frem til under dette kapitlet er endelig og bindende for partene.

4.12.7 Artikkel 11.7 om utsettelse eller avslutning av voldgiftspanelets forhandlinger

Artikkel 11.7 fastsetter regler for suspensjon og avslutning av en tvistesak for et voldgiftspanel.

4.12.8 Artikkel 11.8 om gjennomføring av panelets sluttrapport

Artikkel 11.8 beskriver kravene til gjennomføring av voldgiftspanelets avgjørelse. Artikkelen sier videre at uenighet om gjennomføringen av voldgiftspanelets avgjørelse skal avgjøres av det samme voldgiftspanelet før kompensasjon kan etterspørres eller mottiltak igangsettes.

4.12.9 Artikkel 11.9 om kompensasjon og oppheving av fordeler

Artikkel 11.9 fastsetter regler for det tilfelle at den innklagede part ikke gjennomfører voldgiftspanelets avgjørelse, herunder konsultasjoner hvor partene kan bli enige om kompensasjon. Dersom det har blitt anmodet om slike konsultasjoner og slik enighet ikke oppnås, kan visse ensidige mottiltak iverksettes på nærmere vilkår.

Voldgiftspanelet skal ved forespørsel avgjøre spørsmål om mottiltakene er i tråd med avtalens bestemmelser samt spørsmål om korrekt gjennomføring av avgjørelsen etter at mottiltak er iverksatt.

4.12.10 Artikkel 11.10 om øvrige bestemmelser

Artikkel 11.10 fastslår at voldgiftspanelet det refereres til i artikkel 11.8 og 11.9 skal bestå av de samme medlemmene som utstedte den endelige rapporten, der dette er mulig. Det fastslås videre at partene i en tvist kan avtale endringer i tidsfristene angitt i tvisteløsningskapitlet.

4.13 Avsluttende bestemmelser

4.13.1 Artikkel 12.1 om fotnoter, vedlegg og tillegg

Artikkel 12.1 fastslår at fotnotene og vedleggene til avtalen og deres tillegg er en integrert del av avtalen.

4.13.2 Artikkel 12.2 om endringer

Artikkel 12.2 fastslår at enhver part kan foreslå endringer i avtalen overfor Blandet komité for vurdering og anbefaling. Endringer i avtalen skal være gjenstand for ratifikasjon, godtakelse eller godkjenning. Med mindre annet er avtalt, skal endringene tre i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter at det siste ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumentet er deponert. Blandet komité gis kompetanse til å vedta endringer i avtalens vedlegg og tillegg. Dersom en part i et slikt vedtak har tatt forbehold om gjennomføring av nasjonale rettslige krav, trer endringen i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter den dato den siste av partene har notifisert depositar om at disse er gjennomført, med mindre noe annet følger av vedtaket.

4.13.3 Artikkel 12.3 om tiltredelse

Artikkel 12.3 åpner for at enhver stat som blir medlem av EFTA kan tiltre avtalen på vilkår besluttet mellom den tiltredende staten og partene i frihandelsavtalen.

4.13.4 Artikkel 12.4 om oppsigelse og opphør

Artikkel 12.4 gir partene anledning til å si opp avtalen med seks måneders varsel. Avtalen opphører dersom Indonesia sier opp avtalen.

4.13.5 Artikkel 12.5 om ikrafttredelse

Artikkel 12.5 fastslår at avtalen skal ratifiseres, godtas eller godkjennes i overensstemmelse med partenes respektive rettslige og konstitusjonelle krav. Avtalen trer i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter at Indonesia og minst to EFTA-stater har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumenter. For den enkelte EFTA-stat som deponerer sitt instrument etter at avtalen har trådt i kraft, trer avtalen i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter deponering av dens ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrument.

4.13.6 Artikkel 12.6 om depositar

Artikkel 12.6 fastslår at Norge skal være depositar for avtalen.

4.14 Tolkningsprotokoller og omforent memorandum om samarbeid og kapasitetsbygging

Det er enighet om to tolkningsprotokoller som skal utgjøre en integrert del av avtalen. Tolkningsprotokollen om patenter klargjør forståelsen av forpliktelsene som følger av bestemmelsene i vedlegget om immaterialrettigheter, mens tolkningsprotokollen knyttet til vedlegget om finansielle tjenester klargjør forståelsen av en definisjon i bestemmelsen om virkeområde og definisjoner og i bestemmelsen om overføring og behandling av informasjon.

I forbindelse med forhandlingene har partene også blitt enige om et omforent memorandum om samarbeid og kapasitetsbygging med et tilhørende vedlegg. I det omforente memorandumet gis det en nærmere beskrivelse av de ulike områdene partene kan samarbeide om for å understøtte gjennomføringen av frihandelsavtalen.

Videre er konkrete samarbeidsprosjekter beskrevet i et vedlegg til det omforente memorandumet.

4.15 Vedleggene til frihandelsavtalen

Avtalen inneholder 17 vedlegg (vedlegg I–XVII) som er en integrert del av frihandelsavtalen.

Vedlegg I omhandler opprinnelsesreglene og administrativt samarbeid

Vedlegg II inneholder Indonesias konsesjonsliste for handel med varer

Vedlegg III inneholder Islands konsesjonsliste for handel med varer

Vedlegg IV inneholder Norges konsesjonsliste for handel med varer

Vedlegg V inneholder Sveits' konsesjonsliste for handel med varer

Vedlegg VI omhandler partenes forpliktelser når det gjelder handelsfasilitering

Vedlegg VII omhandler mandatet til underkomiteen for varer

Vedlegg VIII inneholder unntak fra MFN-forpliktelser på tjenester

Vedlegg IX inneholder bestemmelser om midlertidige personbevegelser

Vedlegg X inneholder bestemmelser om anerkjennelse av yrkeskvalifikasjoner

Vedlegg XI inneholder bestemmelser om anerkjennelse av sertifisering av kompetanse og opplæring av sjøfolk for tjenesteyting på fartøy registrert i Sveits som gjelder bilateralt mellom Sveits og Indonesia

Vedlegg XII inneholder bindingslister for tjenester

Vedlegg XIII inneholder bestemmelser om telekommunikasjonstjenester

Vedlegg XIV inneholder bestemmelser om finansielle tjenester

Vedlegg XV inneholder bestemmelser om turisme- og reisetjenester

Vedlegg XVI inneholder bindingslister for investeringer

Vedlegg XVII inneholder bestemmelser om immaterialrettigheter

5 Gjennomføring i norsk rett

I Prop. 1 LS (2019–2020) Skatter, avgifter og toll 2020 gis Finansdepartementet fullmakt til å iverksette tollreduksjoner og andre tollmessige forhold som følger av frihandelsavtaler fremforhandlet med en annen stat for budsjettperioden 2020. Frihandelsavtalen med Indonesia vil bli gjennomført ved endring av tolltariffen.

6 Økonomiske og administrative konsekvenser

Frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia vil legge til rette for økt handel og økte investeringer mellom Norge og Indonesia, og dette vil gi samfunnsøkonomiske gevinster for begge stater. Avtalen med Indonesia vil få positive konsekvenser for norske eksportører idet den sørger for forbedret og mer forutsigbar markedsadgang for deres varer og tjenester. Avtalen gir økt forutsigbarhet for eksportører og importører av varer, idet den sørger for enklere tollprosedyrer og mer forutsigbare vilkår med hensyn til ikke-tariffere handelshindre som importlisensprosedyrer og mattrygghetskrav. Det er ikke gitt vesentlige tollreduksjoner for sensitive norske jordbruksprodukter.

Årlig provenytap som følge av tollkonsesjonene i frihandelsavtalen med Indonesia kan på usikkert grunnlag anslås til i størrelsesorden ti mill. kroner.

Frihandelsavtalen medfører ikke andre nevneverdige budsjettmessige konsekvenser for Norge. Avtalen vil tidligst kunne tre i kraft fra 1. januar 2020. Det vil bli tatt hensyn til provenyeffektene av avtalen i regjeringens budsjettforslag for 2020.

Ut over vanlige oppgaver i forbindelse med toll- og opprinnelsesrelaterte oppgaver og forberedelser til og gjennomføring av møter i Den blandede komité og i underkomiteer, vil ikke avtalen ha administrative konsekvenser.

Da frihandelsavtalen med tilhørende vedlegg må anses å være av særlig stor viktighet, er Stortingets samtykke til ratifikasjon nødvendig i medhold av Grunnlovens § 26, annet ledd.

7 Konklusjon og tilråding

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Indonesia vil bidra til økt handel og verdiskaping.

Frihandelsavtalen er forelagt samtlige departementer som alle anbefaler at ratifikasjon finner sted.

Nærings- og fiskeridepartementet tilrår at frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Indonesia ratifiseres. Utenriksdepartementet slutter seg til dette.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018, i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til vedtak om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018

I

Stortinget samtykker i ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Indonesia av 16. desember 2018.

Vedlegg 1

Comprehensive Economic Partnership Agreement between the Republic of Indonesia and the EFTA States

PREAMBLE

Iceland, the Principality of Liechtenstein, the Kingdom of Norway and the Swiss Confederation (hereinafter referred to as the "EFTA States"),

and

The Republic of Indonesia,

hereinafter each individually referred to as a "Party" or collectively as the "Parties",

RECOGNISING the common wish to strengthen the links between the EFTA States and Indonesia by establishing this Comprehensive Economic Partnership Agreement (hereinafter referred to as "Agreement") based on the principles of sovereign equality, mutual respect, constructive spirit and common benefit;

ACKNOWLEDGING the importance of cooperation and capacity building, based on the Parties' capabilities, with a view to promoting the implementation of this Agreement;

REAFFIRMING their commitment to the principles and objectives set out in the United Nations Charter and the Universal Declaration of Human Rights, including democracy, the rule of law, human rights and fundamental freedoms;

RECOGNISING that economic development, social development, and environmental protection are interdependent and mutually supportive components of sustainable development;

REAFFIRMING their commitment to support and promote the development objectives of the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development, including the objective to eradicate poverty in all its forms and dimensions, and the need for holistic and integrated approaches to achieve economic growth, social development and environmental sustainability, at national, regional and global levels, and recalling in this context

Omfattende økonomisk partnerskapsavtale mellom Republikken Indonesia og EFTA-statene

FORTALE

Island, Fyrstedømmet Liechtenstein, Kongeriket Norge og Det sveitsiske edsforbund (heretter kalt «EFTA-statene»)

og

Republikken Indonesia,

hver enkelt stat heretter kalt «part» eller samlet kalt «partene»,

SOM ERKJENNER at det er et felles ønske å styrke båndene mellom EFTA-statene og Indonesia ved å inngå denne omfattende økonomiske partnerskapsavtalen (heretter kalt «denne avtale») basert på prinsippene om suveren likhet, gjensidig respekt, konstruktiv innstilling og felles nytte,

SOM ERKJENNER at samarbeid og kapasitetsbygging basert på partenes muligheter er viktig med sikte på å fremme gjennomføringen av denne avtale,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER sin oppslutning om prinsippene og målsettingene nedfelt i De forente nasjoners pakt og Verdenserklæringen om menneskerettighetene, herunder demokratiet, rettsstaten, menneskerettighetene og de grunnleggende friheter,

SOM ERKJENNER at miljøvern og økonomisk og sosial utvikling er gjensidig avhengige og støttende faktorer for å oppnå en bærekraftig utvikling,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER at de forplikter seg til å støtte og fremme utviklingsmålene i De forente nasjoners 2030-agenda for bærekraftig utvikling, herunder målet om å utrydde alle former for fattigdom, og behovet for helhetlige og integrerte tilnærminger for å oppnå økonomisk vekst, sosial utvikling og miljøbærekraft nasjonalt, regionalt og globalt, og som i den forbindelse minner om sine rettigheter og forpliktelser i henhold

their rights and obligations under applicable environmental agreements and those deriving from membership of the International Labour Organisation (hereinafter referred to as the "ILO");

DETERMINED to implement this Agreement in line with the objective to preserve and protect the environment through sound environmental management and to promote an optimal use of the world's natural resources in accordance with the objective of sustainable development;

AIMING at creating new employment opportunities, improving living standards and raising levels of protection of health and safety and of the environment;

DESIRING to create favourable conditions for the development and diversification of trade between them and for the promotion of commercial and economic cooperation in areas of common interest on the basis of equality, mutual benefit, non-discrimination and international law;

RECOGNISING the importance of trade facilitation in promoting efficient and transparent procedures to reduce costs and to ensure predictability for the trading communities of the Parties;

DETERMINED to promote and further strengthen the multilateral trading system, building on their respective rights and obligations under the Marrakesh Agreement establishing the World Trade Organisation (hereinafter referred to as the "WTO Agreement") and the other agreements concluded thereunder, thereby contributing to the harmonious development and expansion of world trade;

AFFIRMING their commitment to prevent and combat corruption in international trade and investment and to promote the principles of transparency and good public governance;

ACKNOWLEDGING the importance of the Paris Declaration on Aid Effectiveness;

ACKNOWLEDGING the importance of good corporate governance and corporate social responsibility for sustainable development, and affirming their aim to encourage enterprises to observe internationally recognised guidelines and principles in this respect, such as the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, the OECD Principles of Corporate Governance and the UN Global Compact;

CONVINCED that this Agreement, along with the cooperation and capacity building projects undertaken in conjunction with it, will enhance the competitiveness of their enterprises, including small and medium enterprises in global mar-

til gjeldende miljøavtaler og rettighetene og forpliktelsene som følger av medlemskap i Den internasjonale arbeidsorganisasjon (heretter kalt «ILO»),

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å gjennomføre denne avtale i tråd med målsettingen om å bevare og verne om miljøet gjennom god miljøstyring og å fremme en best mulig utnyttelse av verdens naturressurser i samsvar med målsettingen om en bærekraftig utvikling,

SOM HAR SOM MÅL å skape nye arbeidsplasser, bedre levestandarden og sikre bedre vern av helse, miljø og sikkerhet,

SOM ØNSKER å skape gunstige vilkår for å utvikle og diversifisere handelen mellom partene og for å fremme handelsmessig og økonomisk samarbeid på områder av felles interesse på grunnlag av likhet, gjensidig nytte, likebehandling og folkerett,

SOM ERKJENNER at det er viktig å lette handelen for å fremme effektive og åpne prosedyrer og derved redusere kostnader og skape forutsigbarhet for partenes handelsinteresser,

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å fremme og ytterligere styrke det multilaterale handelssystemet ved å bygge på sine respektive rettigheter og forpliktelser etter Marrakesh-avtalen om opprettelse av Verdens handelsorganisasjon (heretter kalt «WTOavtalen») og de øvrige avtalene som er inngått innenfor rammen av den, og derved medvirke til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen,

SOM BEKREFTER at de forplikter seg til å forebygge og bekjempe korrupsjon i internasjonal handel og internasjonale investeringer og å fremme prinsippene om åpenhet og god offentlig styring,

SOM ERKJENNER betydningen av Pariserklæringen om økt bistandseffektivitet,

SOM ERKJENNER at god foretaksledelse og samfunnsansvar er viktig for en bærekraftig utvikling, og som bekrefter at de har som mål å stimulere foretak til i så måte å følge internasjonalt anerkjente retningslinjer og prinsipper, som OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, OECDs prinsipper for foretaksledelse og FNs «Global Compact»,

SOM ER OVERBEVIST OM at denne avtale, sammen med samarbeids- og kapasitetsbyggingsprosjektene som gjennomføres i forbindelse med den, vil styrke foretakenes, herunder små og mellomstore bedrifters, konkurranseevne i globale

kets and create conditions encouraging economic, trade and investment relations between them;

DETERMINED to establish a legal framework for a comprehensive economic partnership between the Parties;

HEREBY AGREE, in pursuit of the above, to conclude this Agreement:

markeder og skape vilkår som stimulerer de økonomiske forbindelsene og handels- og investeringsforbindelsene dem imellom,

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å etablere et rettslig rammeverk for et omfattende økonomisk partnerskap mellom partene,

ER HERVED ENIGE OM, for å nå ovennevnte mål, å inngå denne avtale:

Chapter 1

General Provisions

Article 1.1

Establishment of a Comprehensive Economic Partnership

The Parties hereby establish a comprehensive economic partnership, including a free trade area, by means of this Agreement, which is based on trade relations between market economies, with a view to contributing to the harmonious development and expansion of world trade and to spurring prosperity and sustainable development.

Kapittel 1

Alminnelige bestemmelser

Artikkel 1.1

Etablering av et omfattende økonomisk partnerskap

Ved denne avtale etablerer partene herved et omfattende økonomisk partnerskap, herunder et frihandelsområde, basert på handelsforbindelser mellom markedsøkonomier, med sikte på å medvirke til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen og å fremme velstand og en bærekraftig utvikling.

Article 1.2

Objectives

The objectives of this Agreement are:

(a) to achieve the liberalisation of trade in goods, in conformity with Article XXIV of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (hereinafter referred to as the "GATT 1994");
(b) to achieve the liberalisation of trade in services, in conformity with Article V of the General Agreement on Trade in Services (hereinafter referred to as the "GATS");
(c) to mutually enhance investment opportunities;
(d) to ensure adequate and effective protection of intellectual property rights, in accordance with international standards;
(e) to enhance cooperation and explore possible liberalisation in the field of government procurement;
(f) to promote fair competition in their economies, particularly as it relates to economic relations between the Parties;
(g) to ensure cooperation and capacity building in order to enhance and expand the benefits of this Agreement, thereby reducing poverty and fostering competitiveness and sustainable economic development; and
(h) to develop international trade in such a way as to contribute to the objective of sustainable

Artikkel 1.2

Formål

Formålet med denne avtale er

a) å liberalisere handelen med varer i samsvar med artikkel XXIV i generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 (heretter kalt «GATT 1994»),
b) å liberalisere handelen med tjenester i samsvar med artikkel V i generalavtalen om handel med tjenester (heretter kalt «GATS»),
c) på gjensidig grunnlag å styrke investeringsmulighetene,
d) å sikre tilstrekkelig og effektivt vern av immaterielle rettigheter, i samsvar med internasjonale standarder,
e) å styrke samarbeidet og undersøke muligheten for å liberalisere markedet for offentlige anskaffelser,
f) å fremme rettferdig konkurranse i partenes økonomier, særlig hva angår de økonomiske forbindelsene dem imellom,
g) å sikre samarbeid og kapasitetsbygging med sikte på å styrke og utvide fordelene ved denne avtale og derved redusere fattigdom og fremme konkurranseevne og en bærekraftig økonomisk utvikling, og
h) å sikre at internasjonal handel utvikles på en slik måte at den bidrar til målsettingen om en

development as it is integrated and reflected in the Parties' trade relations.

Article 1.3

Geographical Scope

1. Except as otherwise specified in Annex I (Rules of Origin and Administrative Cooperation), this Agreement shall apply:
   (a) to the land territory, internal waters, archipelagic waters and the territorial sea of a Party, and the air-space above the territory of a Party, in accordance with international law including the United Nations Convention on the Law of the Sea, done at Montego Bay, December 10, 1982; and
   (b) beyond the territorial sea, with respect to measures taken by a Party in the exercise of its sovereign rights and jurisdiction in accordance with international law, including the United Nations Convention on the Law of the Sea, done at Montego Bay, December 10, 1982.
2. This Agreement shall not apply to the Norwegian territory of Svalbard, with the exception of trade in goods.

Article 1.4

Economic Partnership Governed by this Agreement

1. This Agreement shall apply to Indonesia on the one side and the individual EFTA States on the other side but not to the trade and economic relations between individual EFTA States, unless otherwise provided for in this Agreement.
2. In accordance with the Customs Treaty of 29 March 1923 between Switzerland and Liechtenstein, Switzerland shall represent Liechtenstein in matters covered thereby.

Article 1.5

Relationship to Other International Agreements

1. The Parties confirm their rights and obligations under the WTO Agreement and the other agreements concluded thereunder to which they are a party, and any other international agreements to which they are a party.
2. If a Party considers that the maintenance or establishment of customs unions, free trade areas, arrangements for frontier trade or other preferential agreements by another Party has

bærekraftig utvikling, slik denne målsettingen er innarbeidet og kommer til uttrykk i partenes handelsforbindelser.

Artikkel 1.3

Geografisk virkeområde

1. Med mindre noe annet er fastsatt i vedlegg I (Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid), får denne avtale anvendelse
   a) på en parts landterritorium, indre farvann, arkipelagiske farvann og sjøterritorium samt luftrommet over partens territorium, i samsvar med folkeretten, herunder De forente nasjoners havrettskonvensjon, utferdiget i Montego Bay 10. desember 1982, og
   b) utenfor sjøterritoriet med hensyn til tiltak en part treffer for å utøve sine suverene rettigheter og sin myndighet i henhold til folkeretten, herunder De forente nasjoners havrettskonvensjon, utferdiget i Montego Bay 10. desember 1982.
2. Denne avtale får ikke anvendelse på det norske territoriet på Svalbard, med unntak av handel med varer.

Artikkel 1.4

Økonomisk partnerskap regulert av denne avtale

1. Denne avtale får anvendelse for Indonesia på den ene siden og den enkelte EFTA-stat på den andre siden, men ikke på handelen og de økonomiske forbindelsene mellom de enkelte EFTA-statene, med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale.
2. I samsvar med tolltraktaten av 29. mars 1923 mellom Sveits og Liechtenstein skal Sveits representere Liechtenstein i spørsmål som omfattes av den.

Artikkel 1.5

Forholdet til andre internasjonale avtaler

1. Partene stadfester sine rettigheter og forpliktelser etter WTOavtalen og de øvrige avtalene som er inngått innenfor rammen av den, og som de er part i, samt enhver annen internasjonal avtale de er part i.
2. Dersom en part anser at en annen parts opprettholdelse eller opprettelse av tollunioner, frihandelsområder, ordninger for grensehandel eller andre preferanseavtaler endrer han-

the effect of altering the trade regime provided for by this Agreement, it may request consultations. The Party concluding such agreement shall afford adequate opportunity for consultations with the requesting Party.

3. If any international agreement, referred to in this Agreement is amended, the Parties may consult on whether it is necessary to amend this Agreement.

delsregimet som er fastsatt ved denne avtale, kan den be om konsultasjoner. Parten som inngår en slik avtale, skal gi den anmodende part tilstrekkelig anledning til konsultasjon.

3. Dersom en internasjonal avtale omtalt i denne avtale endres, kan partene rådføre seg med hverandre om også denne avtale må endres.

Article 1.6

Fulfilment of Obligations

The Parties shall take any general or specific measures required to fulfil their obligations under this Agreement. Each Party shall ensure within its territory the observance of all obligations and commitments under this Agreement by its respective central, regional and local governments and authorities, and by non-governmental bodies in the exercise of governmental powers delegated to them.

Artikkel 1.6

Oppfyllelse av forpliktelser

Partene skal treffe alle generelle eller særlige tiltak som er nødvendige for å oppfylle sine forpliktelser etter denne avtale. Hver part skal innenfor sitt territorium påse at alle forpliktelser etter denne avtale overholdes av dens respektive sentrale, regionale og lokale administrative enheter og myndigheter og av ikke-statlige organer når disse utøver offentlig myndighet delegert til dem.

Article 1.7

Transparency and Confidential Information

1. Laws, regulations, judicial decisions, administrative rulings of general application of the Parties, as well as their respective international agreements, that may affect the operation of this Agreement, shall be published or otherwise made publicly available by the Parties.

2. Each Party shall respond to a request with respect to specific questions, and provide information requested by another Party on matters referred to in paragraph 1 in a timely manner.
3. Nothing in this Agreement shall require any Party to disclose confidential information that would impede law enforcement, or otherwise be contrary to the public interest or that would prejudice the legitimate commercial interests of any economic operator.

4. Each Party shall treat as confidential the information submitted by another Party, which has been designated as confidential by the Party submitting the information.
5. In case of any inconsistency between this Article and provisions relating to transparency in other parts of this Agreement, the latter shall prevail to the extent of the inconsistency.

Artikkel 1.7

Åpenhet og fortrolige opplysninger

1. Partene skal kunngjøre, eller gjøre offentlig tilgjengelig på annen måte, lover, forskrifter, rettsavgjørelser og forvaltningsvedtak som får generell anvendelse hos dem, samt sine respektive internasjonale avtaler dersom de kan ha betydning for hvordan denne avtale virker.
2. Hver part skal på anmodning, og så snart som mulig, besvare konkrete spørsmål og gi opplysninger en annen part ber om i saker som nevnt i nr. 1.

3. Ingen bestemmelse i denne avtale skal tolkes slik at en part kan pålegges å gi videre fortrolige opplysninger dersom utlevering av opplysningene vil hindre rettshåndhevingen eller på annen måte være i strid med offentlighetens interesser eller være til skade for en markedsdeltakers legitime forretningsinteresser.
4. Hver part skal behandle fortrolig opplysninger gitt av en annen part og merket fortrolig av parten som har gitt opplysningene.

5. Dersom det er motstrid mellom bestemmelsene i denne artikkel og bestemmelser om åpenhet i andre deler av denne avtale, skal sistnevnte gå foran i den grad det foreligger motstrid.

Article 1.8

Taxation Exception

1. Except as provided in this Article, nothing in this Agreement shall apply to taxation measures.
2. Nothing in this Agreement shall affect the rights and obligations of a Party under a tax convention applicable between the relevant EFTA State and Indonesia. In the event of any inconsistency between this Agreement and any such tax convention, that tax convention shall prevail to the extent of the inconsistency. The competent authorities under that tax convention shall have the sole responsibility to determine whether an inconsistency exists between this Agreement and that tax convention.
3. Notwithstanding paragraph 1, the provisions referred to hereafter shall apply to taxation measures:
   (a) Article 2.9 (Internal Taxation and Regulations) and such other provisions of this Agreement as are necessary to give effect to that Article to the same extent as does Article III of the GATT 1994; and
   (b) Articles 3.16 (General Exceptions) and 4.11 (General Exceptions) to the same extent as does Article XIV of the GATS.
4. For the purposes of this Article, taxation measures do not include any import duties as defined in Article 2.2 (Import Duties) nor export duties as defined in Article 2.3 (Export Duties).

Artikkel 1.8

Skatteunntak

1. Ingen bestemmelse i denne avtale skal få anvendelse på skattetiltak, med unntak av det som er fastsatt i denne artikkel.
2. Ingen bestemmelse i denne avtale skal ha virkning for en parts rettigheter og forpliktelser etter noen skatteavtale som får anvendelse mellom vedkommende EFTAstat og Indonesia. Dersom det er motstrid mellom denne avtale og en slik skatteavtale, skal sistnevnte gå foran i den grad det foreligger motstrid. Vedkommende myndigheter i henhold til denne skatteavtalen skal ha det fulle og hele ansvar for å avklare om det foreligger motstrid mellom denne avtale og skatteavtalen.
3. Uten hensyn til bestemmelsen i nr. 1 skal bestemmelsene nedenfor få anvendelse på skattetiltak:
   a) artikkel 2.9 (Intern beskatning og regulering) og slike andre bestemmelser i denne avtale som er nødvendige for at nevnte artikkel skal få virkning i samme utstrekning som artikkel III i GATT 1994, og
   b) artikkel 3.16 (Generelle unntak) og 4.11 (Generelle unntak) i samme utstrekning som artikkel XIV i GATS.
4. Med «skattetiltak» menes i denne artikkel verken importavgifter som definert i artikkel 2.2 (Importavgifter) eller eksportavgifter som definert i artikkel 2.3 (Eksportavgifter).

Chapter 2

Trade in Goods

Article 2.1

Scope

This Chapter shall apply to trade in goods between the Parties.

Article 2.2

Import Duties

1. Each Party shall apply import duties on goods originating in another Party in accordance with Annexes II to V (Schedules on Tariff Commitments on Goods).
2. Unless otherwise provided in this Agreement, no Party shall increase import duties, or introduce new import duties, on goods originating in another Party covered by Annexes II to V

Kapittel 2

Handel med varer

Artikkel 2.1

Virkeområde

Dette kapittel får anvendelse på handel med varer mellom partene.

Artikkel 2.2

Importavgifter

1. Hver part skal anvende importavgift på varer med opprinnelse i en annen part i samsvar med bestemmelsene i vedlegg II–V (Bindingslister over tollforpliktelser for varer).
2. Med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale, skal en part ikke øke eksisterende eller innføre nye importavgifter på varer som hører under vedlegg II–V (Bindingslister over toll-

(Schedules on Tariff Commitments on Goods).

3. For the purposes of this Agreement, "import duties" means any customs duties and charges of any kind, including taxes and surcharges, imposed in connection with the importation of goods, except duties and charges imposed in conformity with Articles III and VIII of the GATT 1994 as well as anti-dumping duties that are applied pursuant to Article VI of the GATT 1994 and in accordance with Article 2.15 (Anti-dumping Measures).

Article 2.3

Export Duties

If a Party agrees with a non-party to abolish or limit export duties, it shall, upon request by another Party, accord treatment no less favourable to the other Party.

Article 2.4

Rules of Origin and Administrative Cooperation

The rules of origin and administrative cooperation are set out in Annex I (Rules of Origin and Administrative Cooperation).

Article 2.5

Customs Valuation[1]

Article VII of the GATT 1994 and Part I of the Agreement on Implementation of Article VII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.6

Import Licensing

1. The WTO Agreement on Import Licensing Procedures shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. In adopting or maintaining import licensing procedures, the Parties shall implement such procedures consistent with this Agreement. In particular, each Party shall ensure that import licensing procedures are implemented in a transparent, non-discriminatory fair and equitable, predictable and least trade-restrictive manner.

[1] Switzerland applies customs duties based on weight and quantity rather than *ad valorem* duties.

forpliktelser for varer) og har opprinnelse i en annen part.

3. I denne avtale menes med «importavgifter» enhver form for toll eller avgift, herunder skatter og tilleggsavgifter, som ilegges i forbindelse med import av varer, unntatt toll eller avgift som ilegges i samsvar med artikkel III og VIII i GATT 1994, samt antidumpingtoll som anvendes i henhold til artikkel VI i GATT 1994 og i samsvar med artikkel 2.15 (Antidumpingtiltak).

Artikkel 2.3

Eksportavgifter

Dersom en part avtaler med en ikke-part å avvikle eller begrense eksportavgifter, skal den på anmodning fra en annen part gi den andre parten en behandling som ikke er mindre gunstig.

Artikkel 2.4

Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid

Opprinnelsesregler og bestemmelser om administrativt samarbeid er fastsatt i vedlegg I (Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid).

Artikkel 2.5

Fastsettelse av tollverdi[1]

Artikkel VII i GATT 1994 og del I i avtalen om gjennomføring av artikkel VII i generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.6

Importlisensiering

1. WTO-avtalen om importlisensiering får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.
2. Når partene innfører eller videreføre importlisensieringsprosedyrer, skal de gjennomføre disse prosedyrene på en måte som er i samsvar med denne avtale. Hver part skal særlig sørge for at importlisensiering gjennomføres på en gjennomsiktig, rimelig, rettferdig og forutsigbar måte som sikrer likebehandling og er minst mulig begrensende for handelen.

[1] Sveits anvender toll etter vekt og mengde i stedet for toll etter verdi (ad valorem-toll).

3. Subject to the domestic laws and regulations of the importing Party, if the license application is not approved, the applicant shall without undue delay be given the reason in writing and shall have a right to appeal in at least one level of administrative or judicial appeal, and be given a written justification without undue delay if the non-approval is upheld following such appeal.
4. Upon entry into force of this Agreement, each Party shall promptly notify the other Parties of existing import licensing procedures. Each Party shall promptly notify any new import licensing procedures as well as modifications to existing import licensing procedures. Such notification shall include information on the administrative purpose of such licensing procedures and shall be in accordance with Articles 5.2 and 5.3 of the WTO Agreement on Import Licensing Procedures.
5. Each Party shall promptly respond to requests for information on import licensing requirements by another Party.
6. The Parties shall exchange contact points responsible for the issuance of import licenses in order to facilitate communication and exchange of information on a regular basis.

3. Dersom lisenssøknaden ikke godkjennes, skal søkeren uten unødig opphold, og med forbehold for importpartens egne lover og forskrifter, få skriftlig begrunnelse og rett til å klage til minst ett administrativt nivå eller én judisiell kontroll og uten unødig opphold få skriftlig begrunnelse dersom avslaget opprettholdes som følge av klagen.

4. Når denne avtale trer i kraft, skal hver part omgående underrette de øvrige parter om eksisterende importlisensieringsprosedyrer. Hver part skal omgående gi underretning om alle nye, og om enhver endring av eksisterende, importlisensieringsprosedyrer. Underretningen skal omfatte opplysninger om det administrative formålet med prosedyrene og skal være i samsvar med artikkel 5 nr. 2 og 3 i WTO-avtalen om importlisensiering.

5. Hver part skal omgående besvare anmodninger fra en annen part om informasjon om lisensieringskrav.
6. Partene skal utveksle informasjon om hvilke kontaktpunkter som har ansvar for å utstede importlisenser, med sikte på å legge til rette for jevnlig kommunikasjon og informasjonsutveksling.

Article 2.7

Quantitative Restrictions

1. Article XI of the GATT 1994 shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. No Party may adopt or maintain any prohibition or restriction on the importation of a product of another Party or on the exportation of a product to another Party, except for measures in accordance with paragraph 2 of Article XI of the GATT 1994.
3. A Party introducing a measure in accordance with paragraph 2 of Article XI of the GATT 1994 shall promptly notify the Joint Committee. A notification by a Party in accordance with Article XI of the GATT 1994 shall be deemed equivalent to a notification under this Agreement.
4. Any measure applied in accordance with this Article shall be temporary and may not go beyond what is necessary to deal with the circumstances described in paragraph 2. The Parties shall endeavour to terminate measures no later than three years after their imposition.

Artikkel 2.7

Kvantitative restriksjoner

1. Artikkel XI i GATT 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.
2. En part kan ikke innføre eller opprettholde forbud om eller restriksjoner på import av en vare fra en annen part eller eksport av en vare til en annen part, med unntak av tiltak truffet i henhold til artikkel XI nr. 2 i GATT 1994.

3. En part som iverksetter et tiltak i henhold til artikkel XI nr. 2 i GATT 1994, skal omgående underrette Den blandede komité. En parts underretning i henhold til artikkel XI i GATT 1994 skal anses for å være ensbetydende med en underretning etter denne avtale.

4. Ethvert tiltak som anvendes i samsvar med denne artikkel, skal være midlertidig og kan ikke være mer omfattende enn det som er nødvendig for å håndtere omstendigheter som beskrevet i nr. 2. Partene skal bestrebe seg på å avvikle tiltak senest tre år etter at de er innført.

5. Each Party shall ensure non-discriminatory administration and transparency of its measures in accordance with paragraph 2 of Article XI of the GATT 1994 and that such measures are not prepared, adopted or applied with the view to or with the effect of creating unnecessary obstacles to trade between the Parties.

Article 2.8

Fees and Formalities

Article VIII of the GATT 1994 shall apply, and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*, subject to Article 9 (Fees and Charges) of Annex VI (Trade Facilitation).

Article 2.9

Internal Taxation and Regulations

Article III of the GATT 1994 shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.10

Agricultural Export Subsidies

No Party may adopt or maintain export subsidies, as defined in the WTO Agreement on Agriculture, in connection with the exportation of agricultural products to another Party.

Article 2.11

Standards, Technical Regulations and Conformity Assessment Procedures

1. Except as otherwise provided for in this Article, with respect to standards, technical regulations and conformity assessments, the WTO Agreement on Technical Barriers to Trade (hereinafter referred to as the "TBT Agreement") shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. The Parties shall exchange names and addresses of contact points with expertise on technical regulations in order to facilitate communication and exchange of information.
3. The Parties agree to hold technical consultations if a Party considers that another Party has applied or is considering applying a measure not in conformity with the TBT Agreement, in order to find an appropriate solution in conformity with the TBT Agreement. Such

5. Hver part skal sørge for at tiltak truffet i henhold til artikkel XI nr. 2 i GATT 1994 behandles på en måte som sikrer administrativ likebehandling og gjennomsiktighet, og at slike tiltak ikke utarbeides, innføres eller anvendes med sikte på å skape unødvendige hindringer for handelen mellom partene eller med slik virkning til følge.

Artikkel 2.8

Gebyrer og formaliteter

Artikkel VIII i GATT 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer og med forbehold for bestemmelsene i artikkel 9 (Gebyrer og avgifter) i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

Artikkel 2.9

Intern beskatning og regulering

Artikkel III i GATT 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.10

Eksportsubsidier på landbruksvarer

En part kan ikke vedta eller opprettholde eksportsubsidier som definert i WTOavtalen om landbruk i forbindelse med eksport av landbruksvarer til en annen part.

Artikkel 2.11

Standarder, tekniske regler og prosedyrer for samsvarsvurdering

1. Med mindre noe annet er fastsatt i denne artikkel om standarder, tekniske regler og samsvarsvurderinger, får WTO-avtalen om tekniske handelshindringer (heretter kalt «TBT-avtalen») anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.
2. Partene skal utveksle navn på og adresse til kontaktpunkter med ekspertkunnskap om tekniske regler med sikte på å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling.
3. Partene er enige om å holde tekniske konsultasjoner dersom en part anser at en annen part har anvendt eller vurderer å anvende tiltak som ikke er i samsvar med TBTavtalen, med sikte på å finne en hensiktsmessig løsning i samsvar med nevnte avtale. Slike konsultasjo-

consultations, which may be held within or outside the framework of the Joint Committee, shall take place within 40 days from the date of receipt of the request. If consultations are held outside the framework of the Joint Committee, it should be informed thereof. Such consultations may be conducted by any agreed method.

4. Upon request of a Party, the Parties shall, without undue delay, agree on an arrangement extending to each other equivalent treatment related to technical regulations, standards and conformity assessments mutually agreed between each Party and a non-party.
5. The Parties may amend this Agreement or conclude other agreements to prevent, eliminate, or reduce technical barriers to trade, including mutual recognition agreements designed to avoid duplicative and unnecessarily burdensome conformity assessment procedures in specific product sectors.

ner kan holdes innenfor eller utenfor rammen av Den blandede komité, og skal finne sted innen 40 dager etter at anmodningen er mottatt. Dersom konsultasjonene holdes utenfor rammen av Den blandede komité, bør komiteen opplyses om dette. Konsultasjonene kan holdes ved bruk av enhver omforent metode.

4. Dersom en part ber om det, skal partene uten unødig opphold bli enige om en ordning der de gir hverandre likeverdig behandling med hensyn til tekniske regler, standarder og samsvarsvurderinger som hver av partene og en ikkepart er blitt enige om seg imellom.
5. Partene kan endre denne avtale eller inngå andre avtaler for å unngå, avvikle eller begrense tekniske handelshindringer, herunder avtaler om gjensidig godkjenning utformet for å unngå at det benyttes likelydende og unødig byrdefulle prosedyrer for samsvarsvurdering i bestemte produktsektorer.

Article 2.12

Sanitary and Phytosanitary Measures

1. Except as otherwise provided for in this Article, the WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (hereinafter referred to as the "SPS Agreement") shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. An importing Party shall ensure free movement of goods complying with its relevant sanitary and phytosanitary requirements and applicable domestic laws and regulations once placed on its market. Sanitary and phytosanitary requirements and domestic laws and regulations shall be applied in a non-discriminatory manner.
3. The Parties agree to use system audits as the preferred assessment method. The need to perform on-site inspections shall be justified and agreed by the Parties.
4. The Parties agree to minimise the number of model SPS-certificates as far as possible. Where official certificates are required, these should be in line with the principles laid down in international standards. When a Party introduces or modifies a certificate, information on the proposed new or revised certificate shall be notified, in English, as early as possible. The Parties shall explain and justify introduction or modification of a certificate. The

Artikkel 2.12

Veterinære og plantesanitære tiltak

1. Med mindre noe annet er fastsatt i denne artikkel, får WTO-avtalen om anvendelse av veterinære og plantesanitære tiltak (heretter kalt «SPS-avtalen») anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.
2. En importpart skal sørge for fritt bytte av varer som er i samsvar med partens relevante veterinære og plantesanitære krav og gjeldende nasjonale lover og forskrifter, når de først er brakt i omsetning. Veterinære og plantesanitære krav og nasjonale lover og forskrifter skal anvendes på en måte som sikrer likebehandling.
3. Partene er enige om at systemrevisjon skal ha forrang som rapporteringsmetode. Eventuelle behov for å gjennomføre inspeksjon av enkeltbedrifter skal begrunnes og avtales mellom partene.
4. Partene er enige om i størst mulig grad å begrense antall SPSmodellsertifikater. Der det kreves offisielle sertifikater, bør disse være utformet i tråd med prinsipper fastsatt i internasjonale standarder. Dersom en part innfører eller endrer et sertifikat, skal det informeres om det foreslåtte nye eller reviderte sertifikatet snarest mulig og på engelsk. Partene skal gjøre rede for og begrunne hvorfor sertifikater innføres eller endres. Eksportparten skal gis

exporting Party shall be given sufficient time to adapt to the new requirements.

5. Import control should be carried out according to international standards, guidelines and recommendations issued by the relevant international organisations, such as Codex Alimentarius Commission (CAC), including Codex Committee on Food Import and Export Inspection and Certification Systems (CCFICS), International Plant Protection Convention (IPPC) and the World Organisation for Animal Health (OIE).

6. The import requirements and checks applied to imported products covered by this Article shall be based on the risk that is associated with such products and shall be applied in a non-discriminatory manner. Import checks and border controls shall be carried out as expeditiously as possible in a manner that is no more trade-restrictive than necessary.
7. Information about the frequency of import checks or changes in this frequency shall be exchanged upon request between competent authorities.
8. Each Party shall ensure that adequate procedures exist to allow the person or entity responsible for the consignment whose goods are subject to sampling and analysis to apply for a supplementary expert opinion as part of the official sampling.
9. Products subject to random and routine checks upon importation should be cleared while awaiting results of the tests if no perceived or verified risk is associated with the products.
10. If a product is detained at the border due to a perceived risk, the clearance decision shall be issued as soon as possible. Every effort shall be made to avoid deterioration of perishable goods.[2]
11. If a product is rejected at a port of entry due to a verified serious sanitary or phytosanitary issue, the competent authority in the exporting Party shall be informed immediately. The factual basis and scientific justification shall, upon request, be provided to the exporting Party in writing, as soon as possible, but no later than within 14 days.

[2] For the purposes of this Article, "perishable goods" means goods that rapidly decay due to their natural characteristics, in particular in the absence of appropriate storage conditions.

tilstrekkelig tid til å tilpasse seg de nye kravene.

5. Importkontroll bør utføres i samsvar med internasjonale standarder, retningslinjer og anbefalinger utstedt av relevante internasjonale organisasjoner, som Codex Alimentariuskommisjonen (CAC), blant annet Codex-komiteens standarder, retningslinjer og anbefalinger for inspeksjons- og sertifiseringssystemer ved import og eksport av matvarer (CCFICS), den internasjonale plantevernkonvensjonen (IPPC) og Verdens dyrehelseorganisasjon (OIE).
6. Importkrav og importkontroll som gjelder importerte varer omfattet av denne artikkel, skal være basert på den risiko som er forbundet med slike varer, og skal anvendes på en måte som sikrer likebehandling. Importkontroll og grensekontroll skal utføres snarest mulig og på en måte som ikke er mer begrensende for handelen enn nødvendig.
7. Vedkommende myndigheter skal på anmodning utveksle informasjon om hvor ofte det utføres importkontroll, og om eventuelle endringer i kontrollhyppigheten.
8. Hver part skal sørge for tilfredsstillende prosedyrer som gir en person eller enhet med ansvar for en vareforsendelse som er gjenstand for stikkprøvekontroll og analyse, mulighet til å søke om en ny ekspertuttalelse som del av den offisielle prøvetakingen.
9. Varer som er gjenstand for tilfeldig og rutinemessig kontroll ved import, bør klareres i påvente av prøveresultatene dersom det ikke knytter seg noen antatt eller påvist risiko til varene.
10. Dersom en vare holdes tilbake ved grensen på grunn av en antatt risiko, skal det snarest mulig utstedes beslutning om klarering. Partene skal gjøre sitt ytterste for å forhindre at lett bedervelige varer[2] forringes.
11. Dersom en vare avvises i en anløpshavn etter at det er påvist et alvorlig veterinært eller plantesanitært problem, skal vedkommende myndighet hos eksportparten underrettes umiddelbart. Eksportparten skal på anmodning og så snart som mulig, men senest innen 14 dager, underrettes skriftlig om det faktiske grunnlaget og den vitenskapelige begrunnelsen for avvisningen.

[2] Med «lett bedervelige varer» menes i denne artikkel varer som raskt forringes på grunn av sine naturlige egenskaper, særlig i mangel av egnede lagringsforhold.

12. Where a Party detains, at a port of entry, a product exported from another Party due to a perceived failure to comply with a sanitary or phytosanitary measure, the factual justification for the detention shall be promptly notified to the person or entity responsible for the consignment. If a product is rejected at a port of entry, each Party shall ensure that appropriate administrative or legal procedures exist to file a complaint to appeal the decision in accordance with their domestic laws and regulations.
13. Consultations shall be held upon request of a Party which considers that another Party has taken a measure which is likely to create, or has created, an obstacle to trade. Such consultations shall take place within 30 days from the date of receipt of the request with the objective of finding a mutually acceptable solution. If consultations are not taking place in the Joint Committee, it should be informed thereof. In case of perishable goods, consultations between the competent authorities shall be held without undue delay. Such consultations may be conducted by any agreed method.
14. Upon request by a Party, the Parties shall, without undue delay, agree on an arrangement extending to each other equivalent[3] treatment related to sanitary and phytosanitary measures mutually agreed between each Party and a non-party.
15. The Parties shall exchange names and addresses of contact points in order to facilitate communication and exchange of information. They shall notify any substantial change in structure, organisation and division of responsibilities of the competent authorities and contact points to each other.

Article 2.13

Trade Facilitation

The rights and obligations of the Parties regarding Trade Facilitation are set out in Annex VI (Trade Facilitation).

[3] "Equivalent" used here shall not be understood as the term "equivalence" in the WTO SPS Agreement.

12. Dersom en part i en anløpshavn holder tilbake en vare eksportert fra en annen part grunnet antatt manglende samsvar med et veterinært eller plantesanitært tiltak, skal den faktiske begrunnelsen for tilbakeholdelsen omgående meldes til personen eller enheten med ansvar for vareforsendelsen. Dersom en vare avvises i en anløpshavn, skal hver part sørge for egnede administrative eller rettslige prosedyrer som gjør det mulig å påklage avgjørelsen i samsvar med partens egne lover og forskrifter.
13. Dersom en part anser at en annen part har truffet tiltak som antas å kunne skape, eller som har skapt, en handelshindring, skal det på anmodning fra denne parten holdes konsultasjoner. Konsultasjonene skal finne sted innen 30 dager etter at anmodningen er mottatt, med sikte på å finne en løsning som begge parter kan godta. Dersom de ikke finner sted i Den blandede komité, skal komiteen opplyses om dette. Gjelder saken lett bedervelige varer, skal det uten unødig opphold holdes konsultasjoner mellom vedkommende myndigheter. Konsultasjonene kan holdes ved bruk av enhver omforent metode.
14. Dersom en part ber om det, skal partene uten unødig opphold bli enige om en ordning der de gir hverandre likeverdig[3] behandling med hensyn til veterinære og plantesanitære tiltak som hver av partene og en ikkepart er blitt enige om seg imellom.
15. Partene skal utveksle navn på og adresse til kontaktpunkter med sikte på å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling. De skal underrette hverandre om alle vesentlige endringer i vedkommende myndigheters og kontaktpunkters oppbygning, organisering og ansvarsfordeling.

Artikkel 2.13

Handelsfasilitering

Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til handelsfasilitering er fastsatt i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

[3] «Likeverdig» skal, slik uttrykket brukes her, ikke forstås i samme betydning som begrepet «likeverdighet» i WTO/SPSavtalen.

Article 2.14

Subsidies and Countervailing Measures

1. The rights and obligations of the Parties relating to subsidies and countervailing measures shall be governed by Articles VI and XVI of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures.
2. Upon receipt of a properly documented countervailing duty application with respect to imports from another Party, and before initiating an investigation, the Party considering initiating an investigation shall provide written notification to the Party whose goods are subject to investigation at least 30 days in advance of the date of initiation and invite the Party whose goods are subject to investigation for consultations, with the view to finding a mutually acceptable solution. The notifying Party shall allow for a 30-day period for consultations. The consultations may take place in the Joint Committee if the Parties agree and should not prevent the competent authorities of a Party from proceeding expeditiously with regard to initiating the investigation.

Artikkel 2.14

Subsidier og utjevningsavgifter

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til subsidier og utjevningstiltak skal reguleres av artikkel VI og XVI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om subsidier og utjevningsavgifter.
2. Når en part mottar en behørig dokumentert henvendelse om utjevningsavgift i forbindelse med import fra en annen part, og før det igangsettes en undersøkelse, skal den part som vurderer å igangsette undersøkelsen, gi den part hvis varer er gjenstand for undersøkelse, skriftlig underretning minst 30 dager før undersøkelsen igangsettes, og invitere parten hvis varer er gjenstand for undersøkelse, til konsultasjon for å finne en løsning som begge parter kan godta. Den underrettende part skal gi en frist på 30 dager til konsultasjon. Konsultasjonene kan finne sted i Den blandede komité dersom partene er enige om det, og bør ikke være til hinder for at vedkommende myndigheter hos en part snarest mulig kan gå videre og igangsette undersøkelsen.

Article 2.15

Anti-dumping Measures

1. The rights and obligations of the Parties with regard to anti-dumping measures shall be governed by Article VI of the GATT 1994 and the Agreement on Implementation of Article VI of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994, subject to paragraphs 2 to 5.
2. Subject to paragraph 1 and considering the comprehensive economic partnership established by this Agreement, the Parties will consider to refrain from initiating anti-dumping procedures or applying anti-dumping measures against each other.
3. Upon receipt of a properly documented application for the initiation of an anti-dumping investigation concerning imports from another Party, the Party considering initiating an investigation shall provide written notification to the Party whose goods are subject to investigation of the application 30 days in advance of the date of initiation of such investigation. Under very exceptional circumstances, the aforementioned notice of 30 days may be reduced to a minimum of seven days. Upon request of the Party whose goods are subject to investigation, the notifying Party shall allow for a 30-day period for consultations. The con-

Artikkel 2.15

Antidumpingtiltak

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til antidumpingtiltak skal reguleres av artikkel VI i GATT 1994 og av avtalen om gjennomføring av artikkel VI i generalavtalen om tolltariffer og handel 1994, med de eventuelle begrensninger som følger av nr. 2–5.
2. Med forbehold for nr. 1 og i betraktning av det omfattende økonomiske partnerskapet som er etablert ved denne avtale, vil partene vurdere å avstå fra å iverksette antidumpingprosedyrer eller å anvende antidumpingtiltak mot hverandre.
3. Når en part mottar en behørig dokumentert henvendelse om å igangsette en undersøkelse om antidumping i forbindelse med import fra en annen part, skal den part som vurderer å igangsette undersøkelsen, gi den part hvis varer er gjenstand for undersøkelse, skriftlig underretning om henvendelsen 30 dager før undersøkelsen igangsettes. Under helt spesielle omstendigheter kan det nevnte varselet på 30 dager reduseres til minimum syv dager. På anmodning fra parten hvis varer er gjenstand for undersøkelse, skal den underrettende part gi en frist på 30 dager til konsultasjon. Konsultasjonene kan finne sted i Den blandede

sultations may take place in the Joint Committee if the Parties agree. These consultations should not prevent the competent authorities of a Party from proceeding expeditiously with regard to initiating the investigation.

4. Unless the circumstances have changed, a Party shall not initiate an anti-dumping investigation with regard to the same product from the same Party after a determination which resulted in the non-application or revocation of anti-dumping measures or after the termination of a measure. In such case, the Parties agree to undertake a special examination on any application for an anti-dumping investigation.
5. The Parties shall, upon request of a Party, exchange views about the application of this Article and its effect on trade between the Parties at the meetings of the Joint Committee.

komité dersom partene er enige om det. De bør ikke være til hinder for at vedkommende myndigheter hos en part snarest mulig kan gå videre og igangsette undersøkelsen.

4. Med mindre omstendighetene er endret, kan en part ikke igangsette en undersøkelse om antidumping med hensyn til den samme varen fra den samme parten etter at det er truffet avgjørelse om at antidumpingtiltak ikke skal anvendes eller skal oppheves, eller etter at et tiltak er avviklet. I dette tilfellet er partene enige om å gjennomføre en egen undersøkelse ved en eventuell henvendelse om å igangsette en undersøkelse om antidumping.
5. Dersom en part ber om det, skal partene på møtene i Den blandede komité utveksle synspunkter på anvendelsen av denne artikkel og hvilke virkninger den har på handelen mellom dem.

Article 2.16

WTO Safeguard Measures

1. The rights and obligations of the Parties with respect to global safeguards shall be governed by Article XIX of the GATT 1994, the WTO Agreement on Safeguards, and Article V of the WTO Agreement on Agriculture.
2. In taking measures under Article XIX of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Safeguards, a Party will, consistent with its obligations under the WTO Agreement, consider to exclude imports of an originating product from one or several Parties if such imports do not in and of themselves cause or threaten to cause serious injury.

Artikkel 2.16

Beskyttelsestiltak innenfor rammen av WTO

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til globale beskyttelsestiltak skal reguleres av artikkel XIX i GATT 1994, WTO-avtalen om beskyttelsestiltak og artikkel V i WTO-avtalen om landbruk.
2. Når en part treffer tiltak etter artikkel XIX i GATT 1994 og WTO-avtalen om beskyttelsestiltak, vil den, i samsvar med sine forpliktelser etter WTO-avtalen, vurdere å unnta import av varer med opprinnelse i en eller flere parter dersom slik import i seg selv ikke volder eller truer med å volde alvorlig skade.

Article 2.17

Bilateral Safeguard Measures

1. Where, as a result of the reduction or elimination of a customs duty under this Agreement, any product originating in a Party is being imported into the territory of another Party in such increased quantities, in absolute terms or relative to domestic production, and under such conditions as to constitute a substantial cause of serious injury or threat thereof to the domestic industry of like or directly competitive goods in the territory of the importing Party, the importing Party may take bilateral safeguard measures to the minimum extent necessary to remedy or prevent

Artikkel 2.17

Bilaterale beskyttelsestiltak

1. Dersom en vare med opprinnelse i en part, som et resultat av at toll reduseres eller avvikles i henhold til denne avtale, importeres til en annen parts territorium i et slikt økt omfang, i absolutte tall eller i forhold til den innenlandske produksjonen, og under slike forhold at det i vesentlig grad volder eller truer med å volde alvorlig skade for innenlandsk industri som produserer tilsvarende eller direkte konkurrerende varer på importpartens territorium, kan importparten, med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsene i nr. 2–11, innføre bilaterale

the injury, subject to the provisions of paragraphs 2 to 11.

2. If the conditions set out in paragraph 1 are met, the importing Party may take measures consisting in:
   (a) suspending the further reduction of any rate of customs duty for the product provided for under this Agreement; or
   (b) increasing the rate of customs duty for the product to a level not to exceed the lesser of:
      (i) the MFN rate of duty applied at the time the bilateral safeguard measure is taken; or
      (ii) the MFN rate of duty applied on the day immediately preceding the date of the entry into force of this Agreement.
3. Bilateral safeguard measures shall be taken for a period not exceeding one year. In exceptional circumstances, after consultations pursuant to paragraph 7, measures may be taken up to a total maximum period of three years. After a period of non-application of three years and in an emergency situation only, a Party may apply another bilateral safeguard measure in accordance with this Article.
4. Bilateral safeguard measures shall only be taken upon clear evidence that increased imports have caused or are threatening to cause serious injury pursuant to an investigation in accordance with the procedures laid down in the WTO Agreement on Safeguards.
5. A Party intending to take a bilateral safeguard measure under this Article shall immediately, and in any case before taking such measure, notify the other Parties. The notification shall contain all pertinent information, which shall include evidence of serious injury or threat thereof caused by increased imports, a precise description of the product involved, and the proposed measure, as well as the proposed date of introduction, expected duration and timetable for the progressive removal of the measure.
6. A Party that may be affected by a bilateral safeguard measure may request any adequate means of trade compensation in the form of substantially equivalent trade liberalisation in relation to its imports.
7. The Party intending to apply or extend a bilateral safeguard measure shall provide adequate opportunity for prior consultations with the Party that may be affected by the measure, with a view to reviewing the information aris-

beskyttelsestiltak i den grad det er absolutt nødvendig for å rette opp eller hindre skaden.

2. Dersom vilkårene i nr. 1 er oppfylt, kan importparten treffe tiltak med sikte på
   a) å utsette ytterligere nedsettelser av en vares tollsats etter denne avtale, eller
   b) å bringe tollsatsen for varen opp til et nivå som ikke skal overstige det laveste av
      i) gjeldende MFN-sats på det tidspunkt det bilaterale beskyttelsestiltaket iverksettes, eller
      ii) gjeldende MFN-sats dagen umiddelbart før denne avtale trer i kraft.
3. Bilaterale beskyttelsestiltak skal ikke ha mer enn ett års varighet. Under spesielle omstendigheter kan det, etter at det er avholdt konsultasjoner i henhold til nr. 7, iverksettes tiltak for en samlet periode på høyst tre år. Dersom det bilaterale beskyttelsestiltaket ikke har vært anvendt i løpet av de tre siste årene og det dreier seg om et nødstilfelle, kan en part anvende et annet bilateralt beskyttelsestiltak i samsvar med denne artikkel.
4. Bilaterale beskyttelsestiltak skal iverksettes bare dersom det foreligger klare bevis for at økt import har voldt eller truer med å volde alvorlig skade ifølge en undersøkelse gjennomført i samsvar med prosedyrene fastsatt i WTO-avtalen om beskyttelsestiltak.
5. En part som har til hensikt å iverksette et bilateralt beskyttelsestiltak etter denne artikkel, skal umiddelbart, og i alle tilfeller før tiltaket iverksettes, underrette de øvrige parter. Underretningen skal inneholde alle relevante opplysninger, herunder bevis for at økt import har voldt eller truer med å volde alvorlig skade, en nøyaktig beskrivelse av den aktuelle varen og det planlagte tiltaket samt planlagt dato for iverksettelse, forventet varighet og tidsplan for en gradvis avvikling av tiltaket.
6. En part som kan bli berørt av et bilateralt beskyttelsestiltak, kan be om tilstrekkelig kompensasjon i form av en stort sett likeverdig handelsliberalisering i forbindelse med sin import.
7. Parten som har til hensikt å anvende eller forlenge et bilateralt beskyttelsestiltak, skal gi parten som kan bli berørt av tiltaket, tilstrekkelig anledning til forutgående konsultasjon for å gå igjennom opplysningene som er fremkom-

ing from the investigation referred to in paragraph 4, exchanging views on the intended application or extension of a bilateral safeguard measure and reaching an understanding on compensation. The consultations shall take place in the Joint Committee if the Parties agree.

8. In the absence of a mutually acceptable solution within 30 days from the first day of consultations pursuant to paragraph 7, the importing Party may adopt a bilateral safeguard measure pursuant to paragraph 2 to remedy the problem, and, in the absence of mutually agreed compensation, the Party against whose product the bilateral safeguard measure is taken may take compensatory action. The bilateral safeguard measure and the compensatory action shall be immediately notified to the other Parties. In the selection of the bilateral safeguard measure and the compensatory action, priority must be given to the action which least disturbs the functioning of this Agreement. The Party taking compensatory action shall apply the action only for the minimum period necessary to achieve the substantially equivalent trade effects and in any event, only while the measure according to paragraph 2 is being applied.
9. Upon the termination of the measure, the rate of customs duty shall be the rate which would have been in effect but for the bilateral safeguard measure.
10. In critical circumstances, where delay would cause damage, which would be difficult to repair, a Party may take a provisional bilateral safeguard measure in accordance with paragraph 2, pursuant to a preliminary determination that there is clear evidence that increased imports constitute a substantial cause of serious injury, or threat thereof, to the domestic industry. The Party intending to take such measure shall immediately notify the other Parties. Within 30 days from the date of receipt of the notification, the procedures set out in this Article shall be initiated. Any compensation shall be based on the total period of application of the provisional bilateral safeguard measure and of the bilateral safeguard measure.
11. Any provisional bilateral safeguard measure shall be terminated within 200 days at the latest. The period of application of any such provisional bilateral safeguard measure shall be counted as part of the duration, and any extension thereof, of the measure, set out in paragraphs 3 and 7 respectively. Any tariff

met under undersøkelsen omtalt i nr. 4, utveksle synspunkter på den planlagte anvendelsen eller forlengelsen av det bilaterale beskyttelsestiltaket og bli enige om kompensasjon. Konsultasjonene skal finne sted i Den blandede komité dersom partene er enige i det.

8. Dersom det ikke lykkes å finne en gjensidig akseptabel løsning innen 30 dager regnet fra første dag av konsultasjonene i henhold til nr. 7, kan importparten innføre et bilateralt beskyttelsestiltak i henhold til nr. 2 for å løse problemet, og dersom det ikke oppnås enighet om kompensasjon, kan den part hvis vare er gjenstand for beskyttelsestiltaket, iverksette kompensasjonstiltak. De øvrige parter skal umiddelbart underrettes om det bilaterale beskyttelsestiltaket og kompensasjonstiltaket. Ved valg av bilateralt beskyttelsestiltak og kompensasjonstiltak skal det gis prioritet til tiltak som griper minst mulig forstyrrende inn i gjennomføringen av denne avtale. En part som iverksetter kompensasjonstiltak, skal anvende tiltaket bare så lenge det er absolutt nødvendig for å oppnå stort sett samme virkning på handelen, og under alle omstendigheter bare så lenge tiltaket etter nr. 2 anvendes.
9. Når det bilaterale beskyttelsestiltaket er opphevet, skal tollsatsen være den samme som den ville ha vært om tiltaket ikke var blitt iverksatt.
10. I kritiske situasjoner der forsinkelse vil medføre skade som det vil være vanskelig å rette opp, kan en part iverksette et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak i samsvar med nr. 2 i henhold til en foreløpig påvisning av at det foreligger klare bevis for at økt import i vesentlig grad volder eller truer med å volde alvorlig skade for innenlandsk industri. En part som har til hensikt å iverksette et slikt tiltak, skal umiddelbart underrette de øvrige parter. Prosedyrene angitt i denne artikkel skal være igangsatt innen 30 dager etter at underretningen er mottatt. Enhver kompensasjon skal være basert på den samlede tiden det midlertidige bilaterale beskyttelsestiltaket og det bilaterale beskyttelsestiltaket er anvendt.
11. Et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak skal avvikles senest innen 200 dager. Den tiden et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak anvendes, skal regnes som en del av tiltakets varighet i henhold til nr. 3 og 7 og enhver forlengelse av det. Enhver økning av tollsatsene skal refunderes omgående dersom under-

increases shall be promptly refunded if the investigation described in paragraph 4 does not result in a finding that the conditions of paragraph 1 are met.

12. The Parties shall, upon request of a Party, exchange views about the application of this Article and its effect on trade between the Parties at the meetings of the Joint Committee.

Article 2.18

State Trading Enterprises

Article XVII of the GATT 1994 and the Understanding on the Interpretation of Article XVII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.19

General Exceptions

Article XX of the GATT 1994 shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.20

Security Exceptions

Article XXI of the GATT 1994 shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.21

Balance-of-Payments

1. Nothing in this Chapter shall be construed to prevent a Party in serious balance of payments and external financial difficulties, or imminent threat thereof, from adopting any measure for balance-of-payments purposes. A Party adopting such measure shall do so in accordance with the conditions established under the GATT 1994 and the Understanding on the Balance-of-Payments Provisions of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 in Annex 1A to the WTO Agreement.
2. Trade restrictive measures adopted for balance-of-payments purposes shall be temporary and non-discriminatory, and may not go beyond what is necessary to deal with the circumstances described in paragraph 1.
3. Nothing in this Chapter shall be construed to prevent a Party from using exchange controls or exchange restrictions in accordance with

søkelsen omtalt i nr. 4 ikke konkluderer med at vilkårene i nr. 1 er oppfylt.

12. Dersom en part ber om det, skal partene på møtene i Den blandede komité utveksle synspunkter på anvendelsen av denne artikkel og hvilke virkninger den har på handelen mellom dem.

Artikkel 2.18

Statlige handelsforetak

Artikkel XVII i GATT 1994 og avtalen om fortolkning av artikkel XVII i generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.19

Generelle unntak

Artikkel XX i GATT 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.20

Sikkerhetsunntak

Artikkel XXI i GATT 1994 får anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Artikkel 2.21

Betalingsbalansen

1. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at den hindrer en part som har, eller som står i umiddelbar fare for å få, alvorlige problemer med betalingsbalansen og utenriksøkonomien, i å innføre eventuelle tiltak av hensyn til betalingsbalansen. Når en part innfører slike tiltak, skal det skje i samsvar med de vilkår som er fastlagt i GATT 1994 og i avtalen om bestemmelsene om betalingsbalanse i generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 i vedlegg 1A til WTOavtalen.
2. Handelsrestriksjoner som innføres av hensyn til betalingsbalansen, skal være midlertidige, sikre likebehandling og ikke være mer omfattende enn det som er nødvendig for å håndtere omstendigheter som beskrevet i nr. 1.
3. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at den hindrer en part i å bruke valutakontroll eller valutarestriksjoner i samsvar med

the Articles of Agreement of the International Monetary Fund (hereinafter referred to as the "IMF").

4. A Party adopting a measure according to paragraph 1 shall promptly notify the other Parties thereof. A notification by a Party in accordance with its international obligations as set out in paragraph 1 shall be deemed equivalent to a notification under this Agreement.

artiklene i avtalen om Det internasjonale valutafond (heretter kalt «IMF»).

4. En part som innfører et tiltak i samsvar med nr. 1, skal omgående underrette de øvrige parter om dette. En parts underretning i samsvar med dens internasjonale forpliktelser som angitt i nr. 1 skal anses som likeverdig med en underretning etter denne avtale.

Article 2.22

Exchange of Data

1. The Parties recognise the value of trade data in the accurate analysis of the impact of the Agreement on trade between the Parties. The Parties shall periodically exchange data relating to trade in goods between them. Such information shall include, in particular, the most-favoured-nation tariff rates and import statistics, including, if available from all Parties, separate statistics for preferential imports. The Sub-Committee on Trade in Goods shall determine the rules of procedure, as appropriate, for any exchange of data according to this paragraph.
2. A Party shall give consideration to a request for technical cooperation with regard to exchange of date under paragraph 1 from another Party.

Artikkel 2.22

Utveksling av data

1. Partene er klar over verdien av handelsdata for å få en presis analyse av hvordan denne avtale innvirker på samhandelen mellom partene. Partene skal jevnlig utveksle data om handelen med varer dem imellom. Opplysningene skal særlig omfatte bestevilkårssatser på toll og importstatistikk, blant annet egne statistikker over preferanseimport dersom slike er tilgjengelige fra alle parter. Underkomiteen for handel med varer skal fastsette egnede saksbehandlingsregler for utveksling av data i henhold til dette nummer.

2. En part skal ta anmodninger fra en annen part om teknisk samarbeid med hensyn til utveksling av data etter nr. 1 opp til behandling.

Article 2.23

Sub-Committee on Trade in Goods

1. A Sub-Committee on Trade in Goods (hereinafter referred to as "Sub-Committee") is hereby established.
2. The mandate of the Sub-Committee is set out in Annex VII (Mandate of the Sub-Committee on Trade in Goods).

Artikkel 2.23

Underkomité for handel med varer

1. Det nedsettes herved en underkomité for handel med varer (heretter kalt «underkomiteen»).
2. Underkomiteens mandat er oppført i vedlegg VII (Mandat for underkomiteen for handel med varer).

Chapter 3

Trade in Services

Article 3.1

Scope and Coverage

1. This Chapter applies to measures by the Parties affecting trade in services and taken by central, regional or local governments and authorities as well as by non-governmental bodies in the exercise of powers delegated by central, regional or local governments or authorities.

Kapittel 3

Handel med tjenester

Artikkel 3.1

Virkeområde og dekningsomfang

1. Dette kapittel får anvendelse på partenes tiltak som berører handel med tjenester, og som treffes av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter og myndigheter samt av ikke-statlige organer når disse utøver myndighet delegert til dem av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter.

2. With respect to air transport services, whether scheduled or non-scheduled, and ancillary services, this Chapter shall not apply to measures affecting air traffic rights or measures affecting services directly related to the exercise of air traffic rights, except as provided for in paragraph 3 of the GATS Annex on Air Transport Services. For the purposes of this Chapter, the definitions of paragraph 6 of the GATS Annex on Air Transport Services are hereby incorporated and made part of this Agreement.
3. Nothing in this Chapter shall be construed to impose any obligation with respect to government procurement.

Article 3.2

Definitions

For the purposes of this Chapter:
(a) a juridical person is:
  (i) "owned" by persons of a Party if more than 50% of the equity interest in it is beneficially owned by persons of that Party;
  (ii) "controlled" by persons of a Party if such persons have the power to name a majority of its directors or otherwise to legally direct its actions;
  (iii) "affiliated" with another person when it controls, or is controlled by, that person; or when it and that person are both controlled by the same person;
(b) "a service supplied in the exercise of governmental authority" means any service which is supplied neither on a commercial basis, nor in competition with one or more service suppliers;
(c) "commercial presence" means any type of business or professional establishment, including through:
  (i) constitution, acquisition or maintenance of a juridical person; or
  (ii) creation or maintenance of a branch or a representative office, within the territory of a Party for the purpose of supplying a service;
(d) "direct taxes" comprise all taxes on total income, on total capital or on elements of income or of capital, including taxes on gains from the alienation of property, taxes on estates, inheritances and gifts, and taxes on the total amounts of wages or salaries paid by enterprises, as well as taxes on capital appreciation;

2. Når det gjelder luftfartstjenester, enten de er regelbundet eller ikke-regelbundet, og tilleggstjenester, får dette kapittel ikke anvendelse på tiltak som berører luftfartsrettigheter, eller tiltak som berører tjenester som er direkte forbundet med utøvelse av luftfartsrettigheter, med unntak for hva som er fastsatt i nr. 3 i GATSvedlegget om luftfartstjenester. For dette kapittels formål innlemmes herved definisjonene i nr. 6 i GATS-vedlegget om luftfartstjenester i denne avtale og gjøres til en del av den.
3. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at det pålegges noen forpliktelse med hensyn til offentlige anskaffelser.

Artikkel 3.2

Definisjoner

For dette kapittels formål
a) er en juridisk person
  i) «eid» av personer fra en part dersom over 50 prosent av egenkapitalen er eid av disse personene,
  ii) «kontrollert» av personer fra en part dersom slike personer har rett til å oppnevne et flertall av dens styremedlemmer eller på annen måte lovlig kan styre dens virksomhet,
  iii) «tilknyttet» en annen person når den kontrollerer eller er kontrollert av denne andre personen, eller når den og den andre personen begge kontrolleres av samme person,
b) menes med «tjenester som ytes gjennom utøvelse av offentlig myndighet»: enhver tjeneste som ytes verken på kommersiell basis eller i konkurranse med en eller flere tjenesteytere,
c) menes med «kommersiell tilstedeværelse»: forretningsvirksomhet eller yrkesvirksomhet av enhver art, blant annet gjennom
  i) stiftelse, erverv eller videreføring av en juridisk person, eller
  ii) opprettelse eller videreføring av filial eller representasjonskontor på en parts territorium med det formål å yte en tjeneste,
d) omfatter «direkte skatter» all skatt på samlet inntekt, på samlet formue eller på deler av inntekt eller formue, herunder skatt på gevinst ved overdragelse av eiendom, skatt på boet, arveavgift og skatt på gaver, og skatt på de samlede lønnsutbetalinger fra foretak samt skatt på verdistigning på formue,

(e) "juridical person" means any legal entity duly constituted or otherwise organised under applicable laws and regulations, whether for profit or otherwise, and whether privately-owned or governmentally-owned, including any corporation, trust, partnership, joint venture, sole proprietorship or association;

(f) "juridical person of another Party" means a juridical person which is either:
  (i) constituted or otherwise organised under the applicable laws and regulations of that Party, and is engaged in substantive business operations in the territory of a Party; or
  (ii) in the case of the supply of a service through commercial presence, owned or controlled by:
    (aa) natural persons of that Party; or
    (bb) juridical persons of that Party identified under subparagraph (i);

(g) "measure" means any measure by a Party, whether in the form of a law, regulation, rule, procedure, decision, administrative action, or any other form;

(h) "measures by the Parties affecting trade in services" include measures with respect to:
  (i) purchase, payment or use of a service;
  (ii) access to and use of, in connection with the supply of a service, services which are required by the Parties to be offered to the public generally;
  (iii) presence, including commercial presence, of persons of a Party for the supply of a service in the territory of another Party;

(i) "monopoly supplier of a service" means any person, public or private, which in the relevant market of the territory of a Party is authorised or established formally or in effect by that Party as the sole supplier of that service;

(j) "natural person of another Party" means a natural person who, under applicable laws and regulations of that Party, is a national of that Party who resides in the territory of any WTO Member;

(k) "person" means either a natural person or a juridical person;

(l) "sector of a service" means:
  (i) with reference to a specific commitment, one or more, or all, subsectors of that service, as specified in a Party's Schedule;

e) menes med «juridisk person»: ethvert rettssubjekt som er behørig opprettet eller på annen måte organisert i henhold til gjeldende lov og forskrift, uansett om det har et økonomisk formål eller ikke, og uansett om det er privat eller offentlig eid, herunder enhver form for selskap, forvaltningsselskap («trust»), kompaniskap, foretakssammenslutning («joint venture»), enkeltpersonforetak eller forening,

f) menes med «juridisk person fra en annen part»: en juridisk person som enten
  i) er opprettet eller på annen måte organisert i henhold til denne partens gjeldende lover og forskrifter, og som driver en vesentlig forretningsvirksomhet på territoriet til en part, eller,
  ii) når det gjelder yting av en tjeneste gjennom kommersiell tilstedeværelse, er eid eller kontrollert av
    aa) fysiske personer fra denne parten, eller
    bb) juridiske personer fra denne parten som nevnt under bokstav f) i),

g) menes med «tiltak»: ethvert tiltak en part treffer i form av lov, forskrift, regel, prosedyre, vedtak, administrativ avgjørelse eller enhver annen form,

h) omfatter «tiltak en part treffer som berører handel med tjenester» også tiltak med hensyn til
  i) kjøp av, betaling for eller bruk av en tjeneste,
  ii) i forbindelse med yting av en tjeneste, tilgang til og bruk av tjenester som etter pålegg av parten tilbys publikum i sin alminnelighet,
  iii) tilstedeværelse, herunder kommersiell tilstedeværelse, av personer fra en part for å yte en tjeneste på territoriet til en annen part,

i) menes med «tjenesteyter med monopol»: enhver offentligrettslig eller privatrettslig person som i det aktuelle markedet på en parts territorium er autorisert eller formelt eller reelt etablert av denne parten som eneste yter av den aktuelle tjenesten,

j) menes med «fysisk person fra en annen part»: en fysisk person som i henhold til denne partens gjeldende lover og forskrifter er borger av denne parten, men oppholder seg på territoriet til en medlemsstat i WTO,

k) menes med «person»: en fysisk eller juridisk person,

l) menes med en tjenestes «sektor»
  i) med hensyn til en spesifikk forpliktelse: en, flere eller samtlige undersektorer av denne tjenesten, som nærmere angitt i en parts bindingsliste,

(ii) otherwise, the whole of that service sector, including all of its subsectors;

(m) "services" means any service in any sector, except services supplied in the exercise of governmental authority;

(n) "service consumer" means any person that receives or uses a service;

(o) "service of a Party" means a service which is supplied:

(i) from or in the territory of a Party, or in the case of maritime transport, by a vessel registered under the domestic laws and regulations of a Party, or by a person of a Party which supplies the service through the operation of a vessel and/or its use in whole or in part; or

(ii) in the case of the supply of a service through commercial presence or through the presence of natural persons, by a service supplier of a Party;

(p) "service supplier" means any person that supplies a service;[4]

(q) "supply of a service" includes the production, distribution, marketing, sale and delivery of a service; and

(r) "trade in services" means the supply of a service:

(i) from the territory of a Party into the territory of another Party;

(ii) in the territory of a Party to the service consumer of another Party;

(iii) by a service supplier of a Party, through commercial presence in the territory of another Party; and

(iv) by a service supplier of a Party, through presence of natural persons of that Party in the territory of another Party.

Article 3.3

Most-Favoured-Nation Treatment

1. Without prejudice to measures taken in accordance with Article VII of the GATS, and except as provided for in its List of MFN-Exemptions

[4] This definition includes any person that seeks to supply services. Where the service is not supplied or sought to be supplied directly by a juridical person but through other forms of commercial presence such as a branch or a representative office, the service supplier (*i.e.* the juridical person) shall, nonetheless, through such commercial presence be accorded the treatment provided for service suppliers under this Chapter. Such treatment shall be extended to the commercial presence through which the service is supplied or sought to be supplied and need not be extended to any other parts of the service supplier located outside the territory where the service is supplied or sought to be supplied.

ii) i øvrige tilfeller: hele tjenestesektoren, herunder alle undersektorer,

m) menes med «tjenester»: enhver tjeneste i enhver sektor med unntak av tjenester som ytes gjennom utøvelse av offentlig myndighet,

n) menes med «tjenesteforbruker»: enhver person som mottar eller bruker en tjeneste,

o) menes med «en parts tjeneste»: en tjeneste som ytes

i) fra eller på en parts territorium eller, når det gjelder sjøtransport, fra et fartøy registrert i henhold til en parts interne lover og forskrifter, eller av en person fra en part som yter tjenesten gjennom drift av et fartøy og/eller hel eller delvis bruk av det, eller,

ii) når det gjelder yting av en tjeneste gjennom kommersiell tilstedeværelse eller gjennom fysiske personers tilstedeværelse, av en tjenesteyter fra en part,

p) menes med «tjenesteyter»: enhver person som yter en tjeneste,[4]

q) omfatter «yting av en tjeneste» fremstilling, distribusjon, markedsføring, salg og levering av en tjeneste, og

r) menes med «handel med tjenester»: yting av en tjeneste

i) fra en parts territorium til en annen parts territorium,

ii) på en parts territorium til en annen parts tjenesteforbruker,

iii) av en parts tjenesteyter gjennom kommersiell tilstedeværelse på en annen parts territorium, og

iv) av en parts tjenesteyter gjennom tilstedeværelse av fysiske personer fra denne parten på en annen parts territorium.

Artikkel 3.3

Bestevilkårsbehandling

1. Med forbehold for tiltak truffet i samsvar med artikkel VII i GATS, og med unntak for hva som er fastsatt i dens liste over unntak fra

[4] Denne definisjonen omfatter enhver person som søker å yte en tjeneste. Når tjenesten ikke ytes eller søkes ytet direkte av en juridisk person, men gjennom andre former for kommersiell tilstedeværelse, for eksempel en filial eller et representasjonskontor, skal tjenesteyteren (dvs. den juridiske personen) gjennom denne kommersielle tilstedeværelsen like fullt gis den behandling som er fastsatt for tjenesteytere i dette kapittel. Behandlingen skal utstrekkes til den kommersielle tilstedeværelsen som tjenesten ytes eller søkes ytet gjennom, men behøver ikke å utstrekkes til andre deler av tjenesteyteren som befinner seg utenfor territoriet der tjenesten ytes eller søkes ytet.

contained in Annex VIII (Lists of MFN-Exemptions), each Party shall accord immediately and unconditionally, with respect to all measures affecting the supply of services, to services and service suppliers of another Party treatment no less favourable than the treatment it accords to like services and service suppliers of any non-party.

2. Treatment granted under other existing or future agreements concluded by a Party and notified under Article V or Article V*bis* of the GATS shall not be subject to paragraph 1.

3. If a Party concludes an agreement of the type referred to in paragraph 2, it shall notify the other Parties without delay. The Party concluding such an agreement shall, upon request by another Party, afford adequate opportunity to negotiate the incorporation into this Agreement of a treatment no less favourable than that provided under that agreement.
4. For the purposes of this Chapter, with regard to the rights and obligations of the Parties in respect of advantages accorded to adjacent countries, paragraph 3 of Article II of the GATS shall apply and is hereby incorporated into and made part of this Agreement.

bestevilkårsklausulen (MFNunntak) i vedlegg VIII (Lister over unntak fra bestevilkårsklausulen (MFNunntak)), skal hver part med hensyn til ethvert tiltak som berører yting av tjenester, uten opphold og uten vilkår gi en annen parts tjenester og tjenesteytere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den behandling den gir tilsvarende tjenester og tjenesteytere fra en ikke-part.
2. Behandling i henhold til andre eksisterende eller fremtidige avtaler som en part har inngått, og som det er gitt underretning om i henhold til artikkel V eller Va i GATS, skal ikke omfattes av bestemmelsen i nr. 1.
3. Dersom en part inngår en avtale som nevnt i nr. 2, skal denne part omgående underrette de øvrige parter. Parten som inngår en slik avtale, skal på anmodning fra en annen part gi tilstrekkelig anledning til å forhandle om å innlemme i denne avtale en behandling som ikke er mindre gunstig enn det som er fastsatt i førstnevnte avtale.
4. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til fordeler som gis tilgrensende stater, skal for dette kapittels formål reguleres av artikkel II nr. 3 i GATS, som herved innlemmes i denne avtale og gjøres til en del av den.

Article 3.4

Market Access

1. With respect to market access through the modes of supply identified in subparagraph (r) of Article 3.2 (Definitions), each Party shall accord services and service suppliers of another Party treatment no less favourable than that provided for under the terms, limitations and conditions agreed and specified in its Schedule of Specific Commitments.[5]
2. In sectors where market access commitments are undertaken, the measures which a Party shall not maintain or adopt either on the basis of a regional subdivision or on the basis of its entire territory, unless otherwise specified in its Schedule, are defined as:
   (a) limitations on the number of service suppliers whether in the form of numerical quotas, monopolies, exclusive service suppliers

Artikkel 3.4

Markedsadgang

1. Når det gjelder markedsadgang gjennom ytelsesmåtene nevnt i artikkel 3.2 (Definisjoner) bokstav r), skal hver part gi en annen parts tjenester og tjenesteytere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som er fastsatt i henhold til omforente vilkår, begrensninger og krav som er inntatt i partens bindingsliste over spesifikke forpliktelser.[5]
2. I sektorer der en part har påtatt seg forpliktelser om markedsadgang, skal parten, med mindre noe annet er fastsatt i dens bindingsliste, verken på regionalt plan eller på hele sitt territorium opprettholde eller treffe tiltak som defineres som følger:
   a) begrensninger av antall tjenesteytere, enten i form av tallmessige kvoter, mono-

[5] If a Party undertakes a market-access commitment in relation to the supply of a service through the mode of supply referred to in Article 3.2 (Definitions) and if the cross-border movement of capital is an essential part of the service itself, that Party is thereby committed to allow such movement of capital.

[5] Dersom en part gjennom ytelsesmåten nevnt i artikkel 3.2 (Definisjoner) påtar seg en forpliktelse om markedsadgang i forbindelse med yting av en tjeneste, og dersom kapitalbevegelse over grensen er en vesentlig del av selve tjenesten, er vedkommende part derved forpliktet til å tillate slik kapitalbevegelse.

or the requirements of an economic needs test;

(b) limitations on the total value of service transactions or assets in the form of numerical quotas or the requirement of an economic needs test;

(c) limitations on the total number of service operations or the total quantity of service output expressed in terms of designated numerical units in the form of quotas or the requirement of an economic needs test;[6]

(d) limitations on the total number of natural persons that may be employed in a particular service sector or that a service supplier may employ and who are necessary for, and directly related to, the supply of a specific service in the form of numerical quotas or the requirement of an economic needs test;

(e) measures which restrict or require specific types of legal entity or joint venture through which a service supplier may supply a service; and

(f) limitations on the participation of foreign capital in terms of maximum percentage limit on foreign shareholding or the total value of individual or aggregate foreign investment.

Article 3.5

National Treatment

1. In the sectors inscribed in its Schedule of Specific Commitments, and subject to the conditions and qualifications set out therein, each Party shall accord to services and service suppliers of another Party, in respect of all measures affecting the supply of services, treatment no less favourable than that it accords to its own like services and service suppliers[7].

2. A Party may meet the requirement of paragraph 1 by according to services and service suppliers of another Party, either formally identical treatment or formally different treatment to that it accords to its own like services and service suppliers.

[6] This subparagraph does not cover measures of a Party, which limit inputs for the supply of services.

[7] Specific commitments assumed under this Article shall not be construed to require any Party to compensate for any inherent competitive disadvantages, which result from the foreign character of the relevant services or service suppliers.

poler, tjenesteytere med enerett eller krav om økonomisk behovsprøving,

b) begrensninger av den samlede verdien av tjenestetransaksjoner eller aktiva, i form av tallmessige kvoter eller krav om økonomisk behovsprøving,

c) begrensninger av det samlede antall tjenestevirksomheter eller den samlede mengde tjenester som ytes, uttrykt ved angitte tallmessige enheter i form av kvoter eller krav om økonomisk behovsprøving,[6]

d) begrensninger av det samlede antall fysiske personer som kan være ansatt i en bestemt tjenestesektor, eller som en tjenesteyter kan ha ansatt, og som er nødvendig for og direkte knyttet til yting av en bestemt tjeneste, i form av tallmessige kvoter eller krav om økonomisk behovsprøving,

e) tiltak som begrenser eller krever bruk av bestemte selskapsformer eller foretakssammenslutninger («joint ventures») som en tjenesteyter kan yte en tjeneste gjennom, og

f) begrensninger på deltakelse av utenlandsk kapital uttrykt ved en prosentuell maksimumsgrense for utenlandsk aksjeinnehav eller ved totalverdien av individuelle eller samlede utenlandske investeringer.

Artikkel 3.5

Nasjonal behandling

1. Innenfor de sektorene som er oppført i partens bindingsliste over spesifikke forpliktelser, og med forbehold for vilkårene og kvalifikasjonskravene som er angitt der, skal hver part med hensyn til alle tiltak som berører yting av tjenester, gi en annen parts tjenester og tjenesteytere en behandling som ikke er mindre gunstig enn det den gir sine egne tilsvarende tjenester og tjenesteytere.[7]

2. En part kan oppfylle kravet i nr. 1 ved å gi en annen parts tjenester og tjenesteytere en behandling som enten er formelt identisk med eller formelt forskjellig fra det den gir sine egne tilsvarende tjenester og tjenesteytere.

[6] Bestemmelsen i denne bokstav omfatter ikke tiltak en part treffer som begrenser tilførsler med sikte på yting av tjenester.

[7] Spesifikke forpliktelser inngått i henhold til denne artikkel skal ikke tolkes slik at en part pålegges å yte erstatning for iboende konkurransemessige ulemper som følge av at vedkommende tjenester eller tjenesteytere er utenlandske.

3. Formally identical or formally different treatment shall be considered to be less favourable if it modifies the conditions of competition in favour of services or service suppliers of a Party compared to like services or service suppliers of another Party.

Article 3.6

Additional Commitments

Parties may negotiate commitments with respect to measures affecting trade in services not subject to scheduling under Article 3.4 (Market Access) or 3.5 (National Treatment), including those regarding qualifications, standards or licensing matters. Such commitments shall be inscribed in a Party's Schedule.

Article 3.7

Domestic Regulation

1. In sectors where specific commitments are undertaken, each Party shall ensure that all measures of general application affecting trade in services are administered in a reasonable, objective and impartial manner.
2. (a) Each Party shall maintain or institute as soon as practicable judicial, arbitral or administrative tribunals or procedures which provide, at the request of an affected service supplier of another Party, for the prompt review of, and where justified, appropriate remedies for, administrative decisions affecting trade in services. Where such procedures are not independent of the agency entrusted with the administrative decision concerned, the Party shall ensure that the procedures in fact provide for an objective and impartial review.
   (b) The provisions of subparagraph (a) shall not be construed to require a Party to institute such tribunals or procedures where this would be inconsistent with its constitutional structure or the nature of its legal system.
3. Where a Party requires authorisation for the supply of a service, on which a specific commitment has been made, the competent authorities of that Party shall, within a reasonable period of time after the submission of an application is considered complete under that Party's domestic laws and regulations, inform the applicant of the decision concerning the

3. Formelt identisk eller formelt forskjellig behandling skal anses for å være mindre gunstig dersom den endrer konkurransevilkårene i favør av en parts tjenester eller tjenesteytere sammenlignet med tilsvarende tjenester eller tjenesteytere fra en annen part.

Artikkel 3.6

Tilleggsforpliktelser

Partene kan forhandle om forpliktelser med hensyn til tiltak som berører handel med tjenester, og som ikke skal oppføres i bindingslisten i henhold til artikkel 3.4 (Markedsadgang) eller 3.5 (Nasjonal behandling), herunder forpliktelser som gjelder kvalifikasjoner, standarder eller lisensieringsspørsmål. Slike forpliktelser skal tas inn i en parts bindingsliste.

Artikkel 3.7

Innenlandsk regulering

1. I sektorer der partene har påtatt seg spesifikke forpliktelser, skal hver part påse at alle tiltak med generell anvendelse som berører handel med tjenester, håndheves på en rimelig, objektiv og upartisk måte.
2. a) Hver part skal opprettholde eller, så snart det er praktisk mulig, opprette domstoler, voldgiftsretter eller forvaltningsdomstoler eller ordninger der det, når en berørt tjenesteyter fra en annen part ber om det, omgående kan foretas en prøving av og, dersom det er berettiget, en omgjøring av forvaltningsvedtak som berører handel med tjenester. Når slike ordninger ikke fungerer uavhengig av det organ som har myndighet til å gjøre vedkommende forvaltningsvedtak, skal parten sørge for at ordningen i realiteten innebærer en objektiv og upartisk gjennomgang.
   b) Bestemmelsene i bokstav a) skal ikke tolkes slik at en part pålegges å opprette slike domstoler eller ordninger dersom det er uforenlig med partens forfatning eller rettsorden.
3. Dersom en part krever tillatelse for å yte en tjeneste der parten har påtatt seg en spesifikk forpliktelse, skal vedkommende myndighet hos denne parten innen en rimelig frist etter at det er innlevert en søknad som anses for å være fullstendig i henhold til partens egne lover og forskrifter, underrette søkeren om utfallet av søknaden. På anmodning fra søkeren skal ved-

application. At the request of the applicant, the competent authorities of that Party shall provide, without undue delay, information concerning the status of the application.

4. In sectors where specific commitments are undertaken, each Party shall ensure that measures relating to qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures, are based on objective and transparent criteria, such as competence and the ability to supply the service.
5. Upon conclusion of the multilateral negotiations on the disciplines on Domestic Regulation pursuant to Article VI:4 of the GATS, the Parties shall conduct a review for the purpose of discussing appropriate amendments to this Chapter based on the result of such multilateral negotiations.
6. (a) In sectors in which a Party has undertaken specific commitments, pending the entry into force of a decision incorporating WTO disciplines for these sectors pursuant to paragraph 5, that Party shall not apply qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures that nullify or impair such specific commitments in a manner which is:
   (i) more burdensome than necessary to ensure the quality of the service; or
   (ii) in the case of licensing procedures, in itself a restriction on the supply of the service;

   (b) In determining whether a Party is in conformity with the obligation under subparagraph (a), account shall be taken of international standards of relevant international organisations[8] applied by that Party.
7. Each Party shall provide for adequate procedures to verify the competence of professionals of another Party.

Article 3.8

Recognition

1. For the purposes of the fulfilment of its relevant standards or criteria for the authorisation, licensing or certification of service suppliers, each Party shall give due consideration to requests by another Party to recognise the edu-

[8] The term "relevant international organisations" refers to international bodies whose membership is open to the relevant bodies of at least all Parties.

kommende myndighet hos parten uten unødig opphold opplyse om søknadens stilling.

4. I sektorer der partene har påtatt seg spesifikke forpliktelser, skal hver part sørge for at tiltak som gjelder kvalifikasjonskrav og prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og prosedyrer, blir basert på objektive og åpne kriterier, som kompetanse og kapasitet til å yte tjenesten.
5. Når de multilaterale forhandlingene om retningslinjer for innenlandsk regulering i henhold til artikkel VI:4 i GATS er sluttført, skal partene foreta en gjennomgang for å drøfte nødvendige endringer av dette kapittel som følge av utfallet av slike multilaterale forhandlinger.
6. a) I sektorer der en part har påtatt seg spesifikke forpliktelser, og inntil en beslutning i henhold til nr. 5 er trådt i kraft om å innlemme WTOs retningslinjer for disse sektorene, skal parten ikke gjøre gjeldende kvalifikasjonskrav og prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og prosedyrer som opphever eller svekker slike spesifikke forpliktelser på en måte

   i) som er mer byrdefull enn nødvendig for å sikre tjenestens kvalitet, eller,
   ii) når det dreier seg om lisensieringsprosedyrer, som i seg selv innebærer en restriksjon på ytingen av tjenesten.

   b) For å kunne avgjøre om en part opptrer i samsvar med forpliktelsen i bokstav a), skal det tas hensyn til relevante internasjonale organisasjoners[8] internasjonale standarder som anvendes av denne parten.
7. Hver part skal sørge for egnede prosedyrer for å kontrollere kompetansen til yrkesutøvere fra en annen part.

Artikkel 3.8

Godkjenning

1. For å kunne oppfylle sine relevante standarder eller kriterier for autorisasjon eller lisensiering av eller attestutstedelse for tjenesteytere skal hver part behørig vurdere anmodninger fra en annen part om å godkjenne gjennomgått

[8] Med «relevante internasjonale organisasjoner» menes internasjonale organer som er åpne for medlemskap fra de relevante organer hos i det minste samtlige parter.

cation or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted in that Party. Such recognition may be based upon an agreement or arrangement with the requesting Party, or be accorded autonomously.

2. Where a Party recognises, by agreement or arrangement, the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted, in the territory of a non-party, that Party shall afford another Party adequate opportunity to negotiate a comparable agreement or arrangement. Where a Party accords recognition autonomously, it shall afford adequate opportunity for another Party to demonstrate that the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted, in the territory of that Party should also be recognised.
3. Any such agreement or arrangement or autonomous recognition shall be in conformity with the relevant provisions of the WTO Agreement, in particular paragraph 3 of Article VII of the GATS.

utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller attester som er gitt hos denne parten. Slik godkjenning kan bygge på en avtale eller ordning med den anmodende parten eller gis på frittstående grunnlag.

2. Når en part, gjennom en avtale eller ordning, godkjenner gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller attester som er gitt på territoriet til en ikke-part, skal vedkommende part gi en annen part tilstrekkelig anledning til å forhandle seg fram til en tilsvarende avtale eller ordning. Når en part gir slik godkjenning på frittstående grunnlag, skal den gi en annen part tilstrekkelig anledning til å godtgjøre at også gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller attester som er gitt på territoriet til denne parten, bør godkjennes.
3. Enhver slik avtale eller ordning eller godkjenning på frittstående grunnlag skal være i samsvar med relevante bestemmelser i WTO-avtalen, særlig artikkel VII nr. 3 i GATS.

Article 3.9

Movement of Natural Persons

1. This Article applies to measures affecting natural persons who are service suppliers of a Party, and natural persons of a Party who are employed by a service supplier of a Party, in respect of the supply of a service.
2. This Chapter shall not apply to measures affecting natural persons seeking access to the employment market of a Party, nor shall it apply to measures regarding nationality, residence or employment on a permanent basis.
3. Natural persons covered by a specific commitment shall be allowed to supply the service in accordance with the terms of that commitment.
4. This Chapter shall not prevent a Party from applying measures to regulate the entry of natural persons of another Party into, or their temporary stay in, its territory, including those measures necessary to protect the integrity of, and to ensure the orderly movement of natural persons across, its borders, provided that such measures are not applied in such a manner as to nullify or impair the benefits accruing to any Party under the terms of a specific commitment.[9]

[9] The sole fact of requiring a visa for natural persons shall not be regarded as nullifying or impairing benefits under a specific commitment.

Artikkel 3.9

Bevegelighet for fysiske personer

1. Denne artikkel får anvendelse på tiltak som berører fysiske personer som er tjenesteytere fra en part, og fysiske personer fra en part som er ansatt hos en parts tjenesteyter, i forbindelse med yting av en tjeneste.
2. Dette kapittel får ikke anvendelse på tiltak som berører fysiske personer som søker adgang til en parts arbeidsmarked, og heller ikke på tiltak som angår nasjonalitet, opphold eller arbeid på permanent basis.
3. Fysiske personer som omfattes av en spesifikk forpliktelse, skal ha adgang til å yte tjenesten i samsvar med vilkårene for denne forpliktelsen.
4. Bestemmelsene i dette kapittel skal ikke hindre en part i å anvende tiltak for å regulere innreise til eller midlertidig opphold på sitt territorium av fysiske personer fra en annen part, herunder tiltak som er nødvendige for å beskytte partens grenser og sikre en ordnet grensepassering for fysiske personer, forutsatt at slike tiltak ikke anvendes på en måte som tilsidesetter eller svekker fordelene som tilkommer en part i henhold til vilkårene for en spesifikk forpliktelse.[9]

[9] Krav om visum for fysiske personer skal ikke i seg selv anses for å tilsidesette eller svekke fordeler i henhold til en spesifikk forpliktelse.

Article 3.10

Transparency

1. Each Party shall publish promptly and, except in emergency situations, at the latest by the time of their entry into force, all relevant measures of general application which pertain to or affect the operation of this Chapter. International agreements pertaining to or affecting trade in services to which a Party is a signatory shall also be published.
2. Where publication as referred to in paragraph 1 is not practicable, such information shall be made otherwise publicly available.
3. Nothing in this Chapter shall require any Party to disclose confidential information, which would impede law enforcement, or otherwise be contrary to the public interest or that would prejudice legitimate commercial interests of particular enterprises, public or private.
4. Each Party shall treat as confidential the information submitted by another Party, which has been designated as confidential by the Party submitting the information.

Artikkel 3.10

Åpenhet

1. Hver part skal omgående og, unntatt i krisesituasjoner, senest når tiltaket trer i kraft, kunngjøre alle relevante tiltak som får generell anvendelse, og som angår eller har betydning for dette kapittels virkemåte. Internasjonale avtaler som en part har inngått, og som angår eller har betydning for handel med tjenester, skal også kunngjøres.
2. Når det ikke er praktisk mulig å foreta kunngjøring som nevnt i nr. 1, skal slik informasjon gjøres offentlig tilgjengelig på annen måte.
3. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at en part kan pålegges å gi videre fortrolige opplysninger dersom utlevering av opplysningene vil hindre rettshåndhevingen eller på annen måte være i strid med offentlighetens interesser eller være til skade for bestemte offentlige eller private foretaks legitime forretningsinteresser.
4. Hver part skal behandle fortrolig opplysninger gitt og merket fortrolig av en annen part.

Article 3.11

Monopolies and Exclusive Service Suppliers

1. Each Party shall ensure that any monopoly supplier of a service in its territory does not, in the supply of the monopoly service in the relevant market, act in a manner inconsistent with that Party's obligations under Article 3.3 (Most-Favoured-Nation Treatment) and specific commitments.
2. Where a Party's monopoly supplier competes, either directly or through an affiliated company, in the supply of a service outside the scope of its monopoly rights and which is subject to that Party's specific commitments, that Party shall ensure that such a supplier does not abuse its monopoly position to act in its territory in a manner inconsistent with such commitments.
3. The provisions of this Article shall also apply to cases of exclusive service suppliers, where a Party, formally or in effect:
   (a) authorises or establishes a small number of service suppliers; and
   (b) substantially prevents competition among those suppliers in its territory.

Artikkel 3.11

Monopoler og tjenesteytere med enerett

1. Hver part skal påse at en tjenesteyter med monopol på partens territorium ved yting av monopoltjenesten på vedkommende marked ikke opptrer på en måte som er uforenlig med partens forpliktelser etter artikkel 3.3 (Bestevilkårsbehandling) og spesifikke forpliktelser.
2. Når en tjenesteyter med monopol hos en part konkurrerer, enten direkte eller gjennom et datterselskap, om å yte en tjeneste som ikke omfattes av tjenesteyterens monopol, og som hører inn under partens spesifikke forpliktelser, skal denne parten påse at tjenesteyteren ikke misbruker sin monopolstilling til å opptre på partens territorium på en måte som er uforenlig med disse forpliktelsene.
3. Bestemmelsene i denne artikkel får anvendelse også i tilfeller som omfatter tjenesteytere med enerett, når en part formelt eller reelt
   a) godkjenner eller oppretter et lite antall tjenesteytere, og
   b) i alt vesentlig hindrer konkurranse mellom disse tjenesteyterne på sitt territorium.

Article 3.12

Business Practices

1. The Parties recognise that certain business practices of service suppliers, other than those falling under Article 3.11 (Monopolies and Exclusive Service Suppliers), may restrain competition and thereby restrict trade in services.
2. Each Party shall, at the request of another Party, enter into consultations with a view to eliminating practices referred to in paragraph 1. The Party addressed shall accord full and sympathetic consideration to such a request and shall cooperate through the supply of publicly available non-confidential information of relevance to the matter in question. The Party addressed shall also provide other information available to the requesting Party, subject to its domestic laws and regulations and to the conclusion of a satisfactory agreement concerning the safeguarding of its confidentiality by the requesting Party.

Artikkel 3.12

Forretningsmetoder

1. Partene erkjenner at visse andre typer forretningsmetoder enn dem som hører inn under artikkel 3.11 (Monopoler og tjenesteytere med enerett), kan begrense konkurransen og derved innskrenke handelen med tjenester.

2. Enhver part skal på anmodning fra en annen part innlede konsultasjoner med sikte på å avskaffe metoder som nevnt i nr. 1. Parten som anmodningen er rettet til, skal gi anmodningen grundig og velvillig behandling, og skal samarbeide ved å gi offentlig tilgjengelige, ikke-fortrolige opplysninger av betydning for vedkommende sak. Parten som anmodningen er rettet til, skal dessuten gi den anmodende part annen tilgjengelig informasjon, med de eventuelle begrensninger som følger av partens egne lover og forskrifter, og med forbehold om at det inngås en tilfredsstillende avtale som pålegger den anmodende part å sikre opplysningenes fortrolige karakter.

Article 3.13

Payments and Transfers

1. Subject to its specific commitments and except under the circumstances referred to in Article 3.14 (Restrictions to Safeguard the Balance of Payments), no Party shall apply restrictions on international transfers and payments for current transactions with another Party.

2. Nothing in this Chapter shall affect the rights and obligations of the Parties under the Articles of Agreement of the IMF, including the use of exchange actions which are in conformity with the Articles of Agreement of the IMF, provided that a Party shall not impose restrictions on capital transactions inconsistent with its specific commitments regarding such transactions, except under Article 3.14 (Restrictions to Safeguard the Balance of Payments) or at the request of the IMF.

Artikkel 3.13

Betalinger og overføringer

1. Med forbehold for vedkommende parts spesifikke forpliktelser, og med unntak for de omstendigheter som er nevnt i artikkel 3.14 (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), skal en part ikke legge restriksjoner på internasjonale overføringer og betalinger for løpende transaksjoner med en annen part.
2. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal ha virkning for partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til artiklene i avtalen om IMF, herunder bruk av valutamessige tiltak som er i samsvar med IMF-avtalens artikler, forutsatt at en part ikke innfører restriksjoner på kapitaltransaksjoner som er uforenlige med partens spesifikke forpliktelser med hensyn til slike transaksjoner, med unntak for artikkel 3.14 (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen) eller med mindre IMF ber om det.

Article 3.14

Restrictions to Safeguard the Balance of Payments

For the purposes of this Chapter, paragraphs 1 to 3 of Article XII of the GATS, shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement.

Artikkel 3.14

Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

For dette kapittels formål får artikkel XII nr. 1–3 i GATS anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den.

Article 3.15

Consultation on Implementation

If, after the entry into force of this Agreement, difficulties arise in a services sector of a Party where that Party has undertaken a specific commitment, that Party may request consultations with the other Parties, regardless whether such difficulties arise from liberalisation or not, for the purposes of exchanging information, data or experience, or exchanging views on possible ways and means to address such difficulties, taking into account the circumstances of the case at hand.

Artikkel 3.15

Konsultasjoner om gjennomføring

Dersom det etter at denne avtale er trådt i kraft, oppstår vanskeligheter i en parts tjenestesektor der parten har påtatt seg en spesifikk forpliktelse, kan denne parten, uansett om vanskelighetene skyldes liberalisering eller ikke, be om konsultasjoner med de øvrige parter for å utveksle informasjon, data eller erfaring eller utveksle synspunkter på hvordan disse vanskelighetene kan løses, omstendighetene i den foreliggende saken tatt i betraktning.

Article 3.16

General Exceptions

Subject to the requirement that such measures are not applied in a manner which would constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination between the Parties where like conditions prevail, or a disguised restriction on trade in services, nothing in this Chapter shall prevent a Party from the adoption or enforcement of measures:

(a) necessary to protect public morals or to maintain public order[10];
(b) necessary to protect human, animal or plant life or health;
(c) necessary to secure compliance with domestic laws and regulations which are not inconsistent with the provisions of this Chapter including those relating to:
  (i) the prevention of deceptive and fraudulent practices or dealing with the effects of a default on services contracts;
  (ii) the protection of the privacy of individuals in relation to the processing and dissemination of personal data and the protection of confidentiality of individual records and accounts;
  (iii) safety;
(d) inconsistent with Article 3.5 (National Treatment), provided that the difference in treatment is aimed at ensuring the equitable or effective[11] imposition or collection of direct taxes with respect to services or service suppliers of the other Parties;
(e) inconsistent with Article 3.3 (Most-Favoured-Nation Treatment), provided that the difference in treatment is the result of an agreement

[10] The public order exception may be invoked only where a genuine and sufficiently serious threat is posed to one of the fundamental interests of society.

Artikkel 3.16

Generelle unntak

Forutsatt at slike tiltak ikke anvendes på en måte som vil innebære vilkårlig eller urettmessig forskjellsbehandling av partene under ellers like vilkår eller en skjult begrensning av handelen med tjenester, skal ingen bestemmelse i dette kapittel hindre en part i å vedta eller håndheve tiltak som

a) er nødvendige for å verne den offentlige moral eller opprettholde den offentlige orden[10],
b) er nødvendige for å verne menneskers, dyrs eller planters liv og helse,
c) er nødvendige for å sikre samsvar med nasjonale lover og forskrifter som ikke er uforenlige med bestemmelsene i dette kapittel, herunder lover og forskrifter
  i) for å hindre villedende og uredelig praksis eller behandle følgene av misligholdte kontrakter om tjenester,
  ii) om enkeltpersoners personvern i forbindelse med behandling og spredning av personopplysninger og vern av fortrolighet for enkeltdokumenter og -regnskaper,
  iii) om sikkerhet,
d) er uforenlige med artikkel 3.5 (Nasjonal behandling), forutsatt at forskjellsbehandlingen har som formål å sikre rettferdig eller effektiv[11] utskriving eller inndrivelse av direkte skatter med hensyn til tjenester eller tjenesteytere fra de øvrige parter,
e) er uforenlige med artikkel 3.3 (Bestevilkårsbehandling), forutsatt at forskjellsbehandlingen er en følge av en avtale om å unngå dob-

[10] Unntaket om offentlig orden kan gjøres gjeldende bare når grunnleggende samfunnsinteresser er alvorlig truet.

on the avoidance of double taxation or provisions on the avoidance of double taxation in any other international agreement or arrangement by which the Party is bound.

Article 3.17

Security Exceptions

Nothing in this Chapter shall be construed to:

(a) require a Party to furnish any information, the disclosure of which it considers contrary to its essential security interests; or
(b) prevent a Party from taking any action which it considers necessary for the protection of its essential security interests:
  (i) relating to the supply of services as carried out directly or indirectly for the purposes of provisioning a military establishment;
  (ii) relating to fissionable and fusionable materials or the materials from which they are derived;
  (iii) taken in time of war or other emergency in international relations; or
(c) prevent a Party from taking any action in pursuance of its obligations under the United Nations Charter for the maintenance of international peace and security.

---

[11] Measures that are aimed at ensuring the equitable or effective imposition or collection of direct taxes include measures taken by a Party under its taxation system which:
  (i) apply to non-resident service suppliers in recognition of the fact that the tax obligation of non-residents is determined with respect to taxable items sourced or located in the Party's territory; or
  (ii) apply to non-residents in order to ensure the imposition or collection of taxes in the Party's territory; or
  (iii) apply to non-residents or residents in order to prevent the avoidance or evasion of taxes, including compliance measures; or
  (iv) apply to consumers of services supplied in or from the territory of another Party in order to ensure the imposition or collection of taxes on such consumers derived from sources in the Party's territory; or
  (v) distinguish service suppliers subject to tax on worldwide taxable items from other service suppliers, in recognition of the difference in the nature of the tax base between them; or
  (vi) determine, allocate or apportion income, profit, gain, loss, deduction or credit of resident persons or branches, or between related persons or branches of the same person, in order to safeguard the Party's tax base.

Tax terms or concepts in subparagraph (d) of this Article and in this footnote are determined according to tax definitions and concepts, or equivalent or similar definitions and concepts, under the domestic laws and regulations of the Party taking the measure.

beltbeskatning eller bestemmelser om å unngå dobbeltbeskatning i en annen internasjonal avtale eller ordning som parten er bundet av.

Artikkel 3.17

Sikkerhetsunntak

Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at den

a) pålegger en part å gi opplysninger når den anser at det vil være i strid med dens grunnleggende sikkerhetsinteresser, eller
b) hindrer en part i å treffe tiltak den anser som nødvendige for å trygge dens grunnleggende sikkerhetsinteresser
  i) i forbindelse med yting av tjenester som finner sted direkte eller indirekte og har som formål å skaffe forsyninger til en militær styrke,
  ii) i forbindelse med spaltbare eller fusjonerbare stoffer eller stoffene de fremstilles av,
  iii) og som treffes i krigstid eller annen krisesituasjon i internasjonale forhold, eller
c) hindrer en part i å treffe tiltak den er forpliktet til for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet i henhold til De forente nasjoners pakt.

---

[11] Tiltak som har som formål å sikre rettferdig eller effektiv utskriving eller inndrivelse av direkte skatter, omfatter tiltak en part treffer i henhold til sin skatteordning, og som
  i) får anvendelse for ikke-bosatte tjenesteytere i erkjennelse av at ikke-bosattes skatteplikt blir bestemt av skatteobjekter som har sin kilde eller befinner seg på partens territorium, eller
  ii) får anvendelse for ikke-bosatte for å sikre utskriving eller inndrivelse av skatter på partens territorium, eller
  iii) får anvendelse for ikke-bosatte og bosatte for å hindre skatteunndragelse eller skatteomgåelse, herunder tiltak for å sikre at skattereglene overholdes, eller
  iv) får anvendelse for brukere av tjenester som ytes på eller fra en annen parts territorium, for å sikre utskriving eller inndrivelse av skatter fra slike brukere avledet fra kilder på partens territorium, eller
  v) atskiller tjenesteytere som er globalskattepliktige fra andre tjenesteytere, i erkjennelse av den forskjell i skattegrunnlaget som eksisterer mellom dem, eller
  vi) fastsetter, henfører eller fordeler inntekt, utbytte, fortjeneste, tap, fradrag eller gjeld for bosatte personer eller filialer, eller mellom beslektede personer eller filialer tilhørende samme person, for å sikre partens skattegrunnlag.

Skatteuttrykk eller skattebegreper omhandlet i bokstav d) i denne artikkel og i denne fotnoten skal bestemmes i samsvar med skattedefinisjoner og skattebegreper, eller tilsvarende eller lignende definisjoner og begreper, i henhold til interne lover og forskrifter hos parten som treffer tiltaket.

Article 3.18

Schedules of Specific Commitments

1. Each Party shall set out in a schedule the specific commitments it undertakes under Articles 3.4 (Market Access), 3.5 (National Treatment) and 3.6 (Additional Comments). With respect to sectors where such commitments are undertaken, each schedule shall specify:
   (a) terms, limitations and conditions on market access;
   (b) conditions and qualifications on national treatment;
   (c) undertakings relating to additional commitments referred to in Article 3.6 (Additional Commitments); and
   (d) where appropriate, the time-frame for implementation of such commitments and the date of entry into force of such commitments.
2. Measures inconsistent with Articles 3.4 (Market Access) and 3.5 (National Treatment) shall be inscribed in the column relating to Article 3.4 (Market Access). The inscription will be considered to provide a condition or qualification to Article 3.5 (National Treatment).
3. The Parties' Schedules of Specific Commitments are set out in Annex XII (Schedules of Specific Commitments).

Artikkel 3.18

Bindingslister over spesifikke forpliktelser

1. Hver part skal i en bindingsliste føre opp de spesifikke forpliktelser den påtar seg i henhold til artikkel 3.4 (Markedsadgang), 3.5 (Nasjonal behandling) og 3.6 (Tilleggsforpliktelser). For sektorer der slike forpliktelser er inngått, skal hver bindingsliste nærmere angi følgende:
   a) begrensninger på og vilkår for markedsadgang,
   b) vilkår for og begrensninger på nasjonal behandling,
   c) tilsagn i forbindelse med tilleggsforpliktelser nevnt i artikkel 3.6 (Tilleggsforpliktelser), og,
   d) der det er hensiktsmessig, tidsramme for gjennomføring av slike forpliktelser og datoen for deres ikrafttredelse.
2. Tiltak som er uforenlige med artikkel 3.4 (Markedsadgang) og 3.5 (Nasjonal behandling), skal føres opp i kolonnen for artikkel 3.4 (Markedsadgang). Oppføringen skal anses for å utgjøre et vilkår eller en begrensning med hensyn til artikkel 3.5 (Nasjonal behandling).
3. Partenes bindingslister over spesifikke forpliktelser er oppført i vedlegg XII (Bindingslister over spesifikke forpliktelser).

Article 3.19

Modification of Schedules

1. Upon written request of a Party, the Parties shall hold consultations to consider any modification or withdrawal of a specific commitment in the requesting Party's Schedule of Specific Commitments. The consultations shall be held within three months from the date of the request.
2. In the consultations, the Parties shall aim to ensure that a general level of mutually advantageous commitments no less favourable to trade than that provided for in the Schedule of Specific Commitments prior to such consultations is maintained. Modifications of Schedules of Specific Commitments are subject to the procedures set out in Articles 10.1 (Joint Committee) and 12.2 (Amendments).

Artikkel 3.19

Endring av bindingslister

1. Partene skal etter skriftlig anmodning fra en part holde konsultasjoner for å vurdere om en spesifikk forpliktelse i den anmodende parts bindingsliste over spesifikke forpliktelser bør endres eller oppheves. Konsultasjonene skal finne sted innen tre måneder etter at anmodningen er fremsatt.
2. Under konsultasjonene skal partene søke å sikre at det opprettholdes et generelt nivå på gjensidig fordelaktige forpliktelser som ikke er mindre gunstig for handelen enn det som var fastsatt i bindingslisten over spesifikke forpliktelser før konsultasjonene ble innledet. Endringer i bindingslistene over spesifikke forpliktelser skal skje i henhold til prosedyrene fastsatt i artikkel 10.1 (Den blandede komité) og 12.2 (Endringer).

Article 3.20

Review

With the objective of further liberalising trade in services between them the Parties shall review at

Artikkel 3.20

Gjennomgang

Partene skal, med sikte på en ytterligere liberalisering av handelen med tjenester dem imellom,

least every three years, or more frequently if so agreed, their Schedules of Specific Commitments and their Lists of MFN-Exemptions, taking into account in particular any autonomous liberalisation and on-going work under the auspices of the WTO. The first such review shall take place no later than five years from the date of entry into force of this Agreement.

gjennomgå sine respektive bindingslister over spesifikke forpliktelser og listene over unntak fra bestevilkårsklausulen (MFNunntak) minst hvert tredje år eller hyppigere dersom det er enighet om det, og skal da ta særlig hensyn til enhver liberalisering på frittstående grunnlag og pågående arbeid i regi av WTO. Den første gjennomgangen skal finne sted senest fem år etter at denne avtale er trådt i kraft.

Article 3.21

Annexes

The following Annexes form an integral part of this Chapter:
- Annex VIII (Lists of MFN-Exemptions);
- Annex IX (Movement of Natural Persons Supplying Services);
- Annex X (Recognition of Qualifications of Service Suppliers);
- Annex XI (Recognition of Certification of Competency and Training of Seafarers for Service on Board Vessels Registered in Switzerland);
- Annex XII (Schedules of Specific Commitments);
- Annex XIII (Telecommunications Services);
- Annex XIV (Financial Services); and
- Annex XV (Tourism and Travel Services).

Artikkel 3.21

Vedlegg

Følgende vedlegg utgjør en integrert del av dette kapittel:
- Vedlegg VIII (Lister over unntak fra bestevilkårsklausulen (MFNunntak)),
- Vedlegg IX (Bevegelighet for fysiske personer som yter tjenester),
- Vedlegg X (Godkjenning av tjenesteyteres kvalifikasjoner),
- Vedlegg XI (Godkjenning av sjømenns sertifiseringsbevis ved tjeneste om bord i fartøyer registrert i Sveits),
- Vedlegg XII (Bindingslister over spesifikke forpliktelser),
- Vedlegg XIII (Telekommunikasjonstjenester),
- Annex XIV (Finansielle tjenester), og
- Annex XV (Turisme og reisetjenester).

Chapter 4

Investment

Article 4.1

Scope and Coverage

1. This Chapter applies to commercial presence in all sectors, with the exception of services sectors as set out in Article 3.1 (Scope and Coverage).[12]
2. This Chapter does not include investment protection and shall be without prejudice to the interpretation or application of other international agreements relating to investment or taxation to which one or several EFTA States and Indonesia are parties.
3. Nothing in this Chapter shall be construed to impose any obligation with respect to government procurement.

Kapittel 4

Investeringer

Artikkel 4.1

Virkeområde og dekningsomfang

1. Dette kapittel får anvendelse på kommersiell tilstedeværelse i alle sektorer, med unntak av tjenestesektorer som fastsatt i artikkel 3.1 (Virkeområde og dekningsomfang).[12]
2. Dette kapittel omfatter ikke investeringsbeskyttelse og skal ikke ha noen virkning for fortolkningen eller anvendelsen av andre internasjonale avtaler om investeringsvirksomhet eller beskatning som en eller flere EFTA-stater og Indonesia er part i.
3. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at det pålegges noen forpliktelse med hensyn til offentlige anskaffelser.

[12] It is understood that services specifically exempted from the scope of Chapter 3 (Trade in Services) do not fall under the scope of this Chapter.

[12] Partene er innforstått med at tjenester som er spesifikt unntatt fra virkeområdet for kapittel?3 (Handel med tjenester), ikke kommer inn under dette kapittels virkeområde.

Article 4.2

Definitions

For the purposes of this Chapter,

(a) "juridical person" means any legal entity duly constituted or otherwise organised under applicable laws and regulations, whether for profit or otherwise, and whether privately-owned or governmentally-owned, including any corporation, partnership, joint venture, sole proprietorship or association;

(b) "juridical person of a Party" means a juridical person constituted or otherwise organised under applicable laws and regulations of a Party and engaged in substantive business operations in that Party;

(c) "natural person" means a person having the nationality of a Party in accordance with applicable laws and regulations;

(d) "commercial presence" means any type of business establishment, including through:
   (i) the constitution, acquisition or maintenance of a juridical person; or
   (ii) the creation or maintenance of a branch or a representative office within the territory of another Party for the purpose of performing an economic activity.

Artikkel 4.2

Definisjoner

I dette kapittel menes med

a) «juridisk person»: ethvert rettssubjekt som er behørig opprettet eller på annen måte organisert i henhold til gjeldende lov og forskrift, uansett om det har et økonomisk formål eller ikke, og uansett om det er privat eller offentlig eid, herunder enhver form for selskap, kompaniskap, foretakssammenslutning («joint venture»), enkeltpersonforetak eller forening,

b) «juridisk person fra en part»: en juridisk person som er opprettet eller på annen måte organisert i henhold til en parts gjeldende lover og forskrifter, og som driver en vesentlig forretningsvirksomhet i denne parten,

c) «fysisk person»: en person som er statsborger av en part i henhold til gjeldende lov og forskrift,

d) «kommersiell tilstedeværelse»: forretningsvirksomhet av enhver art, blant annet gjennom
   i) stiftelse, erverv eller videreføring av en juridisk person, eller
   ii) opprettelse eller videreføring av filial eller representasjonskontor på en annen parts territorium med det formål å drive økonomisk virksomhet.

Article 4.3

Investment Promotion

1. The Parties recognise the importance of cooperating to promote investment and technology flows as a means to achieve economic growth and development through effective ways based on common interest and mutual benefits.
2. Cooperation as referred to in paragraph 1 may include:
   (a) identifying investment opportunities and activities to promote investment abroad, in particular partnerships between small and medium sized enterprises;
   (b) exchange of information on investment regulations; and
   (c) furthering of an investment climate conducive to increase investment flows.

Artikkel 4.3

Fremme av investeringer

1. Partene erkjenner betydningen av samarbeid for å fremme investering og teknologioverføring som et middel til å oppnå økonomisk vekst og utvikling ved å anvende effektive metoder med utgangspunkt i felles interesse og gjensidig nytte.
2. Samarbeid som omtalt i nr. 1 kan omfatte
   a) kartlegging av investeringsmuligheter og aktiviteter for å fremme investeringer i utlandet, særlig partnerskap mellom små og mellomstore bedrifter,
   b) utveksling av informasjon om bestemmelser som regulerer investeringer, og
   c) fremme av gunstige betingelser som bidrar til økte investeringsstrømmer.

Article 4.4

National Treatment

In the sectors inscribed in Annex XVI (Schedules of Specific Commitments) and subject to any conditions and qualifications set out therein, each

Artikkel 4.4

Nasjonal behandling

Innenfor de sektorene som er oppført i vedlegg XVI (Bindingslister over spesifikke forpliktelser), og med forbehold for eventuelle vilkår og

Party shall accord to juridical and natural persons of another Party, and to the commercial presence of such persons, treatment no less favourable than that it accords, in like situations, to its own juridical and natural persons, and to the commercial presence of such persons in its territory.

Article 4.5

Schedule of Specific Commitments

The sectors liberalised by each Party pursuant to this Chapter and the conditions and qualifications referred to in Article 4.4 (National Treatment) are set out in the Schedules of Specific Commitments included in Annex XVI (Schedules of Specific Commitments).

Article 4.6

Modification of Schedules

1. Upon written request of a Party, the Parties shall, hold consultations to consider any modification or withdrawal of a specific commitment in the requesting Party's Schedule of Specific Commitments. The consultations shall be held within three months from the date of the request.
2. In the consultations, the Parties shall aim to ensure that a general level of mutually advantageous commitments no less favourable than that provided for in the Schedule of Specific Commitments prior to such consultations is maintained. Modifications of Schedules of Specific Commitments are subject to the procedures set out in Articles 10.1 (Joint Committee) and 12.2 (Amendments).

Article 4.7

Key Personnel

1. Each Party shall, subject to its domestic laws and regulations, grant natural persons of another Party, and key personnel who are employed by natural or juridical persons of another Party, entry and temporary stay in its territory in order to engage in activities connected with commercial presence, including the provision of advice or key technical services.

2. Each Party shall, subject to its domestic laws and regulations, permit natural or juridical persons of another Party and their commercial

begrensninger som er angitt der, skal hver part gi juridiske og fysiske personer fra en annen part og slike personers kommersielle tilstedeværelse en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som i tilsvarende situasjoner gis dens egne juridiske og fysiske personer og slike personers kommersielle tilstedeværelse på partens territorium.

Artikkel 4.5

Bindingslister over spesifikke forpliktelser

De sektorer hver av partene har liberalisert i henhold til dette kapittel, og de vilkår og begrensninger som er omtalt i artikkel 4.4 (Nasjonal behandling), er oppført i bindingslistene over spesifikke forpliktelser i vedlegg XVI (Bindingslister over spesifikke forpliktelser).

Artikkel 4.6

Endring av bindingslister

1. Partene skal etter skriftlig anmodning fra en part holde konsultasjoner for å vurdere om en spesifikk forpliktelse i den anmodende parts bindingsliste over spesifikke forpliktelser bør endres eller oppheves. Konsultasjonene skal finne sted innen tre måneder etter at anmodningen er fremsatt.
2. Under konsultasjonene skal partene søke å sikre at det opprettholdes et generelt nivå på gjensidig fordelaktige forpliktelser som ikke er mindre gunstig enn det som var fastsatt i bindingslisten over spesifikke forpliktelser før konsultasjonene ble innledet. Endringer i bindingslistene over spesifikke forpliktelser skal skje i henhold til prosedyrene fastsatt i artikkel 10.1 (Den blandede komité) og 12.2 (Endringer).

Artikkel 4.7

Nøkkelpersonell

1. Hver part skal, med de eventuelle begrensninger som følger av partens egne lover og forskrifter, gi fysiske personer fra en annen part og nøkkelpersoner som er ansatt hos fysiske eller juridiske personer fra en annen part, innreise- og midlertidig oppholdstillatelse på sitt territorium for at de kan delta i virksomhet forbundet med kommersiell tilstedeværelse, herunder rådgivning og yting av viktige tekniske tjenester.
2. Hver part skal, med de eventuelle begrensninger som følger av partens egne lover og forskrifter, gi fysiske eller juridiske personer fra

presence, to employ, in connection with commercial presence, any key personnel of the natural or juridical person's choice regardless of nationality and citizenship provided that such key personnel has been permitted to enter, stay and work in its territory and that the employment concerned conforms to the terms, conditions and time limits of the permission granted to such key personnel.

3. The Parties should, subject to their domestic laws and regulations, grant entry and temporary stay and provide any necessary documentation to the spouse and minor children of key personnel.

en annen part og deres kommersielle tilstedeværelse adgang til, i forbindelse med slik tilstedeværelse, å ansette nøkkelpersoner etter den fysiske eller juridiske personens eget valg uavhengig av nasjonalitet og statsborgerskap, forutsatt at disse nøkkelpersonene har fått tillatelse til å reise inn, oppholde seg og arbeide på partens territorium, og at den aktuelle ansettelsen er i samsvar med de vilkår, betingelser og tidsbegrensninger som gjelder for tillatelsen som er gitt nøkkelpersonene.

3. Partene bør, med de eventuelle begrensninger som følger av deres respektive lover og forskrifter, gi innreise- og midlertidig oppholdstillatelse til, og sørge for all nødvendig dokumentasjon for, ektefelle til og mindreårige barn av nøkkelpersoner.

Article 4.8

Right to Regulate

1. Subject to the provisions of this Chapter, a Party may, on a non-discriminatory basis, adopt, maintain or enforce any measure that is in the public interest, such as measures to meet health, safety or environmental concerns or reasonable measures for prudential purposes.
2. A Party should not waive or otherwise derogate from, or offer to waive or otherwise derogate from, measures to meet health, safety or environmental concerns as an encouragement for the establishment, acquisition, expansion or retention in its territory of a commercial presence of persons of another Party or a non-party.

Artikkel 4.8

Rett til regulering

1. En part kan, med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsene i dette kapittel, på ikke-diskriminerende grunnlag vedta, opprettholde eller håndheve tiltak som er i offentlighetens interesse, for eksempel tiltak av betydning for helse, miljø eller sikkerhet eller rimelige tiltak av forsiktighetshensyn.
2. En part bør ikke gi avkall på eller på annen måte avvike fra, eller tilby å gi avkall på eller på annen måte avvike fra, tiltak av betydning for helse, miljø eller sikkerhet for å stimulere til oppstart, erverv, utvidelse eller opprettholdelse av kommersiell tilstedeværelse av personer fra en annen part eller en ikkepart på sitt territorium.

Article 4.9

Payments and Transfers

1. Except under the circumstances referred to in Article 4.10 (Restrictions to Safeguard the Balance-of-Payments), no Party shall apply restrictions on current payments and capital movements relating to commercial presence in non-services sectors.

2. Nothing in this Chapter shall affect the rights and obligations of the Parties under the Articles of Agreement of the IMF, including the use of exchange actions which are in conformity with the Articles of Agreement of the IMF, provided that a Party shall not impose restrictions on capital transactions inconsistent with its obligations under this Chapter.

Artikkel 4.9

Betalinger og overføringer

1. Med unntak for de omstendigheter som er nevnt i artikkel 4.10 (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), skal en part ikke legge restriksjoner på løpende betalinger og kapitalbevegelser i forbindelse med kommersiell tilstedeværelse i sektorer utenom tjenestesektorene.
2. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal ha virkning for partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til IMFavtalens artikler, herunder bruk av valutamessige tiltak som er i samsvar med nevnte artikler, forutsatt at en part ikke innfører restriksjoner på kapitaltransaksjoner som er uforenlige med dens forpliktelser etter dette kapittel.

Article 4.10

Restrictions to Safeguard the Balance-of-Payments

For the purposes of this Chapter, paragraphs 1 to 3 of Article XII of the GATS, shall apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, mutatis mutandis.

Artikkel 4.10

Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

For dette kapittels formål får artikkel XII nr. 1–3 i GATS anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Article 4.11

General Exceptions

For the purposes of this Chapter, Article XIV of the GATS applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, mutatis mutandis.

Artikkel 4.11

Generelle unntak

For dette kapittels formål får artikkel XIV i GATS anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Article 4.12

Security Exceptions

For the purposes of this Chapter, paragraph 1 of Article XIVbis of the GATS applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, mutatis mutandis.

Artikkel 4.12

Sikkerhetsunntak

For dette kapittels formål får artikkel XIVa nr. 1 i GATS anvendelse og innlemmes herved i denne avtale og gjøres til en del av den, med de nødvendige endringer.

Article 4.13

Review

This Chapter shall be subject to periodic review within the framework of the Joint Committee regarding the possibility of further developing the Parties' commitments.

Artikkel 4.13

Gjennomgang

Bestemmelsene i dette kapittel skal gjennomgås jevnlig innenfor rammen av Den blandede komité med sikte på en mulig videreutvikling av partenes forpliktelser.

Chapter 5

Protection of Intellectual Property

Article 5

Protection of Intellectual Property

1. The Parties shall grant and ensure adequate, effective and non-discriminatory protection of intellectual property rights, and provide for measures for the enforcement of such rights against infringement thereof, including counterfeiting and piracy, in accordance with the provisions of this Chapter, Annex XVII (Protection of Intellectual Property) and the Record of Understanding regarding Patents, and the international agreements referred to therein.
2. The Parties shall accord each other's nationals treatment no less favourable than that they accord to their own nationals. Exemptions from this obligation shall be in accordance with the substantive provisions of Articles 3

Kapittel 5

Immaterialrettslig vern

Artikkel 5

Immaterialrettslig vern

1. Partene skal gi og sikre et tilstrekkelig, effektivt og ikke-diskriminerende vern av immaterialrettigheter, og fastsette tiltak for å sikre disse rettighetene mot inngrep, herunder etterligning og piratkopiering, i samsvar med bestemmelsene i dette kapittel, vedlegg XVII (Immaterialrettslig vern) og tolkningsprotokollen om patenter samt de internasjonale avtalene det vises til der.
2. Partene skal gi hverandres borgere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den de gir sine egne borgere. Unntak fra denne forpliktelsen skal være i samsvar med de materielle bestemmelsene i artikkel 3 og 5 i

and 5 of the WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (hereinafter referred to as the "TRIPS Agreement").

3. The Parties shall grant to each other's nationals treatment no less favourable than that accorded to nationals of a non-party. Exemptions from this obligation must be in accordance with the substantive provisions of the TRIPS Agreement.
4. If a Party concludes a trade agreement containing provisions on the protection of intellectual property rights with a non-party that has to be notified under Article XXIV of the GATT 1994, it shall also notify the other Parties and accord to them treatment no less favourable than that provided under such agreement. The Party concluding such an agreement shall, upon request of another Party, negotiate incorporation into this Agreement of provisions of the agreement granting a treatment no less favourable than that provided under that agreement.
5. Upon request of a Party, to the Joint Committee, the Parties agree to review the provisions of this Chapter and Annex XVII (Protection of Intellectual Property), with a view, *inter alia*, to further developing adequate levels of protection and implementation.

WTO-avtalen om handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter (heretter kalt «TRIPS-avtalen»).

3. Partene skal gi hverandres borgere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den de gir borgere fra en ikkepart. Unntak fra denne forpliktelsen skal være i samsvar med de materielle bestemmelsene i TRIPS-avtalen.
4. Dersom en part og en ikkepart inngår en handelsavtale som inneholder bestemmelser om vern av immaterialrettigheter, og som det i henhold til artikkel XXIV i GATT 1994 skal gis melding om, skal førstnevnte part underrette også de øvrige parter og gi dem en behandling som ikke er mindre gunstig enn det som er fastsatt i den aktuelle handelsavtalen. Parten som inngår en slik avtale, skal på anmodning fra en annen part forhandle om å innarbeide i denne avtale bestemmelser som sikrer en behandling som ikke er mindre gunstig enn det som er fastsatt i nevnte handelsavtale.
5. Partene er enige om at de, etter anmodning fra en part rettet til Den blandede komité, vil gjennomgå bestemmelsene i dette kapittel og i vedlegg XVII (Immaterialrettslig vern) med sikte på blant annet å videreutvikle et tilstrekkelig verne og gjennomføringsnivå.

Chapter 6

Government Procurement

Article 6.1

Transparency

1. The Parties shall enhance their mutual understanding of their government procurement laws and regulations regarding their respective procurement markets.
2. Each Party shall publish its laws, or otherwise make publicly available, its domestic laws, regulations and administrative rulings of general application, as well as international agreements to which it is a party and may affect its procurement markets.
3. Each Party shall promptly respond to specific questions and provide information requested by another Party on matters referred to in paragraph 2.

Kapittel 6

Offentlige anskaffelser

Artikkel 6.1

Åpenhet

1. Partene skal øke den gjensidige innsikten i hverandres lover og forskrifter om offentlige anskaffelser med hensyn til sine respektive anskaffelsesmarkeder.
2. Hver part skal kunngjøre sine lover eller på annen måte gjøre offentlig tilgjengelig de av sine nasjonale lover, forskrifter og forvaltningsvedtak som er gitt generell anvendelse, samt internasjonale avtaler den er part i, dersom de kan ha betydning for partens anskaffelsesmarkeder.
3. Hver part skal omgående besvare konkrete spørsmål og gi opplysninger som etterspørres av en annen part i saker som omtalt i nr. 2.

Article 6.2

Further Negotiations

The Parties shall promptly notify each other if they enter into an agreement granting market access for government procurement with a non-party and shall, upon request from another Party, enter into negotiation on market access on government procurement.

Artikkel 6.2

Videre forhandlinger

Partene skal omgående underrette hverandre dersom de inngår avtale med en ikkepart om adgang til deres marked for offentlige anskaffelser, og skal på anmodning fra en annen part innlede forhandlinger om adgang til markedet for offentlige anskaffelser.

Article 6.3

Contact Points

1. Exchange of information and cooperation shall be facilitated through the following contact points:
   (a) for EFTA, the EFTA Secretariat; and
   (b) for Indonesia, the National Public Procurement Agency (NPPA).
2. Each Party shall notify the other Parties of any change to its contact point.

Artikkel 6.3

Kontaktpunkter

1. Det skal legges til rette for utveksling av informasjon og samarbeid gjennom følgende kontaktpunkter:
   a) for EFTA-statene: EFTA-sekretariatet, og
   b) for Indonesia: Indonesias kontor for offentlige anskaffelser (LKPP).
2. Hver part skal underrette de øvrige parter om eventuelle endringer med hensyn til sitt kontaktpunkt.

Article 6.4

Dispute Settlement

1. The Parties shall not have recourse to dispute settlement under Chapter 11 (Dispute Settlement) for any matter arising under this Chapter.
2. The Parties agree to negotiate application of Chapter 11 (Dispute Settlement) to any new articles in the context of Article 6.2 (Further Negotiations).

Artikkel 6.4

Tvisteløsning

1. Partene kan ikke benytte tvisteløsningsprosedyrene i kapittel 11 (Tvisteløsning) i saker som omfattes av dette kapittel.
2. Partene er enige om å forhandle om kapittel 11 (Tvisteløsning) skal få anvendelse på eventuelle nye artikler innenfor rammen av artikkel 6.2 (Videre forhandlinger).

Chapter 7

Competition

Article 7.1

Rules of Competition concerning Enterprises

1. The Parties recognise that anti-competitive practices have the potential to undermine the benefits of economic partnership arising from this Agreement. The following practices of enterprises are incompatible with the proper functioning of this Agreement in so far as they may affect trade between the Parties:
   (a) agreements between enterprises, decisions by associations of enterprises and concerted practices between enterprises which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition; and
   (b) abuse by one or more enterprises of a dominant position in the territory of a Party as a whole or in a substantial part thereof.

Kapittel 7

Konkurranse

Artikkel 7.1

Konkurranseregler for foretak

1. Partene erkjenner at konkurransebegrensende atferd kan undergrave fordelene ved det økonomiske partnerskapet som følger av denne avtale. Følgende atferd hos foretak er uforenlig med denne avtales virkemåte i den grad den kan ha betydning for samhandelen mellom partene:
   a) avtaler mellom foretak, beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak og samordnet opptreden mellom foretak som har som formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen, og
   b) ett eller flere foretaks utilbørlige utnyttelse av sin dominerende stilling på en parts territorium eller på en vesentlig del av det.

2. The Parties shall apply their respective domestic competition laws and regulations with a view to proscribe such practices as outlined in paragraph 1 in conformity with the principles of transparency, non-discrimination and procedural fairness.
3. The rights and obligations under this Chapter shall only apply between the Parties.

Article 7.2

State Enterprises, Enterprises with Special and Exclusive Rights and Designated Monopolies

1. Nothing in this Chapter shall be construed to prevent a Party from establishing or maintaining state enterprises, enterprises with special or exclusive rights or designated monopolies.
2. The Parties shall ensure that state enterprises, enterprises with special or exclusive rights and designated monopolies do not adopt or maintain anti-competitive practices affecting trade between the Parties, insofar as the application of this provision does not obstruct the performance, in law or in fact, of the particular public tasks assigned to them.

Article 7.3

Cooperation

1. The Parties recognise the importance of general cooperation in the area of competition policy. The Parties may cooperate to exchange information relating to the development of competition policy, subject to their domestic laws and regulations and available resources. The Parties may conduct such cooperation through their competent authorities.
2. The Parties involved shall cooperate in their dealings with anti-competitive practices as outlined in paragraph 1 of Article 7.1 (Rules of Competition concerning Enterprises). Cooperation may include exchange of pertinent information that is available to the Parties. No Party shall be required to disclose information that is confidential according to its domestic laws and regulations.

Article 7.4

Consultations

The Parties may consult matters related to anti competitive practices and their adverse effects to trade. The consultations shall be without prejudice to the autonomy of each Party to develop,

2. Partene skal anvende sine respektive konkurranselover og forskrifter med sikte på å forby atferd som angitt i nr. 1, i samsvar med prinsippene om åpenhet, likebehandling og en rettferdig saksbehandling.
3. Rettigheter og forpliktelser etter dette kapittel får anvendelse bare mellom partene.

Artikkel 7.2

Statsforetak, foretak som er gitt sær- eller eneretter, eller utpekte monopoler

1. Ingen bestemmelse i dette kapittel skal tolkes slik at en part hindres i å etablere eller opprettholde statsforetak, foretak som er gitt sær- eller eneretter, eller utpekte monopoler.
2. Partene skal sikre at statsforetak, foretak som er gitt sær- eller eneretter, og utpekte monopoler ikke vedtar eller opprettholder konkurransebegrensende atferd som påvirker handelen mellom partene, i den grad anvendelsen av denne bestemmelse verken faktisk eller juridisk hindrer foretakene og monopolene i å utføre de særlige offentlige oppgavene som er tillagt dem.

Artikkel 7.3

Samarbeid

1. Partene erkjenner betydningen av å samarbeide om konkurransepolitikk i sin alminnelighet. De kan samarbeide for å utveksle informasjon om utarbeiding av konkurransepolitikk, med forbehold for deres respektive lover og forskrifter og tilgjengelige ressurser. Samarbeidet kan finne sted gjennom vedkommende myndigheter hos partene.
2. De berørte parter skal samarbeide i saker om konkurransebegrensende atferd som angitt i artikkel 7.1 (Konkurranseregler for foretak) nr. 1. Samarbeidet kan omfatte utveksling av relevant informasjon som partene har tilgang til. En part plikter ikke å utlevere informasjon som etter partens egne lover og forskrifter er konfidensiell.

Artikkel 7.4

Konsultasjoner

Partene kan konsultere hverandre i saker om konkurransebegrensende atferd og den negative virkningen den har på handelen. Konsultasjonene skal ikke berøre den frie adgangen hver part har til å

maintain and enforce its domestic competition laws and regulations.

utarbeide, opprettholde og håndheve sine egne konkurranselover og forskrifter.

Article 7.5

Dispute Settlement

The Parties shall not have recourse to dispute settlement under Chapter 11 (Dispute Settlement) for any matter arising under this Chapter.

Artikkel 7.5

Tvisteløsning

Partene kan ikke benytte tvisteløsningsprosedyrene i kapittel 11 (Tvisteløsning) i saker som omfattes av dette kapittel.

Chapter 8

Trade and Sustainable Development

Article 8.1

Context, Objectives, and Scope

1. The Parties recall the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment of 1972, the Rio Declaration on Environment and Development 1992, Agenda 21 on Environment and Development of 1992, the Johannesburg Plan of Implementation on Sustainable Development of 2002, the Rio+20 Outcome Document "The Future We Want" of 2012, the UN Sustainable Development Summit Outcomes Document "Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development" of 2015, Monterrey Consensus of the International Conference on Financing for Development of 2002, Doha Declaration on Financing for Development of 2008 and Addis Ababa Action Agenda of 2015, ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up of 1998, the Ministerial Declaration of the UN Economic and Social Council on Full Employment and Decent Work of 2006, and the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization of 2008.
2. The Parties reaffirm their commitment to promote the development of international trade in such a way as to contribute to the objective of sustainable development and to ensure that this objective is integrated and reflected in the Parties' trade relations.
3. The Parties recognise that economic development, social development and environmental protection are interdependent and mutually reinforcing components of sustainable development. They underline the benefit of cooperation on trade-related labour and environmental issues as part of a global approach to trade and sustainable development. They further

Kapittel 8

Handel og bærekraftig utvikling

Artikkel 8.1

Kontekst, formål og virkeområde

1. Partene minner om erklæringen vedtatt på FN-konferansen om det menneskelige miljø i 1972, Rio-erklæringen om miljø og utvikling fra 1992, Agenda 21 om miljø og utvikling fra 1992, handlingsplanen for en bærekraftig utvikling vedtatt i Johannesburg i 2002, sluttdokumentet «The Future We Want» vedtatt på Rio+20-konferansen i 2012, sluttdokumentet «Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development» vedtatt på FNs toppmøte om bærekraftig utvikling i 2015, slutterklæringen fra den internasjonale konferansen for finansiering for utvikling i Monterrey i 2002 («Monterrey-konsensus»), Doha-erklæringen om finansiering for utvikling fra 2008 og sluttdokumentet vedtatt på Addis Abeba-konferansen om finansiering for utvikling i 2015, ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgingen av erklæringen fra 1998, ministererklæringen om full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår vedtatt av FNs økonomiske og sosiale råd i 2006 og ILOs erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering fra 2008.
2. Partene bekrefter at de forplikter seg til å fremme utvikling av internasjonal handel på en slik måte at det bidrar til målsettingen om en bærekraftig utvikling, og til å sikre at denne målsettingen innlemmes og kommer til uttrykk i partenes handelsforbindelser.
3. Partene erkjenner at miljøvern og økonomisk og sosial utvikling er gjensidig avhengige og forsterkende faktorer for å oppnå en bærekraftig utvikling. De understreker nytten av å samarbeide om handelsrelaterte sider ved miljø- og arbeidslivsspørsmål som ledd i en global tilnærming til handel og bærekraftig utvikling. Videre erkjenner de at en bærekraftig utvik-

recognise that eradicating poverty is an indispensable requirement for sustainable development and that trade can be an engine for inclusive economic growth and poverty reduction.

4. The Parties agree that this Chapter embodies a cooperative approach based on common values and interests, taking into account the differences in their levels of development as appropriate.
5. The Parties agree that the provisions of this Chapter shall not be applied in a manner that would constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination or as a disguised restriction on trade between the Parties.
6. Except as otherwise provided for in this Chapter, this Chapter applies to trade-related and investment-related aspects of sustainable development in all its dimensions.
7. The reference to labour in this Chapter includes the objective to promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all as stipulated in Goal 8 of the 2030 Sustainable Development Agenda and issues relevant to Decent Work Agenda as agreed in the ILO.

ling har som nødvendig forutsetning å utrydde fattigdom, og at handel kan være en drivkraft i arbeidet for å oppnå en inkluderende økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon.

4. Partene er enige om at dette kapittel representerer en samarbeidsorientert tilnærming grunnet på felles verdier og interesser som tar hensyn til deres ulike utviklingsnivå der det er relevant.
5. Partene er enige om at bestemmelsene i dette kapittel ikke skal anvendes på en måte som vil innebære vilkårlig eller urettmessig forskjellsbehandling eller en skjult begrensning av handelen mellom dem.
6. Med mindre noe annet er fastsatt i dette kapittel, skal kapittel 8 få anvendelse på handels- og investeringsrelaterte sider ved alle former for bærekraftig utvikling.
7. Med «arbeids-», «arbeidslivs-» og «arbeider-» menes i dette kapittel også målsettingen om å fremme en inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, sysselsetting og anstendig arbeid for alle som fastsatt i mål 8 i 2030agendaen for en bærekraftig utvikling samt spørsmål av betydning for handlingsplanen «Decent Work Agenda», vedtatt av ILO.

Article 8.2

Right to Regulate and Levels of Protection

1. Recognising the right of each Party, subject to the provisions of this Agreement, to pursue its own means for achieving sustainable development, including establishing its own levels of labour and environmental protection and to adopt or modify accordingly its relevant domestic laws and policies, each Party shall seek to ensure that its domestic laws and policies provide for and encourage high levels of environmental and labour protection, consistent with standards, principles and agreements which they are committed or a Party to, and shall strive to further improve the level of protection provided for in those domestic laws and policies.
2. The Parties recognise the importance of scientific, technical, and other information, and relevant international standards, guidelines and recommendations, as references in preparing and implementing measures related to environment and labour conditions that affect trade and investment between them.

Artikkel 8.2

Rett til regulering og vernenivå

1. Idet de anerkjenner hverandres rett til selv å bestemme på hvilken måte de skal oppnå en bærekraftig utvikling, herunder å fastsette nivået for sitt eget miljø- og arbeidervern og i tråd med dette å vedta ny eller endre eksisterende relevant lovgivning og politikk, med de eventuelle begrensninger som følger av bestemmelsene i denne avtale, skal partene arbeide for å sikre at deres egen lovgivning og politikk fastsetter og fremmer et høyt miljø- og arbeidervernnivå i samsvar med de standarder, prinsipper og avtaler de har forpliktet seg til eller er part i, og skal bestrebe seg på å styrke vernet fastsatt i slik intern lovgivning og politikk ytterligere.
2. Partene erkjenner betydningen av vitenskapelig, teknisk og annen informasjon samt relevante internasjonale standarder, retningslinjer og anbefalinger som referanse når de utformer og gjennomfører tiltak som gjelder miljø og arbeidsforhold, og som påvirker handelen og investeringsvirksomheten dem imellom.

Article 8.3

Upholding Levels of Protection in the Application and Enforcement of Laws, Regulations or Standards

1. The Parties shall effectively apply their environmental and labour laws, regulations or standards.
2. Subject to Article 8.2 (Right to Regulate and Levels of Protection), the Parties shall not:

   (a) weaken or reduce levels of environmental or labour protection provided by their domestic laws, regulations or standards with the sole intention to encourage investment from another Party or to seek or to enhance a competitive trade advantage of producers or service providers operating in its territory; or

   (b) waive or otherwise derogate from, or offer to waive or otherwise derogate from, such domestic laws, regulations or standards in order to encourage investment from another Party or to seek or to enhance a competitive trade advantage of producers or service providers operating in its territory.

Artikkel 8.3

Opprettholdelse av vernenivå ved anvendelse og håndheving av lover, forskrifter og standarder

1. Partene skal anvende sine miljø- og arbeidslivslover, forskrifter og standarder effektivt.

2. Med de eventuelle begrensninger som følger av artikkel 8.2 (Rett til regulering og vernenivå), skal partene ikke

   a) svekke eller senke miljø- eller arbeidervernnivået fastsatt i deres egne lover, forskrifter eller standarder utelukkende i den hensikt å stimulere til investeringer fra en annen part eller å søke eller styrke et handelsmessig konkurransefortrinn for produsenter eller tjenesteytere som driver virksomhet på deres territorium, og heller ikke

   b) gi avkall på eller på annen måte avvike fra, eller tilby å gi avkall på eller på annen måte avvike fra, slike interne lover, forskrifter eller standarder i den hensikt å stimulere til investeringer fra en annen part eller å søke eller styrke et handelsmessig konkurransefortrinn for produsenter eller tjenesteytere som driver virksomhet på deres territorium.

Article 8.4

Sustainable Economic Development

1. The Parties recognise that trade is an engine for inclusive economic growth and poverty reduction, and contributes to the promotion of sustainable development in all its dimensions.

2. The Parties shall strive to facilitate and promote investment, trade in, and dissemination of, goods and services that contribute to sustainable development, such as environmental technologies, sustainable renewable energy, as well as goods and services that are energy efficient or subject to voluntary sustainability schemes.
3. The Parties agree to exchange views and may consider, jointly or bilaterally, cooperation in this area.

Artikkel 8.4

Bærekraftig økonomisk utvikling

1. Partene erkjenner at handel er en drivkraft i arbeidet for å oppnå en inkluderende økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon og bidrar til å fremme alle former for bærekraftig utvikling.
2. Partene skal bestrebe seg på å fremme og legge forholdene til rette for investeringer i, handel med og spredning av varer og tjenester som bidrar til en bærekraftig utvikling, som miljøteknologi og bærekraftig fornybar energi, samt varer og tjenester som er energieffektive, eller som omfattes av frivillige bærekraftsordninger.
3. Partene er enige om å utveksle synspunkter og kan vurdere å samarbeide, enten i fellesskap eller bilateralt, på dette området.

Article 8.5

Social Development

1. The Parties recall the obligations deriving from the international human rights instruments to which they are a party.

Artikkel 8.5

Sosial utvikling

1. Partene minner om forpliktelsene som følger av de internasjonale menneskerettsinstrumentene de er part i.

2. The Parties underline the need to protect the welfare and improve the livelihoods of vulnerable groups such as women, children, small holders, subsistence farmers or fishermen.
3. The Parties emphasise the importance of information, education and training on sustainability at all levels in order to contribute to sustainable social development.

Article 8.6

International Labour Standards and Agreements

1. The Parties recall the obligations deriving from membership of the ILO and the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up adopted by the International Labour Conference at its 86th Session in 1998, to respect, promote and realise the principles concerning the fundamental rights, namely:
   (a) freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining;
   (b) the elimination of all forms of forced or compulsory labour;
   (c) the effective abolition of child labour; and
   (d) the elimination of discrimination in respect of employment and occupation.
2. The Parties reaffirm their commitment, under the Sustainable Development Goal number 8 as well as the Ministerial Declaration of the UN Economic and Social Council on Full Employment and Decent Work of 2006, to recognise full and productive employment and decent work for all as a key element of sustainable development for all countries and as a priority objective of international cooperation and to promoting the development of international trade in a way that is conducive to full and productive employment and decent work for all.
3. The Parties recall the obligations deriving from membership of the ILO to effectively implement the ILO Conventions, which they have ratified, and to make continued efforts towards ratifying the fundamental ILO Conventions as well as the other Conventions that are classified as "up-to-date" by the ILO.
4. The Parties reaffirm, as set out in the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization, adopted by the International Labour Conference at its 97th Session in 2008, that the violation of fundamental principles and rights at work shall not be invoked or otherwise used as a legitimate comparative advantage and that

2. Partene understreker behovet for å trygge velferden og bedre levekårene for sårbare grupper som kvinner, barn, småbrukere, selvbergingsbønder og fiskere.
3. Partene understreker at informasjon om og utdanning og opplæring i bærekraft på alle plan er viktig for å bidra til en bærekraftig sosial utvikling.

Artikkel 8.6

Internasjonale arbeidslivsstandarder og avtaler

1. Partene minner om forpliktelsene som følger av medlemskap i ILO og av ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet samt oppfølgingen av erklæringen vedtatt på Den internasjonale arbeidskonferansens 86. sesjon i 1998, om å respektere, fremme og gjennomføre prinsippene som følger av de grunnleggende rettigheter, det vil si:
   a) foreningsfrihet og reell anerkjennelse av retten til å føre kollektive forhandlinger,
   b) avskaffing av alle former for tvangsarbeid,
   c) effektiv avskaffing av barnearbeid, og
   d) avskaffing av forskjellsbehandling ved ansettelse og i yrke.
2. Partene bekrefter at de, i henhold til bærekraftsmål 8 samt ministererklæringen om full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår vedtatt av FNs økonomiske og sosiale råd i 2006, forplikter seg til å anerkjenne full og produktiv sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår for alle som en sentral forutsetning for å oppnå en bærekraftig utvikling i alle land og som en prioritert målsetting for internasjonalt samarbeid, og til å fremme utvikling av internasjonal handel på en slik måte at det bidrar til full og produktiv sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår for alle.
3. Partene minner om forpliktelsene som følger av medlemskap i ILO, om effektivt å gjennomføre ILO-konvensjonene de har ratifisert, og om kontinuerlig å arbeide for at de grunnleggende ILO-konvensjonene og de øvrige konvensjonene ILO har klassifisert som ajourførte, blir ratifisert.
4. Partene bekrefter, slik det er fastsatt i ILOs erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering, som ble vedtatt på Den internasjonale arbeidskonferansens 97. sesjon i 2008, at brudd på grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet ikke skal kunne påberopes eller på annet vis benyttes som et

labour standards shall not be used for protectionist trade purposes.

Article 8.7

Multilateral Environmental Agreements and Environmental Principles

1. The Parties reaffirm their commitment to the effective implementation in their domestic laws, regulations and practices of the multilateral environmental agreements to which they are a party.
2. The Parties reaffirm their adherence to environmental principles reflected in the international instruments referred to in Article 8.1 (Context, Objectives, and Scope).

Article 8.8

Sustainable Forest Management and Associated Trade

1. The Parties recognise the importance of effective law and governance in order to ensure sustainable management of forests and peatlands and thereby contribute to the reduction of greenhouse gas emissions and biodiversity loss resulting from deforestation and degradation of natural forests and peatlands, including from land-use change.
2. With the aim of contributing to sustainable management of forests and peatlands, including through the promotion of trade in products that derive from sustainably managed forests, the Parties undertake to, *inter alia*:
   (a) promote the effective use of the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES);
   (b) promote the development and use of certification schemes for forest-related products from sustainably managed forests;
   (c) promote the effective implementation and use of legality assurance system for timber as required in Forest Law Enforcement Governance and Trade Voluntary Partnership Agreement and corresponding schemes, with the aim to combat illegal logging and eliminate trade of illegal timber products; and
   (d) exchange information on trade-related initiatives on forest governance, including

legitimt komparativt fortrinn, og at arbeidslivsstandarder ikke skal benyttes til handelspolitisk proteksjonisme.

Artikkel 8.7

Multilaterale miljøavtaler og miljøprinsipper

1. Partene bekrefter at de forplikter seg til effektivt å gjennomføre multilaterale miljøavtaler de er part i, i sine egne lover og forskrifter og i sin praksis.
2. Partene bekrefter at de slutter opp om miljøprinsippene som er nedfelt i de internasjonale instrumentene omtalt i artikkel 8.1 (Kontekst, formål og virkeområde).

Artikkel 8.8

Bærekraftig forvaltning av skog og tilknyttet handel

1. Partene erkjenner betydningen av et effektivt regelverk og god forvaltningspraksis for å sikre en bærekraftig forvaltning av skog og torvmyrer og derved bidra til å redusere utslipp av klimagasser og tap av biologisk mangfold som følge av avskoging og forringelse av naturskog og torvmyrer, blant annet grunnet arealbruksendringer.
2. Med sikte på å bidra til en bærekraftig forvaltning av skog og torvmyrer, blant annet ved å fremme handel med varer som skriver seg fra bærekraftig forvaltet skog, forplikter partene seg til blant annet
   a) å arbeide for effektiv bruk av konvensjonen om internasjonal handel med truede plante- og dyrearter (CITES),
   b) å fremme utvikling og bruk av sertifiseringsordninger for skogrelaterte produkter som skriver seg fra bærekraftig forvaltet skog,
   c) å arbeide for effektiv gjennomføring og bruk av ordninger for verifisering av lovlig trevirke, som fastsatt i frivillige partnerskapsavtaler om håndheving av regelverk, forvaltningspraksis og handel innenfor skogsektoren («Forest Law Enforcement Governance and Trade (FLEGT) Voluntary Partnership Agreements») og tilsvarende ordninger, med sikte på å bekjempe ulovlig hogst og avskaffe handel med ulovlige produkter av trevirke, og
   d) å utveksle informasjon om handelsrelaterte initiativer om forvaltningspraksis i skog-

measures to combat illegal logging and measures to exclude illegally harvested timber and timber products from trade flows.

3. The Parties agree to cooperate on issues pertaining to sustainable management of forests and peatlands through bilateral arrangements if applicable and in the relevant multilateral fora in which they participate, in particular the United Nations collaborative initiative on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation as emphasised in the Paris Agreement.

Article 8.9

Sustainable Management of Fisheries and Aquaculture and Associated Trade

1. The Parties recognise the importance of ensuring the conservation and sustainable management of living marine resources and marine ecosystems, and the role of trade in pursuing these objectives.
2. For the purposes of paragraph 1, and in a manner consistent with their international obligations, the Parties commit to:
   (a) promote the implementation of comprehensive, effective and transparent policies and measures to combat illegal, unreported and unregulated (hereinafter referred to as "IUU") fishing and fisheries crime and to exclude products stemming from IUU fishing, fisheries crime, forced labour or human trafficking from trade flows, including from third parties into their market;
   (b) promote the development of sustainable and responsible aquaculture;
   (c) promote the use of FAOs Voluntary Guidelines for Catch Documentation Schemes; and
   (d) contribute to the fulfilment of the objectives set out in the 2030 Agenda for Sustainable Development regarding fisheries subsidies.
3. The Parties commit to comply with long-term conservation and management measures and effectively implement in their laws and practices the relevant international fisheries and aquaculture instruments to which they are a party.

sektoren, herunder tiltak for å bekjempe ulovlig hogst og tiltak for å utestenge ulovlig høstet trevirke og produkter av trevirke fra handelsstrømmene.

3. Partene er enige om å samarbeide i saker om bærekraftig forvaltning av skog og torvmyrer gjennom bilaterale ordninger der det er aktuelt, og i relevante multilaterale fora de deltar i, særlig gjennom De forente nasjoners samarbeidsinitiativ for å redusere utslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland («Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation, REDD+») slik det understrekes i Paris-avtalen.

Artikkel 8.9

Bærekraftig forvaltning av fiskeri og akvakultur og tilknyttet handel

1. Partene erkjenner betydningen av å sikre bevaring og bærekraftig forvaltning av levende ressurser og økosystemer i havet, og handelens rolle i å nå disse målene.
2. For formålene i nr. 1, og på en måte som er forenlig med deres internasjonale forpliktelser, forplikter partene seg til
   a) å arbeide for at det blir iverksatt en helhetlig, effektiv og gjennomsiktig politikk og tilhørende tiltak for å bekjempe ulovlig, urapportert og uregulert fiske (heretter kalt «UUUfiske») og fiskerikriminalitet, og å utstenge produkter som skriver seg fra UUUfiske, fiskerikriminalitet, tvangsarbeid eller menneskehandel, fra handelsstrømmene, herunder fra en tredje part inn på deres marked,
   b) å arbeide for at det utvikles en bærekraftig og ansvarlig akvakultur,
   c) å fremme bruk av FAOs (FNs organisasjon for ernæring og landbruk) frivillige retningslinjer for fangstsertifikatsystemer («Voluntary Guidelines for Catch Documentation Schemes»), og
   d) å bidra til at målsettingene om fiskerisubsidier fastsatt i 2030agendaen for en bærekraftig utvikling blir oppfylt.
3. Partene forplikter seg til å overholde langsiktige bevarings- og forvaltningstiltak og til effektivt å gjennomføre relevante internasjonale fiskeri- og akvakulturinstrumenter de er part i, i sin respektive lovgivning og praksis.

4. The Parties agree to cooperate on issues pertaining to sustainable management of fisheries and aquaculture through bilateral arrangements if applicable and in the relevant international fora in which they participate including in Regional Fisheries Managements Organisations by, *inter alia,* facilitating the exchange of information on IUU fishing in order to combat such activities.

Article 8.10

Sustainable Management of the Vegetable Oils Sector and Associated Trade

1. The Parties recognise the need to take into account the economic, environmental and social opportunities and challenges associated with the production of vegetable oils and that trade between them can play an important role in promoting sustainable management and operation of the vegetable oils sector.
2. With a view to ensuring economically, environmentally and socially beneficial and sound management and operation of the vegetable oils sector, the Parties commit to, *inter alia*:
   (a) effectively apply laws, policies and practices aiming at protecting primary forests, peatlands, and related ecosystems, halting deforestation, peat drainage and fire clearing in land preparation, reducing air and water pollution, and respecting rights of local and indigenous communities and workers;
   (b) support the dissemination and use of sustainability standards, practices and guidelines for sustainably produced vegetable oils;
   (c) cooperate on improving and strengthening government standards where applicable;
   (d) ensure transparency of domestic policies and measures pertaining to the vegetable oils sector; and
   (e) ensure that vegetable oils and their derivatives traded between the Parties are produced in accordance with the sustainability objectives referred to in subparagraph (a).

Article 8.11

Cooperation in International Fora

The Parties agree to strengthen their cooperation on issues of mutual interest to promote sustainable development, including labour and environmental issues and their trade and investment-related aspects, in relevant bilateral, regional and

4. Partene er enige om å samarbeide i saker om bærekraftig forvaltning av fiskeri og akvakultur gjennom bilaterale ordninger der det er aktuelt, og i relevante internasjonale fora de deltar i, herunder i regionale fiskeriforvaltningsorganisasjoner ved blant annet å legge til rette for utveksling av informasjon om UUU-fiske for å bekjempe slik virksomhet.

Artikkel 8.10

Bærekraftig forvaltning av planteoljeindustrien og tilknyttet handel

1. Partene erkjenner at det er nødvendig å ta hensyn til de økonomiske, miljømessige og sosiale mulighetene og utfordringene som er forbundet med fremstilling av planteoljer, og at samhandelen mellom dem kan være viktig for å fremme en bærekraftig forvaltning av og virksomhet i planteoljeindustrien.
2. For å sikre at planteoljeindustrien forvaltes og driftes på en økonomisk, miljømessig og sosialt god og nyttig måte, forplikter partene seg til blant annet
   a) effektivt å anvende lovgivning, politikk og praksis som har som mål å verne primærskog, torvmyrer og tilhørende økosystemer, å stanse avskoging, drenering av torvmyrer og landrydding ved brenning, å redusere luft- og vannforurensning og å respektere rettighetene til lokal- og urfolksamfunn og deres arbeidstakere,
   b) å støtte spredning og bruk av bærekraftstandarder og praksis og av retningslinjer for bærekraftig fremstilte planteoljer,
   c) å samarbeide om å forbedre og styrke offentlige standarder der det er aktuelt,
   d) å sikre åpenhet om nasjonal politikk og nasjonale tiltak som gjelder planteoljeindustrien, og
   e) å sikre at planteolje og derivater av planteolje som handles mellom partene, fremstilles i samsvar med målsettingene om bærekraft omtalt i bokstav a).

Artikkel 8.11

Samarbeid i internasjonale fora

Partene er enige om å styrke samarbeidet i saker av felles interesse for å fremme en bærekraftig utvikling, herunder om miljø- og arbeidslivsspørsmål og handels- og investeringsrelaterte sider ved slike spørsmål, i relevante bilaterale, regionale og

multilateral fora, including in the ILO and within the framework of multilateral environmental agreements to which they are a party.

Article 8.12

Implementation and Consultations

1. The Parties shall designate the administrative entities, which shall serve as contact points for the purpose of implementing this Chapter.
2. A Party may, through the contact points referred to in paragraph 1, request expert consultations or consultations within the Joint Committee regarding any matter arising under this Chapter. The Parties shall make every attempt to arrive at a mutually satisfactory resolution of the matter. Where relevant, and subject to the agreement of the Parties, they may seek advice of the relevant international organisations or bodies.
3. The Parties shall not have recourse to arbitration under Chapter 11 (Dispute Settlement) for any matters arising under this Chapter.

Article 8.13

Review

The Parties shall periodically review, in the Joint Committee, progress achieved in pursuing the objectives set out in this Chapter, and consider relevant international developments to identify areas where further action could promote these objectives.

Chapter 9

Cooperation and Capacity Building

Article 9.1

Objectives and Scope

1. This Chapter sets out a framework for cooperation and capacity building under this Agreement.
2. The Parties agree that the aim of cooperation and capacity building is to foster competitiveness of goods and services, to enhance the fulfilment of applicable international standards, and to achieve sustainable development, in particular by strengthening human and institutional capacities.

multilaterale fora, blant annet gjennom ILO og innenfor rammen av multilaterale miljøavtaler de er part i.

Artikkel 8.12

Gjennomføring og konsultasjon

1. Partene skal utpeke de administrative enhetene som skal fungere som kontaktpunkter med sikte på å gjennomføre dette kapittel.
2. Gjennom kontaktpunktene nevnt i nr. 1 kan en part be om konsultasjoner på ekspertnivå eller i Den blandede komité i enhver sak som omfattes av dette kapittel. Partene skal gjøre sitt ytterste for å komme fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning i saken. Der det er aktuelt, og såfremt det er enighet om det, kan partene søke råd hos relevante internasjonale organisasjoner eller organer.
3. Partene kan ikke benytte voldgiftsprosedyrene i kapittel 11 (Tvisteløsning) i saker som omfattes av dette kapittel.

Artikkel 8.13

Gjennomgang

Partene skal jevnlig undersøke i Den blandede komité om det er gjort fremgang for å nå målene fastsatt i dette kapittel, og vurdere relevante internasjonale utviklingstrekk for å finne fram til områder der ytterligere innsats kan bidra til å nå disse målene.

Kapittel 9

Samarbeid og kapasitetsbygging

Artikkel 9.1

Formål og virkeområde

1. Dette kapittel fastsetter et rammeverk for samarbeid og kapasitetsbygging i henhold til denne avtale.
2. Partene er enige om at målet med samarbeid og kapasitetsbygging er å fremme konkurranseevnen i vare- og tjenestehandelen, å bedre etterlevelsen av gjeldende internasjonale standarder og å oppnå en bærekraftig utvikling, særlig ved å styrke den menneskelige og institusjonelle kapasiteten.

Article 9.2

Principles

1. The Parties shall promote cooperation and capacity building with the aim to enhance the mutual benefits of this Agreement in accordance with their national strategies and policy objectives and taking into account the different levels of social and economic development of the Parties.
2. Cooperation under this Chapter shall pursue the following objectives:
   (a) facilitate the implementation of the overall objectives of this Agreement, in particular to enhance mutually beneficial trade and investment opportunities arising from this Agreement;
   (b) support Indonesia's efforts to achieve sustainable economic and social development, including by strengthening human and institutional capacities.
3. Cooperation and capacity building shall cover sectors affected by the process of liberalisation and restructuring of the Indonesian economy as well as sectors with the potential to benefit from this Agreement.

Artikkel 9.2

Prinsipper

1. Partene skal fremme samarbeid og kapasitetsbygging med sikte på å bedre de gjensidige fordelene ved denne avtale i samsvar med deres respektive nasjonale strategier og politiske målsettinger, og skal da ta hensyn til de ulike utviklingsnivåene partene befinner seg på sosialt og økonomisk.
2. Samarbeid etter dette kapittel skal søke å oppfylle følgende målsettinger:
   a) å gjøre det lettere å gjennomføre det overordnede formålet med denne avtale, særlig å styrke gjensidig fordelaktige handels- og investeringsmuligheter som følger av avtalen,
   b) å støtte Indonesias bestrebelser på å oppnå en bærekraftig økonomisk og sosial utvikling, blant annet ved å styrke den menneskelige og institusjonelle kapasiteten.
3. Samarbeid og kapasitetsbygging skal omfatte sektorer som påvirkes av liberaliseringen og strukturendringene i indonesisk økonomi, samt sektorer som eventuelt kan dra nytte av denne avtale.

Article 9.3

Methods and Means

1. Cooperation and capacity building by the EFTA States to Indonesia shall be provided bilaterally through EFTA programmes, multilaterally or in a combination thereof.
2. The Parties shall cooperate with the objective of identifying and employing the most effective methods and means for the implementation of this Chapter, building on already existing forms of bilateral cooperation between the Parties, and, where applicable, taking into consideration the efforts undertaken by relevant international organisations in order to ensure effectiveness and coordination.
3. Means of cooperation and capacity building may include:
   (a) exchange of information, transfer and exchange of expertise and training, including through facilitating exchange visits of researchers, experts, specialists and private sector representatives;
   (b) grants, development funds or other financial means;
   (c) joint activities such as joint studies and research projects concerning issues relating to this Agreement;

Artikkel 9.3

Metoder og virkemidler

1. EFTAstatenes bidrag til samarbeid med og kapasitetsbygging i Indonesia, skal finne sted bilateralt gjennom EFTA-programmer, multilateralt eller ved en kombinasjon av disse.
2. Partene skal samarbeide med sikte på å finne fram til og benytte de mest effektive metodene og virkemidlene for å gjennomføre dette kapittel, idet de tar utgangspunkt i allerede eksisterende former for bilateralt samarbeid mellom dem og eventuelt også hensyn til det arbeidet som nedlegges i relevante internasjonale organisasjoner, for å sikre et vellykket resultat og samordning.
3. Samarbeid og kapasitetsbygging kan foregå i form av
   a) utveksling av informasjon, kunnskapsoverføring, kunnskapsdeling og opplæring, blant annet ved å legge til rette for gjenbesøk av forskere, eksperter, spesialister og representanter for privat sektor,
   b) tilskudd, utviklingsmidler eller annen økonomisk støtte,
   c) fellesaktiviteter, for eksempel felles studier og forskningsprosjekter som omhandler spørsmål av betydning for denne avtale,

(d) facilitation for the transfer of technology, skills and practices;
(e) institutional assistance and capacity building including through training seminars, workshops, conferences and internships;
(f) support for participation in international activities such as standards setting;
(g) risk assessment analyses in the trade area; and
(h) any other means of cooperation as mutually agreed by the Parties.

4. The Parties may implement cooperation and capacity building activities with participation of national and international experts, institutions, organisations and private sector representatives, as appropriate.

d) tilrettelegging med sikte på teknologi-, kompetanse- og praksisoverføring,
e) institusjonell bistand og kapasitetsbygging, blant annet gjennom opplæringsseminarer, arbeidsgrupper, konferanser og praktikantstillinger,
f) støtte med sikte på deltakelse i internasjonal virksomhet, for eksempel utarbeiding av standarder,
g) risikovurderinger på handelsområdet, og
h) eventuelt andre former for samarbeid partene er blitt enige om.

4. Samarbeid og kapasitetsbygging mellom partene kan foregå med deltakelse av nasjonale og internasjonale eksperter, institusjoner, organisasjoner og representanter for privat sektor, alt etter omstendighetene.

Article 9.4

Memorandum of Understanding

This Chapter shall be implemented on the basis of a Memorandum of Understanding on Cooperation and Capacity Building between the EFTA States and Indonesia (hereinafter referred to as "Memorandum of Understanding"). It shall be signed in conjunction with this Agreement, building upon and complementing existing or already planned bilateral cooperation initiatives and activities.

Artikkel 9.4

Omforent memorandum

Dette kapittel skal gjennomføres på grunnlag av et omforent memorandum om samarbeid og kapasitetsbygging mellom EFTAstatene og Indonesia (heretter kalt «det omforente memorandum»). Det skal undertegnes i forbindelse med denne avtale og skal bygge på og supplere eksisterende eller planlagte bilaterale samarbeidsinitiativer og aktiviteter.

Article 9.5

Fields of Cooperation and Capacity Building

1. Cooperation and capacity building may cover any field jointly identified by the Parties that may serve to enhance Indonesia's capacities to benefit from increased international trade and investment, including:

(a) customs, origin matters and trade facilitation;
(b) sustainable development;
(c) fisheries, aquaculture and marine products;
(d) standards, technical regulations and conformity assessment procedures;
(e) sanitary and phytosanitary measures;
(f) intellectual property rights;
(g) trade statistics;
(h) trade promotion and development of manufacturing industries, including vocational education and training;
(i) development of small and medium-sized enterprises;

Artikkel 9.5

Områder for samarbeid og kapasitetsbygging

1. Samarbeid og kapasitetsbygging kan omfatte alle områder som partene i fellesskap har identifisert, og som kan tjene til å styrke Indonesias evne til å dra nytte av økt internasjonal handel og økte internasjonale investeringer, herunder
a) toll, opprinnelsesspørsmål og handelsfasilitering,
b) bærekraftig utvikling,
c) fiskeri, akvakultur og marine produkter,
d) standarder, tekniske regler og prosedyrer for samsvarsvurdering,
e) veterinære og plantesanitære tiltak,
f) immaterialrettigheter,
g) handelsstatistikk,
h) fremme av handel og utvikling av produksjonsindustri, herunder yrkesfaglig utdanning og opplæring,
i) utvikling av små og mellomstore bedrifter (SMB),

(j) maritime transportation;
(k) tourism;
(l) labour and employment; and
(m) any other fields of cooperation mutually agreed by the Parties.

2. The Parties acknowledge the importance of promoting cooperation and capacity building activities to contribute to sustainable development.

j) sjøtransport,
k) turisme,
l) arbeid og sysselsetting, og
m) eventuelt andre samarbeidsområder partene er blitt enige om.

2. Partene erkjenner betydningen av å fremme samarbeid og kapasitetsbyggende aktiviteter for å bidra til en bærekraftig utvikling.

Article 9.6

Financial Arrangement

1. The Parties shall cooperate to employ the most effective means for the implementation of this Chapter.
2. Each Party shall bear the cost and related expenses arising from its respective obligation for the implementation of this Chapter and the Memorandum of Understanding, in accordance with their domestic laws and regulations.

Artikkel 9.6

Finansieringsordning

1. Partene skal samarbeide med sikte på å benytte de mest effektive virkemidlene for å gjennomføre dette kapittel.
2. Hver av partene skal dekke kostnaden og de tilhørende utgiftene som følger av deres respektive forpliktelse til å gjennomføre dette kapittel og det omforente memorandum, i samsvar med deres respektive lover og forskrifter.

Article 9.7

Sub-Committee on Cooperation and Capacity Building

1. In order to ensure the proper implementation of the present chapter, the Parties hereby establish a Sub-Committee on Cooperation and Capacity Building (hereinafter referred to as the "Sub-Committee on Cooperation") consisting of representatives of all the Parties.
2. The functions of the Sub-Committee on Cooperation shall be to:
   (a) discuss implementation of this Chapter and the Memorandum of Understanding;
   (b) identify, formulate and agree on detailed proposals for the implementation of this Chapter and the Memorandum of Understanding;
   (c) exchange of information on the progress of cooperation and capacity building as intended by this Agreement;
   (d) cooperate with other sub-committees established under this Agreement to perform stocktaking, monitoring and benchmarking on any issues related to the implementation of this Agreement;
   (e) undertake a periodic review, monitoring the implementation and operation of this Chapter and the Memorandum of Understanding, evaluating progress in the implementation and developing new plans for prospective joint activities and future coop-

Artikkel 9.7

Underkomité for samarbeid og kapasitetsbygging

1. For å sikre at dette kapittel gjennomføres på behørig vis, nedsetter partene herved en underkomité for samarbeid og kapasitetsbygging (heretter kalt «underkomiteen for samarbeid»), som skal bestå av representanter for samtlige parter.
2. Underkomiteen for samarbeid skal ha i oppgave
   a) å drøfte gjennomføringen av dette kapittel og det omforente memorandum,
   b) å identifisere, utforme og enes om detaljerte forslag til gjennomføring av dette kapittel og det omforente memorandum,
   c) å utveksle informasjon om samarbeidet og kapasitetsbyggingen forløper i henhold til denne avtales formål,
   d) å samarbeide med andre underkomiteer opprettet i henhold til denne avtale for å få oversikt over, følge med på og sammenholde eventuelle spørsmål som er forbundet med gjennomføringen av denne avtale,
   e) å foreta en regelmessig gjennomgang for å overvåke gjennomføringen av dette kapittel og det omforente memorandum og se hvordan de virker, vurdere fremdriften og utarbeide nye planer med sikte på mulige fellesaktiviteter og fremtidig samarbeid og kapa-

eration and capacity building. The review may take place through written exchanges;

(f) identify obstacles and opportunities for further cooperation. The Sub-Committee on Cooperation shall evaluate reports by the Parties and discuss issues raised by other sub-committees established under this Agreement with regard to cooperation and capacity building;

(g) report to and consult with the Joint Committee.

3. The Parties shall inform the Sub-Committee on Cooperation about ongoing bilateral projects of direct relevance to this Agreement and the Sub-Committee on Cooperation shall take actions according to its functions in accordance with paragraph 2.
4. The Sub-Committee on Cooperation shall act by consensus.
5. The Sub-Committee on Cooperation shall meet as often as required and normally every year either physically or through electronic conferencing. The Sub-Committee on Cooperation shall hold its first meeting within six months after the entry into force of this Agreement. It shall be convened by the Joint Committee, by the chairpersons of the Sub-Committee or upon request of a Party. The venue shall alternate between an EFTA State and Indonesia, unless otherwise agreed by the Parties.
6. The meetings of the Sub-Committee on Cooperation shall be chaired jointly by one of the EFTA States and Indonesia.
7. The chairpersons of the Sub-Committee shall prepare a provisional agenda for each meeting in consultation with the Parties, and send it to them, as a general rule, no later than two weeks before the meeting.
8. The Sub-Committee shall prepare a report on the results of each meeting, and the chairpersons shall, if requested, report at a meeting of the Joint Committee.

Article 9.8

Dispute Settlement

1. The Parties shall not have recourse to dispute settlement under Chapter 11 (Dispute Settlement) for any matter arising under this Chapter.
2. Any dispute between the Parties concerning interpretation and implementation of this Chapter shall be settled amicably.

sitetsbygging. Gjennomgangen kan finne sted i form av en skriftlig dialog,

f) å identifisere hindre og muligheter for ytterligere samarbeid. Underkomiteen for samarbeid skal evaluere rapporter fremlagt av partene og drøfte spørsmål om samarbeid og kapasitetsbygging fremsatt av andre underkomiteer som er opprettet i henhold til denne avtale,

g) å rapportere til og rådføre seg med Den blandede komité.

3. Partene skal underrette underkomiteen for samarbeid om pågående bilaterale prosjekter som har direkte betydning for denne avtale, og underkomiteen skal treffe tiltak i samsvar med sine oppgaver etter nr. 2.
4. Underkomiteen for samarbeid skal treffe sine beslutninger ved samstemmighet (konsensus).
5. Underkomiteen for samarbeid skal møtes så ofte det er nødvendig, og vanligvis hvert år, enten fysisk eller ved bruk av elektronisk konferanse. Underkomiteen skal avholde sitt første møte senest seks måneder etter at denne avtale er trådt i kraft. Den skal innkalles av Den blandede komité, av underkomiteens ledere eller på anmodning fra en part. Møtestedet skal være vekselvis i en EFTA-stat og i Indonesia, med mindre partene er blitt enige om noe annet.
6. Møtene i underkomiteen for samarbeid skal ledes i fellesskap av en av EFTAstatene og Indonesia.
7. Før hvert møte skal underkomiteens ledere, i samråd med partene, utarbeide en foreløpig saksliste og sende den til partene, som hovedregel senest to uker før møtet finner sted.
8. Underkomiteen skal utarbeide en rapport om utfallet av hvert møte, og lederne skal, dersom det anmodes om det, rapportere til et møte i Den blandede komité.

Artikkel 9.8

Tvisteløsning

1. Partene kan ikke benytte tvisteløsningsprosedyrene i kapittel 11 (Tvisteløsning) i saker som omfattes av dette kapittel.
2. Eventuelle tvister mellom partene om fortolkningen eller gjennomføringen av dette kapittel skal løses på minnelig vis.

Chapter 10

Institutional Provisions

Article 10.1

Joint Committee

1. The Parties hereby establish the EFTA-Indonesia Joint Committee comprising representatives of each Party. The Parties shall be represented by senior officials, delegated by them for this purpose.
2. The functions of the Joint Committee shall be:
   (a) monitoring and reviewing the implementation of this Agreement, including by exploring the possibility to recommend further removal of barriers to trade and other restrictive measures concerning trade between EFTA States and Indonesia;
   (b) to consider the further elaboration of this Agreement;
   (c) supervise the work of all sub-committees and working groups established under this Agreement;
   (d) endeavour to resolve disagreements that may arise regarding the interpretation or application of this Agreement; and
   (e) consider any other matter that may affect the operation of this Agreement.
3. The Joint Committee may decide to establish sub-committees and working groups, if considered necessary, to assist it in accomplishing its tasks. Except where otherwise provided for in this Agreement, the sub-committees and working groups shall work under a mandate established by the Joint Committee.
4. The Joint Committee may take decisions as set out in this Agreement, and may make recommendations on other matters, by consensus.
5. The Joint Committee shall meet within one year from the entry into force of this Agreement. Thereafter, it shall meet whenever necessary but normally every two years. Its meetings shall be chaired jointly by one of the EFTA States and Indonesia. The Joint Committee shall establish its rules of procedure.
6. Each Party may request at any time, through a notice in writing to the other Parties, that a special meeting of the Joint Committee be held. Such a meeting shall take place within 30 days from the date of receipt of the request, unless the Parties agree otherwise.

Kapittel 10

Institusjonelle bestemmelser

Artikkel 10.1

Den blandede komité

1. Partene oppretter med dette Den blandede komité EFTAIndonesia, som skal bestå av representanter for hver part. Partene skal representeres av embetsmenn de har utpekt for dette formål.
2. Den blandede komité skal ha i oppgave
   a) å overvåke og følge opp gjennomføringen av denne avtale, blant annet ved å se nærmere på muligheten for å foreslå en ytterligere avvikling av handelshindringer og andre restriktive tiltak i samhandelen mellom EFTAstater og Indonesia,
   b) å vurdere en videreutvikling av denne avtale,
   c) å føre tilsyn med arbeidet i alle underkomiteer og arbeidsgrupper opprettet i henhold til denne avtale,
   d) å bestrebe seg på å løse uoverensstemmelser som kan oppstå om fortolkningen eller anvendelsen av denne avtale, og
   e) å behandle eventuelle andre spørsmål som kan ha betydning for hvordan denne avtale virker.
3. Den blandede komité kan, dersom den mener det er nødvendig, beslutte å nedsette underkomiteer eller arbeidsgrupper for å bistå komiteen ved utførelsen av dens oppgaver. Med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale, skal underkomiteene og arbeidsgruppene arbeide på grunnlag av et mandat fastsatt av Den blandede komité.
4. Den blandede komité kan treffe beslutninger som fastsatt i denne avtale og gi anbefalinger i andre saker, ved samstemmighet (konsensus).
5. Den blandede komité skal komme sammen innen ett år etter at denne avtale er trådt i kraft. Deretter skal den komme sammen ved behov, men vanligvis hvert annet år. Komiteens møter skal ledes i fellesskap av en av EFTA-statene og Indonesia. Den blandede komité skal fastsette sin egen forretningsorden.
6. Hver av partene kan på et hvilket som helst tidspunkt, ved skriftlig underretning til de øvrige parter, be om at det holdes et ekstraordinært møte i Den blandede komité. Møtet skal finne sted innen 30 dager etter at anmodningen er mottatt, med mindre partene blir enige om noe annet.

7. If a representative of a Party in the Joint Committee has accepted a decision subject to the fulfilment of domestic legal requirements, the decision shall enter into force on the date the last Party notifies that its domestic legal requirements have been fulfilled, unless the decision itself specifies a later date. The Joint Committee may decide that the decision shall enter into force for those Parties that have fulfilled their domestic legal requirements, provided that Indonesia is one of those Parties.

Article 10.2

Communications

Each Party shall designate a contact point to facilitate communications between the Parties on any matter relating to this Agreement.

Chapter 11

Dispute Settlement

Article11.1

Scope and Forum

1. Unless otherwise provided for in this Agreement, this Chapter shall apply to the settlement of any dispute if a Party considers that a measure of the other Party is in breach of this Agreement.
2. A dispute regarding the same matter arising under both this Agreement and the WTO Agreement may be settled in either forum at the discretion of the complaining Party[13]. The forum thus selected shall be used to the exclusion of the other.
3. For the purposes of paragraph 2, dispute settlement procedures under the WTO Agreement are deemed to be selected by a Party's request for the establishment of a panel under Article 6 of the WTO Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, whereas dispute settlement procedures under this Agreement are deemed to be selected upon a request for arbitration pursuant to paragraph 1 of Article 11.4 (Establishment of Arbitration Panel).
4. Before a Party initiates dispute settlement proceedings under the WTO Agreement against another Party, that Party shall notify the other Parties in writing of its intention.

[13] For the purposes of this Chapter, the terms "Party", "party to the dispute", "complaining Party" and "Party complained against" can denote one or more Parties.

7. Dersom en parts representant i Den blandede komité har godtatt en beslutning med forbehold om oppfyllelse av partens internrettslige krav, skal beslutningen tre i kraft den dag den siste av partene gir underretning om at dens internrettslige krav er oppfylt, med mindre det i selve beslutningen er fastsatt en senere dato. Den blandede komité kan bestemme at beslutningen skal tre i kraft for de parter som har oppfylt sine internrettslige krav, forutsatt at Indonesia er en av disse parter.

Artikkel 10.2

Kommunikasjon

Hver part skal utpeke et kontaktpunkt for å legge til rette for kommunikasjon mellom partene i enhver sak som angår denne avtale.

Kapittel 11

Tvisteløsning

Artikkel 11.1

Virkeområde og forum

1. Med mindre noe annet er fastsatt i denne avtale, får dette kapittel anvendelse ved løsning av tvister dersom en part anser at et tiltak truffet av den annen part innebærer et brudd på denne avtale.
2. En tvist i tilknytning til samme sak som oppstår innenfor rammen av både denne avtale og WTO-avtalen, kan avgjøres i det forum som foretrekkes av parten som har inngitt klage[13]. Når et forum er valgt på denne måten, utelukkes bruk av det andre.
3. For formålet i nr. 2 skal tvisteløsningsprosedyrer etter WTO-avtalen anses for å være valgt når en part anmoder om at det opprettes et panel i henhold til artikkel 6 i WTOavtalen om regler og prosedyrer ved tvisteløsning, mens tvisteløsningsprosedyrer etter denne avtale anses for å være valgt når en part anmoder om voldgift i henhold til artikkel 11.4 (Opprettelse av et voldgiftspanel) nr. 1.
4. Før en part innleder en tvisteløsningsprosedyre mot en annen part etter WTOavtalen, skal den underrette de øvrige parter skriftlig om sin hensikt.

[13] I dette kapittel kan betegnelsene «part», «part i tvisten», «part som har inngitt klage» og «innklaget part» vise til en eller flere parter.

Article 11.2

Good Offices, Conciliation or Mediation

1. Good offices, conciliation and mediation are procedures that are undertaken voluntarily if the parties to the dispute so agree. They may be requested at any time by any party to the dispute. They may begin at any time by agreement of the parties to the dispute and be terminated at any time by any party to the dispute. They may continue while proceedings of an arbitration panel established or reconvened in accordance with this Chapter are in progress.

2. Proceedings involving good offices, conciliation and mediation and in particular positions taken by the parties to the dispute during these proceedings, shall be treated as confidential and without prejudice to the rights of the parties to the dispute in any further proceedings.

Artikkel 11.2

Velvillig mellomkomst, forlik eller megling

1. Velvillig mellomkomst, forlik og megling er frivillige prosedyrer som anvendes dersom partene i tvisten er enige om det. Enhver part i tvisten kan når som helst be om at det anvendes slike prosedyrer. Prosedyrene kan innledes på et hvilket som helst tidspunkt etter avtale mellom partene i tvisten, og kan avsluttes på et hvilket som helst tidspunkt av enhver part i tvisten. De kan gå sin gang mens forhandlingene i et voldgiftspanel opprettet eller sammenkalt i samsvar med dette kapittel pågår.
2. Forhandlinger som omfatter velvillig mellomkomst, forlik eller megling, og særlig de posisjoner partene i tvisten inntar under disse forhandlingene, skal behandles som fortrolige og skal ikke berøre rettighetene til partene i tvisten ved en eventuell viderebehandling av saken.

Article 11.3

Consultations

1. The Parties shall at all times make every attempt through cooperation and consultations to reach a mutually satisfactory solution of any matter as referred to in paragraph 1 of Article 11.1 (Scope and Forum).
2. A Party may request in writing consultations with another Party if it considers that a measure is inconsistent with this Agreement. The Party making the request shall provide the reasons for the request, including identification of the measures at issue and an indication of the legal and factual basis for the complaint. The Party requesting consultations shall at the same time notify the other Parties in writing of the request. The Party to which the request is made shall reply to the request within ten days from the receipt.
3. Consultations shall commence within 30 days from the date of receipt of the request for consultations. Consultations on urgent matters, including those on perishable goods, shall commence within 20 days from the date of receipt of the request for consultations.
4. The consulting parties shall provide sufficient information to enable a full examination of whether the measure is inconsistent with this Agreement and treat any confidential information exchanged in the course of consultations in the same manner as the Party providing the information.

Artikkel 11.3

Konsultasjoner

1. Partene skal til enhver tid gjennom samarbeid og konsultasjon gjøre alt de kan for å komme fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning på ethvert spørsmål som angitt i artikkel 11.1 (Virkeområde og forum) nr. 1.
2. En part kan skriftlig anmode en annen part om konsultasjoner dersom den anser at et tiltak er i strid med denne avtale. Den part som fremmer anmodningen, skal begrunne den og angi hvilket tiltak det gjelder, samt redegjøre for det rettslige og faktiske grunnlaget for klagen. Den part som ber om konsultasjoner, skal samtidig gi de øvrige parter skriftlig underretning om anmodningen. Den part som anmodningen er rettet til, skal besvare anmodningen innen ti dager etter at den er mottatt.

3. Konsultasjonene skal begynne innen 30 dager etter at en anmodning om konsultasjon er mottatt. Konsultasjoner i hastesaker, herunder saker som gjelder lett bedervelige varer, skal begynne senest 20 dager etter at anmodningen er mottatt.
4. Partene som deltar i konsultasjonene, skal legge fram tilstrekkelig informasjon, slik at det kan foretas en fullstendig undersøkelse for å avklare om tiltaket er i strid med denne avtale, og skal behandle fortrolige opplysninger som utveksles i løpet av konsultasjonene, på samme måte som den part som legger fram opplysningene.

5. The consultations shall be confidential and without prejudice to the rights of the Parties in any further proceedings.
6. The parties to the dispute shall inform the other Parties of any mutually agreed resolution of the matter.

Article 11.4

Establishment of Arbitration Panel

1. The complaining Party may request the establishment of an arbitration panel by means of a written request to the Party complained against if:
   (a) the Party to which the request is made does not reply within ten days from the date of receipt of the request in accordance with paragraph 2 of Article 11.3 (Consultations);
   (b) the Party to which the request is made does not enter into consultations within 30 days or within 20 days for urgent matters, from the date of receipt of the request for consultations in accordance with paragraph 3 of Article 11.3 (Consultations); or
   (c) the consultations referred to in Article 11.3 (Consultations) fail to settle a dispute within 60 days, or 45 days in relation to urgent matters, including those on perishable goods, from the date of receipt of the request for consultations by the Party complained against.

   A copy of this request shall be communicated to the other Parties so that they may determine whether to participate in the arbitration process.
2. The request for the establishment of an arbitration panel shall identify the specific measure at issue and provide a brief summary of the legal and factual basis of the complaint.
3. The arbitration panel shall consist of three arbitrators who shall be appointed in accordance with the "Optional Rules for Arbitrating Disputes between Two States of the Permanent Court of Arbitration", as effective from 20 October 1992 (hereinafter referred to as the "Optional Rules") *mutatis mutandis*. The date of establishment of the arbitration panel shall be the date on which the Chairperson is appointed.
4. Unless the parties to the dispute otherwise agree within 20 days from the date of receipt of the request for the establishment of the arbitration panel, the terms of reference for the arbitration panel shall be:

5. Konsultasjonene skal være fortrolige og skal ikke berøre partenes rettigheter ved en eventuell viderebehandling av saken.
6. Partene i tvisten skal underrette de øvrige parter om en eventuell omforent løsning av saken.

Artikkel 11.4

Opprettelse av et voldgiftspanel

1. Den part som har inngitt klage, kan ved skriftlig anmodning til den innklagede part be om at det opprettes et voldgiftspanel dersom

   a) den part som anmodningen er rettet til, ikke svarer innen ti dager etter at anmodningen er mottatt, i samsvar med artikkel 11.3 (Konsultasjoner) nr. 2,
   b) den part som anmodningen er rettet til, ikke innleder konsultasjoner innen 30 dager, eller 20 dager i hastesaker, etter at anmodningen om konsultasjon er mottatt, i samsvar med artikkel 11.3 (Konsultasjoner) nr. 3, eller
   c) det er gått 60 dager, eller 45 dager i hastesaker, herunder saker som gjelder lett bedervelige varer, etter at den innklagede part mottok anmodningen om konsultasjon, uten at konsultasjonene omtalt i artikkel 11.3 (Konsultasjoner) har bilagt tvisten.

   En kopi av anmodningen skal sendes de øvrige parter, slik at de kan avgjøre om de vil delta i voldgiftsprosessen.
2. Anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel skal angi det konkrete tiltak som ønskes vurdert, og inneholde et kort sammendrag av det rettslige og faktiske grunnlaget for klagen.
3. Voldgiftspanelet skal bestå av tre medlemmer, som skal oppnevnes i samsvar med Den permanente voldgiftsdomstolens tilleggsregler for voldgiftsbehandling av tvister mellom to stater, som trådte i kraft 20. oktober 1992 (heretter kalt «tilleggsreglene»), med de nødvendige endringer. Voldgiftspanelet skal regnes som opprettet samme dag lederen oppnevnes.
4. Med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet innen 20 dager etter at anmodningen om opprettelse av voldgiftspanelet er mottatt, skal voldgiftspanelets mandat være

"To examine, in the light of the relevant provisions of this Agreement, the matter referred to in the request for the establishment of an arbitration panel pursuant to Article 11.4 (Establishment of Arbitration Panel) and to make findings of law and fact together with the reasons, as well as recommendations, if any, for the resolution of the dispute and the implementation of the ruling."

5. Where more than one Party requests the establishment of an arbitration panel relating to the same matter or where the request involves more than one Party complained against, and whenever feasible, a single arbitration panel may be established to examine complaints relating to the same matter, subject to the agreement of the parties to the disputes.
6. A Party which is not a party to the dispute shall be entitled, on delivery of a written notice, to the parties to the dispute, to make written submissions to the arbitration panel, receive written submissions, including annexes, from the parties to the dispute, attend hearings and make oral statements.

«i lys av relevante bestemmelser i denne avtale å prøve saken det vises til i anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel i henhold til artikkel 11.4 (Opprettelse av et voldgiftspanel), og trekke en konklusjon om juridiske og faktiske forhold samt grunngi den og eventuelt gi anbefalinger om en løsning av tvisten og gjennomføring av avgjørelsen».

5. Dersom flere enn én part ber om at det opprettes et voldgiftspanel i tilknytning til samme sak, eller dersom anmodningen omfatter flere enn én innklaget part, kan det, såfremt det lar seg gjøre og partene i tvisten er enige om det, opprettes ett enkelt voldgiftspanel for å behandle klager som gjelder samme sak.

6. En part som ikke er part i tvisten, skal ved skriftlig underretning til partene i tvisten ha rett til å legge fram skriftlige innlegg for voldgiftspanelet, motta skriftlige innlegg, herunder vedlegg, fra partene i tvisten, møte i forhandlinger og avgi muntlige innlegg.

Article 11.5

Procedures of the Arbitration Panel

1. Unless otherwise specified in this Agreement or agreed between the parties to the dispute, the procedures of the panel shall be governed by the Optional Rules, *mutatis mutandis*.

2. The arbitration panel shall examine the matter referred to it in the request for the establishment of an arbitration panel in the light of the relevant provisions of this Agreement interpreted in accordance with customary rules of interpretation of public international law.
3. The language of any proceedings shall be English. The hearings of the arbitration panel shall be closed for the duration of any discussion of confidential information. Otherwise, the hearing shall be open to the public, unless the parties to the dispute decide otherwise.
4. There shall be no *ex parte* communications with the arbitration panel concerning matters under its consideration.
5. A Party's written submissions, written versions of oral statements and responses to questions put by an arbitration panel, shall, at the same time as it is submitted to the arbitration panel, be transmitted by that Party to the other party to the dispute.

Artikkel 11.5

Voldgiftspanelets forhandlinger

1. Med mindre noe annet er angitt i denne avtale eller avtalt mellom partene i tvisten, skal voldgiftspanelets forhandlinger føres i samsvar med tilleggsreglene, med de nødvendige endringer.
2. Voldgiftspanelet skal undersøke saken det har fått seg forelagt i forbindelse med anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel, på bakgrunn av relevante bestemmelser i denne avtale fortolket i samsvar med folkerettens sedvanerettslige tolkningsregler.
3. Alle forhandlinger skal føres på engelsk. Voldgiftspanelets møter skal være lukket så lenge det pågår drøftinger om fortrolige opplysninger. Ellers skal møtene være åpne for allmennheten, med mindre partene i tvisten bestemmer noe annet.
4. Det skal ikke være kontakt mellom en av partene alene og voldgiftspanelet om spørsmål som er under behandling.
5. En parts skriftlige innlegg, skriftlige versjoner av muntlige innlegg og svar på voldgiftspanelets spørsmål skal sendes av denne part til den andre parten i tvisten samtidig med at de forelegges voldgiftspanelet.

6. The Parties shall treat as confidential the information submitted to the arbitration panel, which has been designated as confidential by the Party submitting the information.
7. Decisions of the arbitration panel shall be taken by a majority of its arbitrators. Any arbitrator may furnish separate opinions on matters not unanimously agreed. The arbitration panel shall not disclose which arbitrator are associated with majority or minority opinions.

6. Partene skal behandle fortrolig opplysninger forelagt voldgiftspanelet og merket fortrolig av parten som har gitt opplysningene.

7. Voldgiftspanelets avgjørelser skal treffes ved stemmeflertall blant medlemmene. Ethvert medlem av panelet kan avgi separate uttalelser i saker der det ikke foreligger enstemmighet. Voldgiftspanelet skal ikke bekjentgjøre hvilke medlemmer som står bak flertalls- eller mindretallsuttalelser.

Article 11.6

Panel Reports

1. The arbitration panel shall normally submit an initial report containing its findings and rulings to the parties to the dispute no later than 90 days from the date of establishment of the arbitration panel. In no case should it do so later than five months from this date. A party to the dispute may submit written comments to the arbitration panel on its initial report within 14 days from the date of receipt of the report. The arbitration panel shall normally present to the parties to the dispute a final report within 30 days from the date of receipt of the initial report.
2. The final report, as well as any report under Articles 11.8 (Implementation of the Final Panel Report) and 11.9 (Compensation and Suspension of Benefits), shall be communicated to the Parties. The reports shall be made public, unless the parties to the dispute decide otherwise, subject to the protection of any confidential information.
3. Any ruling of the arbitration panel under any provision of this Chapter shall be final and binding upon the parties to the dispute.

Artikkel 11.6

Voldgiftspanelets rapporter

1. Voldgiftspanelet skal normalt legge fram for partene i tvisten en innledende rapport som inneholder panelets konklusjoner og avgjørelser, senest 90 dager etter at voldgiftspanelet er opprettet. Rapporten skal ikke i noe tilfelle legges fram senere enn fem måneder etter denne dato. En part i tvisten kan forelegge voldgiftspanelet skriftlige merknader til panelets innledende rapport innen 14 dager etter at rapporten er mottatt. Voldgiftspanelet skal normalt legge fram en sluttrapport for partene i tvisten senest 30 dager etter at den innledende rapporten er mottatt.
2. Sluttrapporten samt enhver rapport som legges fram etter artikkel 11.8 (Gjennomføring av panelets sluttrapport) og 11.9 (Kompensasjon og oppheving av fordeler), skal sendes partene. Rapportene skal offentliggjøres, med mindre partene i tvisten bestemmer noe annet under henvisning til beskyttelse av fortrolige opplysninger.
3. Enhver avgjørelse som voldgiftspanelet treffer etter en bestemmelse i dette kapittel, skal være endelig og bindende for partene i tvisten.

Article 11.7

Suspension or Termination of Arbitration Panel Proceedings

1. Where the parties to the dispute agree, an arbitration panel may suspend its work at any time for a period not exceeding 12 months. If the work of an arbitration panel has been suspended for more than 12 months, the arbitration panel's authority for considering the dispute shall lapse, unless the parties to the dispute agree otherwise.
2. A complaining Party may withdraw its complaint at any time before the initial report has been issued. Such withdrawal is without preju-

Artikkel 11.7

Utsettelse eller avslutning av voldgiftspanelets forhandlinger

1. Dersom partene i tvisten er enige om det, kan voldgiftspanelet når som helst utsette sitt arbeid for et tidsrom som ikke overstiger tolv måneder. Dersom et voldgiftspanels arbeid utsettes i mer enn tolv måneder, blir beslutningen om å la voldgiftspanelet behandle tvisten uten virkning, med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet.
2. En part som har inngitt klage, kan trekke klagen på et hvilket som helst tidspunkt før den innledende rapporten legges fram. En slik til-

dice to its right to introduce a new complaint regarding the same issue at a later point in time.

3. The parties to the dispute may agree at any time to terminate the proceedings of an arbitration panel established under this Agreement by jointly notifying in writing the Chairperson of that arbitration panel.
4. An arbitration panel may, at any stage of the proceedings prior to release of the final report, propose that the parties to the dispute seek to settle the dispute amicably.

Article 11.8

Implementation of the Final Panel Report

1. The Party complained against shall promptly comply with the ruling in the final report. If it is impracticable to comply immediately, the parties to the dispute shall endeavour to agree on a reasonable period of time to do so. In the absence of such agreement within 45 days, from the date of the issuance of the final report, either party to the dispute may request the original arbitration panel to determine the length of the reasonable period of time, in light of the particular circumstances of the case. The ruling of the arbitration panel shall normally be given within 60 days from the date of receipt of that request.
2. The Party complained against shall notify the other party to the dispute of the measure adopted in order to comply with the ruling in the final report, as well as provide a detailed description of how the measure ensures compliance sufficient to allow the other party to the dispute to assess the measure.
3. In case of disagreement as to the existence of a measure complying with the ruling in the final report or to the consistency of that measure with the ruling, such disagreement shall be decided by the same arbitration panel upon the request of either party to the dispute before compensation can be sought or suspension of benefits can be applied in accordance with Article 11.9 (Compensation and Suspension of Benefits). The ruling of the arbitration panel shall normally be rendered within 90 days from the date of receipt of the request.

Article 11.9

Compensation and Suspension of Benefits

1. If the Party complained against does not comply with a ruling of the arbitration panel

baketrekking berører ikke partens rett til å inngi ny klage om samme saksforhold på et senere tidspunkt.

3. Partene i tvisten kan når som helst bli enige om å avslutte forhandlingene i et voldgiftspanel opprettet i henhold til denne avtale ved skriftlig å underrette voldgiftspanelets leder i fellesskap.
4. Et voldgiftspanel kan på et hvilket som helst tidspunkt før sluttrapporten legges fram, foreslå for partene i tvisten å forsøke å avgjøre tvisten på minnelig vis.

Artikkel 11.8

Gjennomføring av panelets sluttrapport

1. Den innklagede part skal omgående etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten. Dersom det ikke er praktisk mulig å etterkomme den umiddelbart, skal partene i tvisten bestrebe seg på å bli enige om en rimelig frist for å gjøre dette. Dersom det ikke er oppnådd enighet innen 45 dager etter at sluttrapporten er lagt fram, kan en part i tvisten be det opprinnelige voldgiftspanelet om å fastsette en rimelig frist i lys av de spesielle omstendighetene i saken. Voldgiftspanelet skal normalt treffe avgjørelse senest 60 dager etter at anmodningen er mottatt.
2. Den innklagede part skal underrette den andre parten i tvisten om de tiltak som er truffet for å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, og gi en detaljert beskrivelse av hvordan tiltaket sikrer at avgjørelsen etterleves, idet beskrivelsen skal være tilstrekkelig til at den andre parten i tvisten kan vurdere tiltaket.
3. Dersom det foreligger uenighet om det er gjennomført tiltak for å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, eller om det gjennomførte tiltaket er i samsvar med avgjørelsen, skal uenigheten på anmodning fra en av partene i tvisten avgjøres av det samme voldgiftspanelet før det kan søkes om kompensasjon eller fordeler kan oppheves i samsvar med artikkel 11.9 (Kompensasjon og oppheving av fordeler). Voldgiftspanelet skal normalt treffe avgjørelse senest 90 dager etter at anmodningen er mottatt.

Artikkel 11.9

Kompensasjon og oppheving av fordeler

1. Dersom den innklagede part unnlater å etterkomme voldgiftspanelets avgjørelse som

referred to in Article 11.8 (Implementation of the Final Panel Report), or notifies the complaining Party that it does not intend to comply with the final panel report, that Party shall, if so requested by the complaining Party, enter into consultations with a view to agreeing on mutually acceptable compensation. If no such agreement has been reached within 20 days from the date of receipt of the request, the complaining Party shall be entitled to suspend the application of benefits granted under this Agreement but only equivalent to those affected by the measure or matter that the arbitration panel has found to be inconsistent with this Agreement.

2. In considering what benefits to suspend, the complaining Party should first seek to suspend benefits in the same sector or sectors as that affected by the measure or matter that the arbitration panel has found to be inconsistent with this Agreement. The complaining Party that considers it is not practicable or effective to suspend benefits in the same sector or sectors may suspend benefits in other sectors.

3. The complaining Party shall notify the Party complained against of the benefits which it intends to suspend, the grounds for such suspension and when suspension will commence, no later than 30 days before the date on which the suspension is due to take effect. Within 15 days from the date of receipt of that notification, the Party complained against may request the original arbitration panel to rule on whether the benefits which the complaining Party intends to suspend are equivalent to those affected by the measure or matter found to be inconsistent with this Agreement, and whether the proposed suspension is in accordance with paragraphs 1 and 2. The ruling of the arbitration panel shall be given within 45 days from the date of receipt of that request. Benefits shall not be suspended until the arbitration panel has issued its ruling.
4. Compensation and suspension of benefits shall be temporary measures and shall only be applied by the complaining Party until the measure or matter found to be inconsistent with this Agreement has been withdrawn or amended so as to bring it into conformity with this Agreement, or until the parties to the dispute have resolved the dispute otherwise.

omtalt i artikkel 11.8 (Gjennomføring av panelets sluttrapport) eller underretter den part som har inngitt klage, om at den ikke har til hensikt å etterkomme panelets sluttrapport, skal denne parten, dersom parten som har inngitt klage, ber om det, innlede konsultasjoner med sikte på å oppnå enighet om en kompensasjon begge parter kan godta. Dersom det ikke er oppnådd enighet senest 20 dager etter at anmodningen er mottatt, skal parten som har inngitt klage, ha rett til å oppheve anvendelsen av fordeler som er gitt innenfor rammen av denne avtale, men bare i samme omfang som de fordeler som berøres av tiltaket eller forholdet voldgiftspanelet mener er i strid med denne avtale.

2. Ved vurderingen av hvilke fordeler som skal oppheves, bør den part som har inngitt klage, først søke å oppheve anvendelsen av fordeler i samme sektor eller sektorer som berøres av tiltaket eller forholdet voldgiftspanelet mener er i strid med denne avtale. Dersom parten som har inngitt klage, mener det ikke lar seg gjøre eller ikke har den tiltenkte virkning å oppheve fordeler i samme sektor eller sektorer, kan vedkommende part oppheve fordeler i andre sektorer.

3. Den part som har inngitt klage, skal senest 30 dager før opphevingen får virkning, underrette den innklagede part om hvilke fordeler den har til hensikt å oppheve, om grunnene til opphevingen og om når opphevingen blir iverksatt. Den innklagede part kan innen 15 dager etter at underretningen er mottatt, anmode det opprinnelige voldgiftspanelet om å avgjøre om fordelene parten som har inngitt klage har til hensikt å oppheve, har samme omfang som dem som berøres av tiltaket eller forholdet som anses å være i strid med denne avtale, og om den foreslåtte opphevingen er i samsvar med nr. 1 og 2. Voldgiftspanelet skal treffe avgjørelse senest 45 dager etter at anmodningen er mottatt. Ingen fordeler skal oppheves før voldgiftspanelets avgjørelse foreligger.

4. Kompensasjon og oppheving av fordeler skal være midlertidige tiltak og skal håndheves av den part som har inngitt klage, bare inntil tiltaket eller forholdet som anses å være i strid med denne avtale, er trukket tilbake eller er endret slik at det er brakt i samsvar med avtalen, eller inntil partene i tvisten har løst tvisten på annet vis.

5. At the request of a party to the dispute, the original arbitration panel shall rule on the conformity with the final report of any implementing measures adopted after the suspension of benefits and, in light of such ruling, whether the suspension of benefits should be terminated or modified. The ruling of the arbitration panel shall be given within 30 days from the date of receipt of that request.

Article 11.10

Other Provisions

1. Whenever possible, the arbitration panel referred to in Articles 11.8 (Implementation of the Final Panel Report) and 11.9 (Compensation and Suspension of Benefits) shall comprise the same arbitrators who issued the final report. If an arbitrator of the original arbitration panel is unavailable, the appointment of a replacement arbitrator shall be conducted in accordance with the selection procedure for the original arbitrator.
2. Any time period mentioned in this Chapter may be modified by mutual agreement of the parties to the dispute.

Chapter 12

Final Provisions

Article 12.1

Footnotes, Annexes and Appendices

The footnotes and Annexes to this Agreement, including their Appendices, constitute an integral part of this Agreement.

Article 12.2

Amendments

1. Any Party may submit proposals for amendments to this Agreement to the Joint Committee for consideration and recommendation.

2. Amendments to this Agreement shall be subject to ratification, acceptance or approval in accordance with the Parties' respective legal requirements. Unless otherwise agreed by the Parties, amendments shall enter into force on the first day of the third month following the deposit of the last instrument of ratification, acceptance or approval.
3. Notwithstanding paragraphs 1 and 2, the Joint Committee may decide to amend the Annexes and Appendices to this Agreement. A Party

5. Dersom en av partene i tvisten ber om det, skal det opprinnelige voldgiftspanelet avgjøre om eventuelle gjennomføringstiltak vedtatt etter at fordelene ble opphevet, er i samsvar med sluttrapporten og, på bakgrunn av denne avgjørelsen, om opphevingen av fordelene skal avsluttes eller endres. Voldgiftspanelet skal treffe avgjørelse senest 30 dager etter at anmodningen er mottatt.

Artikkel 11.10

Øvrige bestemmelser

1. Dersom det er mulig, skal voldgiftspanelet omtalt i artikkel 11.8 (Gjennomføring av panelets sluttrapport) og 11.9 (Kompensasjon og oppheving av fordeler) bestå av panelmedlemmene som fremla sluttrapporten. Dersom et medlem av det opprinnelige voldgiftspanelet ikke er tilgjengelig, skal det oppnevnes en erstatter i samsvar med utvelgingsprosedyren som ble fulgt ved oppnevningen av det opprinnelige medlemmet.
2. Alle frister nevnt i dette kapittel kan endres ved en omforent avtale mellom partene i tvisten.

Kapittel 12

Sluttbestemmelser

Artikkel 12.1

Fotnoter, vedlegg og tillegg

Fotnotene og vedleggene til denne avtale, med tillegg, utgjør en integrert del av avtalen.

Artikkel 12.2

Endringer

1. Enhver part kan legge fram forslag til endring av denne avtale for Den blandede komité, som så skal vurdere forslagene og gi sine anbefalinger.
2. Enhver endring av denne avtale skal ratifiseres, godtas eller godkjennes i samsvar med partenes respektive internrettslige krav. Med mindre partene er blitt enige om noe annet, skal endringene tre i kraft den første dag i den tredje måned etter at det siste ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokumentet er deponert.
3. Uten hensyn til bestemmelsene i nr. 1 og 2 kan Den blandede komité beslutte å endre vedleggene og tilleggene til denne avtale. En part kan

may accept a decision subject to the fulfilment of its domestic legal requirements. Such decision shall enter into force on the first day of the third month following the date that the last Party notifies the Depositary that its domestic legal requirements have been fulfilled, unless otherwise specified in the decision.

4. The text of the amendments and the instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Depositary.
5. If its legal requirements permit, a Party may apply any amendment provisionally, pending its entry into force for that Party. Provisional application of amendments shall be notified to the Depositary.

godta en beslutning med forbehold om at partens internrettslige krav er oppfylt. En slik beslutning skal tre i kraft den første dag i den tredje måned etter at den siste av partene har underrettet depositaren om at dens internrettslige krav er oppfylt, med mindre noe annet er fastsatt i beslutningen.

4. Endringstekstene samt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokumentene skal deponeres hos depositaren.
5. Dersom en parts internrettslige krav tillater det, kan parten anvende en endring midlertidig inntil den trer i kraft for vedkommende part. Depositaren skal underrettes om enhver midlertidig anvendelse av en endring.

Article 12.3

Accession

1. Any State becoming a Member of EFTA may accede to this Agreement on terms and conditions agreed by the Parties and the acceding State.
2. In relation to an acceding State, this Agreement shall enter into force on the first day of the third month following the date on which the acceding State and the existing Parties have deposited their instruments of ratification, acceptance or approval of the terms of accession.

Artikkel 12.3

Tiltredelse

1. Enhver stat som blir medlem av Det europeiske frihandelsforbund (EFTA), kan tiltre denne avtale på de vilkår partene og den tiltredende staten er blitt enige om.
2. For en tiltredende stat skal denne avtale tre i kraft den første dag i den tredje måned etter at den tiltredende stat og de eksisterende parter har deponert dokumentet der de ratifiserer, godtar eller godkjenner tiltredelsesvilkårene.

Article 12.4

Withdrawal and Expiration

1. Each Party may withdraw from this Agreement by means of a written notification to the Depositary. The withdrawal shall take effect six months from the date on which the notification is received by the Depositary.
2. If Indonesia withdraws, this Agreement shall expire when its withdrawal takes effect in accordance with paragraph 1.
3. Any EFTA State which withdraws from the Convention establishing the European Free Trade Association shall, *ipso facto* on the same day as the withdrawal takes effect, cease to be a Party to this Agreement.

Artikkel 12.4

Oppsigelse og opphør

1. Hver part kan si opp denne avtale ved skriftlig underretning til depositaren. Oppsigelsen får virkning seks måneder etter at depositaren har mottatt underretningen.
2. Dersom Indonesia sier opp denne avtale, opphører avtalen å gjelde samme dag oppsigelsen får virkning i henhold til nr. 1.
3. Enhver EFTA-stat som trer ut av konvensjonen om opprettelse av Det europeiske frihandelsforbund, skal ipso facto opphøre å være part i denne avtale samme dag uttredelsen trer i kraft.

Article 12.5

Entry into Force

1. This Agreement shall be subject to ratification, acceptance or approval in accordance with the respective legal and constitutional requirements of the Parties. The instruments of ratifi-

Artikkel 12.5

Ikrafttredelse

1. Denne avtale skal ratifiseres, godtas eller godkjennes i samsvar med partenes respektive rettslige og konstitusjonelle krav. Ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjennings-

cation, acceptance or approval shall be deposited with the Depositary.

2. This Agreement shall enter into force on the first day of the third month after at least two EFTA States and Indonesia have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval.
3. In relation to an EFTA State depositing its instrument of ratification, acceptance or approval after this Agreement has entered into force, this Agreement shall enter into force on the first day of the third month following the deposit of its instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 12.6

Depositary

The Government of Norway shall act as Depositary.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Agreement.

Done in Jakarta, Indonesia, this 16 day of December 2018, in one original in the English language, which shall be deposited with the Depositary, who shall transmit certified copies to all the Parties.

For Iceland

.....

For the Republic of Indonesia

.....

For the Principality of Liechtenstein

.....

For the Kingdom of Norway

.....

For the Swiss Confederation

.....

dokumentene skal deponeres hos depositaren.

2. Denne avtale trer i kraft den første dag i den tredje måned etter at minst to EFTA-stater og Indonesia har deponert sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument.
3. For en EFTA-stat som deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument etter at denne avtale er trådt i kraft, skal avtalen tre i kraft den første dag i den tredje måned etter at staten har deponert sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsdokument.

Artikkel 12.6

Depositar

Norges regjering skal være depositar.

SOM BEKREFTELSE PÅ DETTE har de undertegnede, som er gitt behørig fullmakt til det, undertegnet denne avtale.

Utferdiget i Jakarta, Indonesia, 16. desember 2018 i ett originaleksemplar på engelsk, som skal deponeres hos depositaren, som skal oversende bekreftede kopier til samtlige parter.

For Island

.....

For Republikken Indonesia

.....

For Fyrstedømmet Liechtenstein

.....

For Kongeriket Norge

.....

For Det sveitsiske edsforbund

.....

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 09/2019